

PARADOXUL IUBIRII

PASCAL
BRUCKNER

TREI

ACUM
PENTRU
VIITOR

PARADOXUL IUBIRII

PASCAL
BRUCKNER

TRADUCERE DIN FRANCEZĂ DE
IRINA MAURODIN

TREI

Editori: Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu
Director Editorial: Magdalena Mărculescu
Design: Radu Manelici
Redactor: Adina Dinițoiu
Director Producție: Cristian Claudiu Coban
DTP: Ofelia Coșman
Corectură: Sinziana Doman
Eugenia Țărălungă

Titlul original: *Le paradoxes amoureux*

Autor: Pascal Bruckner

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2009

Copyright © Editura Trei, 2011
pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București
T/F: +4 021 300 60 90
E: comenzi@edituratrei.ro
W: edituratrei.ro

ISBN PDF: 978-973-707-843-8

ISBN Print: 978-973-707-481-2

PENTRU LARA,
PENTRU ANNA,
PENTRU RIHANNA

„Mor de-o rană ce gloria-mi aduce.“

CARMINA BURANA, POEME ANONIME DIN SECOLUL
AL XII-LEA

*„Dacă judecăm iubirea prin cele mai multe dintre efectele sale,
ea seamănă mai mult cu ura decât cu prietenia.“*

LA ROCHEFOUCAULD

INTRODUCERE

Paris, începutul anilor '70: pe malul stâng, în cartierul Mouffetard, o grădiniță sălbatică își deschisese porțile, întemeiată pe gratuitate, pe dezvoltarea copiilor, pe participarea părinților. Îmi duceam zilnic fiul la această grădiniță. Odată cu trecerea lunilor, proiectul își pierdu din interes: adulții leneveau la primul etaj, făcând dragoste sau fumând hașiș și lăsându-i pe țânci de capul lor. Cei mai mari îi martirizau pe cei mai mici, care plângeau, niciunul nu era șters la nas sau la fund. Jucăriile, produsele farmaceutice dispăreau mereu. Puținii tați sau puținele mame care își asumau obligațiile începură să-și retragă copiii și să-i înscrie în grădinițele „Statului capitalist burghez”. Grădinița alternativă, în care se instaurase haosul, s-a închis, după nenumărate certuri. Nu după multă vreme, m-am dus la Christiania, o comună liberă din Copenhaga, Danemarca: cu ocazia unei cine în acest colhoz sentimental, ce reunea vreo

câteva zeci de tineri cu chipuri de Christoși și iubitele lor cu părul lung și blond, niște adorabili băieței și fetețe, urcați pe masă, dansau, urlau, se băteau, călcau în farfuriile pline cu mâncare, aruncându-și brânza, piureul, jambonul, în mijlocul părinților lor impasibili, care se drogau fumându-și pipa sau se mângâiau între ei, fără să le arunce nici cea mai mică dojană. Când haosul a devenit insuportabil, adulții au plecat de la masă, lăsând câmpul de luptă liber, numai pe seama copiilor, care erau dezamăgiți că n-au fost certați. O palmă zdravănă ar fi părut atunci total deplasată.

Anii '60-'70 le-au lăsat celor care i-au trăit amintirea unei imense generozități, amestecată cu candoare și cu prostie abisală. Se părea că avem la îndemână un potențial nelimitat: nicio interdicție, nicio maladie nu ne frânau elanurile. Avântul economic, căderea tabuurilor deja subminate, sentimentul că eram o generație predestinată într-un secol abominabil stârneau o puzderie de inițiative. Trăiam cu ideea unei rupturi absolute; de pe o zi pe alta pământul urma să devină un eden de neînchipuit, cuvintele urma să nu mai aibă același înțeles. Între noi și cei mai vârstnici aveam să punem o distanță de secole, și nici nu se mai putea pune problema de a ne întoarce la modul lor mărginit de a gândi. Eliberarea sexuală a devenit mijlocul cel mai obișnuit de a atinge neobișnuitul: în fiecare dimineață ne reinventam viața, călătoream din pat în pat mai bine decât pe toată suprafața globului, parteneri binevoitori ne așteptau pretutindeni, până și în locurile cele mai îndepărtate. Beată de ea însăși, libertatea noastră nu mai cunoștea limite, lumea ne era prietenă și noi eram prietenii ei. Epoca ne invita să ne înzecim poftele și fericirea consta în a ne multiplica pasiunile, în a ne oferi mijloacele pentru a ni le satisface fără întârziere. Fiecare dintre noi, femeie

sau bărbat, se voia un pionier, nu voia să-și refuze nimic, voia să meargă până la capătul fanteziilor sale. Au fost ani de mare inocență, de o creativitate fără de seamăn, de o incredibilă fecunditate artistică, muzicală, literară.

Ce a sfârșit euforia? Irupția SIDA, cruzimea capitalismului, întoarcerea ordinii morale? Mai simplu: trecuse timpul. Nu cunoșteam în existența noastră decât un anotimp: tinerețea eternă. Viața ne-a jucat o festă urâtă: am îmbătrânit. Mișcarea s-a epuizat de la sine, după ce și-a îndeplinit rolul istoric. Era mai puțin o revoluție, cât desăvârșirea unui proces început prea devreme. Tabuurile dezrădăcinate n-au crescut din nou ca bălăriile. Anumite câștiguri din această perioadă rămân incontestabile: schimbarea condiției femeii, contracepția, divorțul, depenalizarea avortului, accesul masiv al celui de-al doilea sex către lumea muncii. Anii '60-'70 au dat mai ales naștere acestui ciudat concept: iubirea liberă. Expresia aceasta a însemnat multă vreme promiscuitate, circulația trupurilor, aventurile amoroase. Acum însă trebuie înțeleasă la un nivel mai ridicat, ca oximoron prin excelență, ca mariaj improbabil al apartenenței și al independenței, ca nou regim care ne afectează pe toți, oricare ar fi mediul nostru, opiniile, înclinațiile noastre. Cum se poate oare împăca iubirea, care leagă, cu libertatea, care separă?

Două mari discursuri, preluate de multiple canale, își împart câmpul iubirii: cel al deplorării și cel al subversiunii. Pentru unul, adevărul iubirii s-a pierdut undeva între trubaduri și romantici; pentru celălalt, abia urmează să vină, atunci când omenirea, debarasată de falsele ei podoabe burgheze, își va fi sfârșit ultimele lanțuri. De aici, două proiecte contradictorii: unul care restabilește, altul care răstoarnă. Ștergerea parantezei

blestemate a anilor '60, reabilitarea familiei clasice, abrogarea drepturilor acordate femeilor sau, dimpotrivă, dispariția cuplului, a geloziei, aruncarea lor la pubela Istoriei. Și iată-ne astfel somați să fim arhaici sau moderni, constrânși sau eliberați. Ca și cum iubirea ar fi o maladie ce trebuie vindecată cu orice preț, ca și cum ar trebui să ne scuzăm că iubim așa cum iubim.

Dar trebuie să admitem că în acest domeniu voința de a face *tabula rasa* a eșuat: n-au dispărut nici căsătoria, nici familia, nici exigența fidelității. Dar a eșuat și ambiția de întoarcere la *statu quo ante*. Până și cei mai retrograzi au fost afectați de marea schimbare. Ne mirăm de noutatea moravurilor noastre, adeseori regretând-o; eu mă mir, dimpotrivă, de permanența lor, în ciuda atâtor mutații. Ciudată aventură pentru o generație care a vrut să reformeze sufletul omenesc: ea a redescoperit anumite coduri intangibile. Astăzi dispăre atât ideea de revoluție, cât și cea de restaurare, în profitul unui timp complex, sedimentat, care nu este nici întoarcere în trecut, nici venirea unei ere noi. Care este mai puțin o depășire, cât o deplasare.

Această carte este scrisă pentru cei care refuză șantajul, care nu vor să plece din bătrânul teatru al pasiunilor fără să renege schimbările intervenite. Situându-se pe poziții contrarii celor ale conservatorilor, ei celebrează drepturile obținute și, spre deosebire de progresiști, ei nu se simt vinovați de gusturile lor desuete. În chiar toiul anilor lirici, eram — la drept vorbind — deja recuperați de vechea lume de care pretindeam că fugim. Eram niște libertini contrariați, niște afemeiați romantici, niște hedoniști sentimentali, cu putere atrași de doi stăpâni:

constanța și inconstanța. Eram desueți în înclinațiile noastre și revoluționari în declarațiile noastre.

Libertatea noastră în iubire, cu greu cucerită, are un preț ce trebuie bine circumscris. (Într-o zi, va trebui să se scrie cartea neagră a anilor '60.) Libertatea nu este relaxare, ci un surplus de responsabilități. Ea nu ușurează, ci împovărează. Ea rezolvă puține probleme, dar multiplică paradoxurile. Această lume pare uneori brutală pentru că este „emancipată” și pentru că autonomia fiecăruia se ciocnește de autonomia celorlalți și se rănește: niciodată constrângeri mai numeroase nu au împovărat umerii fiecăruia dintre noi. Această povară explică în parte o anumită duritate a poveștilor de dragoste contemporane.

Rezultat paradoxal: prin locurile noastre, iubirii i se cere totul, i se cere prea mult, să ne încânte, să ne răvășească, să ne răscumpere. În nicio altă cultură precum în a noastră nu i se atribuie o ambiție atât de grandioasă. Invenția unui Dumnezeu al iubirii în creștinism a făcut din această virtute valoarea cardinală a existenței. Nenumărate mesianisme derivate din această confesiune, și în primul rând comunismul, au înălțat-o pe culmi la rândul lor, soarta ei fiind când mai bună, când mai rea, și asta a dovedit că sentimentul, atunci când este revendicat de un Stat, o instituție, este la fel de primejdios ca un exploziv. Emancipându-se, el se arată așa cum este, atât în sclipirile, cât și în micimile sale: nobil și totodată josnic.

PARTEA I

UN MARE VIS AL MÂNTUIRII

CAPITOLUL I
ELIBERAREA SUFLETULUI OMENESC

„Am iubit femeile la nebunie. Dar le-am preferat întotdeauna libertatea mea.“

GIACOMO CASANOVA

„Doamne, cât de mult mi-am iubit libertatea cândva, înainte de a te iubi mai mult decât pe ea. Și astăzi cât de mult mă împovărează ea!“

GUY DE MAUPASSANT, FORT COMME LA MORT

În 1860, pe când este exilat în insulele anglo-normande, ca opozant al lui Napoleon al III-lea, Victor Hugo asociază în mod inedit libertatea de a gândi cu libertatea de a iubi: „Una îi răspunde inimii, cealaltă minții, sunt două fețe ale libertății de conștiință. În ce Dumnezeu cred, ce femeie iubesc, nimeni nu are dreptul să afle, și legea mai puțin decât oricine“¹. Mai departe, protestând împotriva căsătoriei burgheze, o sclavie dublată de o nefericire, el scrie: „Iubești un alt bărbat decât soțul tău? Ei bine, atunci du-te spre el. Ești prostituata celui pe care nu-l iubești și soția celui pe care-l iubești. În unirea dintre sexe, legea este inima. Iubește și gândește liber. Restul îl privește pe Dumnezeu“². Și Hugo proslăvește adulterul, protest sălbatic, dar legitim împotriva despotismului matrimonial, care îi permite femeii să scape de mormântul unei nuntiri nedorite³.

¹ Victor Hugo, *Choses vues*, 1849-1885, Gallimard, Folio, p. 410.

² *Ibidem*, p. 112.

³ Ironia face ca, în iulie 1845, Victor Hugo, care tocmai a fost numit pair al Franței de către Ludovic-Filip, să fie surprins în flagrant delict cu Léonie Biard. Tânăra femeie este aruncată în închisoare, la ordinul soțului ei, un pictor oficial, dar Hugo nu este închis, datorită statutului său de pair al Franței. Urmarea este încă și mai ciudată:

1) IUBIREA TREBUIE REINVENTATĂ (ARTHUR RIMBAUD)

Hugo se înscrie aici în genealogia rebelilor care, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea, au încercat să insereze iubirea în marea saga a emancipării, începând cu filosofii prerevoluționari și ajungând până la Wilhem Reich, trecând prin utopistul Charles Fourier, anarhiști, suprarealiști și toată mișcarea hippy „Flower Power“. Filosofia Luminilor a crezut că este posibil să fie conciliată iubirea cu virtutea, plăcerea trupească și sentimentele nobile: oricine este capabil să iubească este capabil și de sentimente mărețe și își duce semenii pe drumurile progresului. Pentru Rousseau, de exemplu, reciprocitatea și transparența conștiințelor trebuie să simbolizeze excelența umană, morala și comuniunea duse la apogeu. Și, în *Noua Heloiză*, este împotriva galanteriei și a maimuțărelilor politeții pentru a reda sentimentelor de afecțiune inocența lor absolută. Acest mit al unei iubiri desăvârșite care „îl înalță pe om deasupra umanității“ (Bernardin de Saint-Pierre) va găsi în evenimentele din 1789, cel puțin la începuturile lor, o accelerare extraordinară.

E vorba atunci de a reîncepe istoria pe baze noi, chiar dacă pentru asta va trebui „să epurăm până și inima“, după cum va cere un anume Billaud-Varennes în luna Floreal a anului III⁴. A forța natura, a introduce scalpелul până în codul nostru cel mai intim, iată ambiția tuturor reformatoarelor din ultimele două secole: a regenera iubirea și a se regenera prin iubire. A înlătura vălurile care o urâtesc, spre a o reda primei sale vocații, aceea de a face din umanitate o singură familie pătimaș unită. Ne aflăm în

Adèle Hugo, soția legitimă a poetului, ea însăși destul de flușturistică, dornică să se răzbune pe Juliette Drouet, bătrâna amantă a soțului său, reușește să o elibereze pe Léonie Biard și o primește în salonul ei după câteva luni.

⁴ Citat în Mona Ozouf, *L'Homme régénéré*, Gallimard, 1989, p. 142.

registru discursiv al făgăduinței radioase pe care Rousseau a făcut-o din plin atunci când a prezis zile binecuvântate mamelor care acceptau să-și alăpteze copiii:

Îndrăznesc să le făgăduiesc acestor vrednice mame un atașament solid și constant din partea soților lor, o iubire cu adevărat filială din partea copiilor lor, stima și respectul tuturor, nașteri fericite, fără întâmplări nefaste, o sănătate fără de cusur (...). Dacă mamele vor binevoi să-și alăpteze copiii, moravurile se vor reforma de la sine, sentimentele naturale se vor deștepta în toate inimile; Statul se va repopula⁵.

După ce perioada clasică condamnă pasiunea — „iubirea este mai de temut decât toate naufragiile”, spune Fénelon în *Telemah* —, secolul al XVIII-lea inventează revoluția intimității. Fenomen nou: legăturile iubirii îi unesc din ce în ce mai mult pe părinți și pe copii. Familia devine laboratorul sentimentului, care este pe cale de a constitui fundamentul contractului social⁶. Faptul de a-l curăța de zgura depusă de epocile anterioare îl transformă într-o virtute menită să înalțe specia umană de la barbarie la civilizație.

Această voință de a recrea în totalitate atât omul, cât și societatea va recurge, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, la ajutorul sexualității, medicament complementar pentru unii, remediu de substituție pentru alții. Ne aflăm în acest punct: de două secole, cultura occidentală vrea să construiască „un atelier de reparare a omului” (Francis Ponge) și să redea iubirii adevăratul ei chip, să facă din ea temelia unei societăți de frați și de amănți. Noi povestim aici episoadele acestei tentative nebunești.

⁵ J.J. Rousseau, *L'Émile*. Cartea I, Garnier-Flammarion, pp. 48–49. Cu privire la legăturile dintre practica — nouă în Europa — alăptării materne, a iubirii conjugale și a grijii față de copiii mici, a se vedea remarcabilul studiu al lui Edward Shorter, *Naissance de la famille moderne*, Points, Le Seuil, 1977, pp. 227–229. Pentru Shorter, Rousseau, în *L'Émile*, nu face decât să reia idei deja aflate în circulație de multă vreme în epoca sa.

⁶ În afară de studiul lui Shorter deja citat, vezi Philippe Ariès, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Plon, 1960.

2) MÂNTUIREA PRIN ORGASM

Împotriva meschinăriei burgheze și a pudibonderiei romantice, care idealizează femeia și o dezerotizează, apare o dublă ripostă: cea a pasiunii unice sau cea a veselelor aventuri. Pe de o parte, Engels prezice în 1884 (în cartea sa *Originile familiei, ale proprietății private și ale Statului*) triumful unei monogamii fericite, favorizată de revoluția proletară care va înlătura aservirea femeii și ceea ce ține de ea, adulterul și prostituția. Pe de altă parte, anarhistul francez Émile Armand apără, înainte de 1914, ideea unei „camaraderii amoroase“, debarasată de ipocrizii și de gelozie și întemeiată pe pluralismul sexual⁷.

Apare atunci speranța de a se proceda la o nouă educație a umanității, care să îmbine igiena, juisanța și înclinația, în scopul de a smulge trupurile din dubla tutelă a Bisericii și a Capitalului, de a le sustrage predicilor fățarnice ale preotului, ritmului de muncă dictat de patron, tiraniei ceasului. Și în cazul acesta e vorba despre a deplasa „frontiera dintre posibil și imposibil“ (Mona Ozouf) și a restabili nuditatea în candoarea sa adamică. Sexualitatea era o bestie care trebuia pusă în lanțuri, după părerea primilor creștini; de acum înainte este un animal fabulos, care trebuie eliberat. La baza acestei aspirații, care se propagă de la anumite erezii religioase până la mișcările feministe și socialiste, există certitudinea unei bunătați a dorinței, singura capabilă să smulgă societatea din urâtenia ei. Acest militantism al reconstrucției prometeene va atinge apogeul odată cu Freud, desigur, care a revelat temelia carnală a civilizațiilor noastre, odată cu Herbert Marcuse, plecat să-și răspândească învățătura în SUA, dar, mai ales, odată cu Wilhem Reich, medic disident în raport cu psihanaliza și cu

⁷ În Jean-Claude Bologne, *Histoire du mariage en Occident*, Hachette, „Pluriel“, 2005, pp. 392-393.

partidul comunist german, mort în Statele Unite în 1957. Refuzând să facă diferența între revoluția socială și revoluția personală, susținând că „viața sexuală nu este o afacere privată”⁸, Reich, victimă a nazismului și a stalinismului, va căuta, întreaga-i viață, să găsească cel mai bun mijloc de a scăpa „servilei structuri umane”. Numai deplina aptitudine către plăcere îi va reconcilia pe oameni cu ei înșiși și le va permite să izgonească din mentalul lor infantilele derivate care sunt pornografia, romanul polițist, povestirile de groază și, mai ales, supunerea față de șef, toate legate de teamă, adică de frustrare. „Civilizația mașinistă autoritară”, misticismul religios, represiunea burgheză creează în jurul fiecărui individ o „carapace emoțională” care ucide bucuria de a trăi și chircește ființa umană. De vreme ce slăbirea tensiunilor prin convulsia erotică este formula însăși a tot ce este viu (până și aurorele boreale nu sunt nimic altceva decât niște orgasme cosmice), doar ea va pune capăt „supunerii oarbe față de Führer”, va duce la dispariția treptată a posesivității, a cancerului, a dictaturii, a violenței.

Revoluția sexuală bine înțeleasă nu este o ameliorare a tulburărilor genitalității: ea reprezintă o ruptură istorică, ne face să trecem, în termeni marxiști, din preistorie în istorie. Odată cu Wilhem Reich, ne aflăm într-un utilitarism biologic fondat pe o metafizică a mântuirii: ca și grația la calviniști, orgasmul este poarta îngustă a răscumpărării. Puterea de lichidare pe care el o implică constituie panaceul care — se crede — ne va păzi de toate epidemiile politice sau fizice: „Fericirea sexuală a populației este cea mai bună garanție a securității sociale a tuturor”⁹. De vreme ce trupul nostru este singura noastră patrie,

⁸ Wilhem Reich, *La Révolution sexuelle*, Copenhaga, Sexpol Verlag, 1936; Paris, Plon, 1968.

⁹ Wilhem Reich, *La Révolution sexuelle*, op. cit., p. 302. Reich era pentru o viziune progresistă și rațională a literaturii sexualității în cinematografie și în literatură.

solidară, ca și la greci, cu cosmosul și cu mișcările climaterice, partida fundamentală se joacă în pânțele bărbaților și al femeilor. De noi depinde să facem din el o grădină a tuturor desfătărilor sau un infern al refulărilor: căci bioenergia care ne străbate în timpul spasmelor este chiar cea care însuflețește materia vie și mișcarea stelelor (W. Reich, exilat la sfârșitul vieții sale în America, unde a fost persecutat de FBI, va construi niște mașini ciudate prin care să capteze radiațiile „orgonice“, printre care un sparge-nori care va reuși să aducă ploaia în deșert). În funcție de faptul că veți avea sau nu orgasm, pământul va bascula în armonie sau în discordie: deja Fourier făcea o analogie între populația umană și cea a planetelor și vedea în Calea Lactee un imens depozit de sămânță luminoasă. Dacă oamenii ar face cu și mai mult zel dragoste, ei ar da naștere unei mulțimi de galaxii care ar lumina planeta *a giorno* și ar rezolva foarte ieftin problema iluminării. Sade însuși va compara juisanța cu o erupție vulcanică și apatia libertinului cu blocurile de lavă răcită după explozie.

În anii '60, care i-au redescoperit pe acești autori (care au fost și inspirația anumitor secte milenariste), sexul va deveni demonstrativ, încărcat fiind de un statut mesianic: prin el vorbește, în mod nedeslușit, nici mai mult, nici mai puțin decât enigma umană. Turbulențele Erosului nu pot fi reduse la un șuvoi de impudoare, așa cum au susținut niște spirite ipocrite, ci ele corespund unei „revolte a sufletului“, așa cum nota deja marele istoric Denis de Rougemont în 1961. Paradisul urma să fie recreat cu înseși instrumentele căderii, urmând să fie astfel fabricați o nouă Evă, un nou Adam. Strămoșii noștri au bâiguit ceea ce noi enunțăm acum în mod limpede; cei mai buni dintre ei au fost niște precursori, noi intrăm acum în Împărăție, în

starea majoră a umanității. Părțile rușinoase ale omului devin părțile sale glorioase, dar și părțile sale războinice. Ereția este o insurecție, trupul stăpânit de Eros răstoarnă dictatele ordinii stabilite, dorința este profund morală. Nu se mai simte nevoia de a recurge la vechiul concept freudian de sublimare, instinctele sunt în ele însele sublime și cuprind integralitatea condiției umane. De vreme ce răul era de origine pulsională, omul urma să devină bun făcând dragoste. Coitul este rebeliune împotriva societății și totodată împlinire a naturii umane. Această pretenție a profeților eliberării de a interveni în sursa însăși a sensibilității explică exaltarea și totodată tonul lor belicos.

Epoca a întărit bănuiala, deja trezită de filosofia Luminilor, că iubirea nu-i decât o mască a dorinței, o minciună inventată de oameni pentru a-și ascunde pofta. „Iubirea nu mai există, spusese Robert Musil, rămân doar sexualitatea și camaraderia.“ Deleuze și Guattari vorbeau și ei despre „josnica dorință de a fi iubit“. Așezat pe banca acuzaților, sentimentul va fi achitat de dorință, cu condiția de a renunța la preeminența sa și de a se mulțumi cu un mic rol în noul scenariu care se scria. Trebuia deci ca antica formulă „te iubesc“ să fie înlocuită prin singura formulă autentică „te vreau“. Este un elogiu al omului gol, redat lui însuși, binelui său celui mai prețios: corpul, singura realitate a unui materialism bine înțeles. De vreme ce refularea provoacă nevroze și patologii, desfrâul nu va fi niciodată îndeajuns de desfrânat. Niciun exces al copiilor lui Mai '68 nu putea fi atât de urât ca hidoasele restricții exercitate de părinții lor. De unde și toleranța din toți acești ani față de toate formele de atracție, inclusiv incestul și pedofilia, și de unde și certitudinea că și copiii au dreptul la o sexualitate, fie și cu adulții. Irenismul discursului pueril acoperea

practici care erau mai puțin puerile. Din una și aceeași mișcare iubirea era smulsă prizonieratului domestic, iar familia și educația erau remodelate. Oricine considera că vechile obiceiuri aveau farmec era acuzat de trădare. Nicio îndoială nu era îngăduită: epoca găsisese soluția suferințelor sentimentale și, în mod accesoriu, suferințelor sociale.

Anii '60-'70 au fost o revoluție sentențioasă, asemenea romanelor libertine din secolul al XVIII-lea: diversele erotici, diferitele perversiuni au fost transformate în idei revoluționare, îndreptate împotriva ordinii stabilite. Este prea mult ignorată ambiția cvasireligioasă a acestei perioade care a vrut să arunce în desuetudine comedia jalnică a sentimentului, așa cum apare ea de la Racine și până la Proust, și să inițieze o aventură fără seamăn. Malraux vorbea, în legătură cu Comuna din Paris și cu Mai '68, despre un „idilism turbat“, despre o voință de a-i reconcilia pe oameni între ei, fie și cu prețul violenței. S-a ajuns, e drept, după aceste zile, la „totul politic“ și la obiceiul nostim, încă în vigoare și astăzi, de a face să treacă distincția de dreapta/stânga prin dormitor, poziția misionarului și prostituata fiind de dreapta, iar sodomia și amorul în grup de stânga! Credință capitală a acestei perioade, ce era convinsă de superioritatea ei: nu există tragedie, nu există decât rele construcții sociale (constructivismul ideologic este însăși evanghelia gândirii occidentale, perceptibil astăzi în teoria genurilor). Anii '60-'70 înseamnă cultul angelismului lui Eros, magnific, în mod obligatoriu magnific de îndată ce nu mai este sufocat de cenzură, de preoți, de comisarii politici și de burghezie, și mai înseamnă elogiul „economiei libidinale“ (Jean-François Lyotard), al „mașinilor dezirante“ (Deleuze, Guattari), în care fiecare își caută adevărul. Răsturnare fundamentală: din suspectă,

juisanța devine obligatorie, oricine i se sustrage este bănuț cã-i grav bolnav. Un nou terorism al orgasmului înlocuiește vechile interdicții¹⁰. Pentru antici, Eros era un zeu: pentru moderni este cel care face zei din noi.

Cu un bemol totuși: o lectură netendențioasă a marchizului de Sade, în sfârșit publicat *in extenso* în anii aceștia, ar fi putut tempera lectura fanaticilor noștri: acest aristocrat decăzut, desfrânat recidivist care, de la Vechiul Regim la Imperiu, va fi petrecut douăzeci și șapte de ani din viața sa în închisoare, a arătat fără încetare, de-a lungul romanelor sale, dorința emancipată înclinând irezistibil către arbitrar, brutalitate, crima de masă. Adevăratul scandal pe care-l reprezintă Sade, acest mare fanion negru pus peste drapelul secolului Luminilor, nu-i lubricitatea sa furioasă, ci pesimismul său, felul său pieziș de a confirma ceea ce religia a spus mereu, și anume că sexul, departe de a fi neutru, duce de-a dreptul la cruzime. „Nu există bărbat care să nu vrea să fie despot când are sexul în erecție“, spune un personaj din *Filosofia în budoar*. Numai el va fi înțeles așa cum trebuie acel „să te dedai fără nicio limită voluptății“: să te dedai voluptății până la nimicirea celui alt. Împreună cu Sade, în Europa sexul a devenit legislator, asociind licența erotică și anarhia politică, dar în cazul său e vorba de o legislație pusă în serviciul celor puternici pentru a-i zdrobi pe cei slabi și a dispune de ei până la exterminare. În întregime pradă euforiei sale, întreaga epocă, cu excepția unui Bataille și a unui Blanchot, nu va fi produs decât lecturi *saint-sulpiciennes* ale divinului marchiz, promovat la rangul de delicat manipulator de sintagme baroce sau precursor prețios al frumoșilor cu păr lung care se împerecheau în fumul țigărilor cu marihuana și în vibrațiile muzicii ametoitoare.

¹⁰ Trimit aici la *Nouveau Désordre amoureux*, Pascal Bruckner și Alain Finkielkraut, Le Seuil, 1977.

3) VICLENIIILE RAȚIUNII SENTIMENTALE

Suntem moștenitorii perplecși ai acestor tradiții cărora le datorăm atât de mult. Fără acești pionieri, fără acești nebuni sublimi care și-au plătit îndrăzneala cu închisoarea, azilul de nebuni, exilul, noi n-am fi unde suntem. Anii '60 vor rămâne ca deceniul experimentării, al inventării de noi posibilități de viață, prin mijlocirea muzicii, a drogurilor, a călătoriilor. Dacă dreptul de a inventaria se impune în acest domeniu mai mult decât în oricare altul, trebuie în primul rând să recuzăm un contrasens absolut: sentimentul nu numai că a supraviețuit condamnării sale de către susținătorii unui Eros energumen, dar el s-a întărit chiar. În Mai '68, viitorul cardinal Lustiger, pe atunci abate, s-a dus la Sorbona, aflată în plină efervescență. Scârbit de tot scandalul de acolo, se pare că ar fi spus: „Nu-i nimic evanghelic în bordelul ăsta“. Putem crede, dimpotrivă, ca Maurice Clavel și prietenii săi, că Mai '68 a fost, în ceea ce are mai profund, o insurecție spirituală care a reactivat visul unei răscumpărări a lumii prin bunătate și solidaritate. Clavel folosea metafora foarte grăitoare a unui robinet larg deschis, a cărui curgere un deget încearcă s-o oprească: robinetul este sfântul spirit, degetul reprezintă forțele reacțiunii, iar stropii sunt consecințele miraculoase ale acestei confruntări. Nu trebuie niciodată să iei *ad litteram* vorbele actorilor unui eveniment. Mai '68 nu a fost nici o revoluție proletară și nici o revoluție a dorinței. A vorbit despre bolșevism pentru a duce până la capăt erodarea comunismului, și a celebrat dorința radioasă doar pentru a permite triumful unei iubiri evanghelice pe deplin întruchipate: aprofundare și nu refulare. Sufletul s-a făcut carne ca să se poată desfășura și mai bine.

Iată viclenia rațiunii iubirii: fiecare generație nu poate avea decât un rol istoric limitat înainte de a-și vedea actele și intențiile sale întorcându-se împotriva ei și scăpându-i. Contestatarii minciunii sentimentale au fost, fără voia lor, artizanii restaurării ei. Reabilitând sexualitatea, Mai '68 a deschis o nouă carieră iubirii integrale. Este cu neputință să susții, cum face Roland Barthes în 1977, că iubirea ar fi devenit o instanță în afara legii în raport cu sexul sau să afirmi, cu un dram de cochetărie: „*Noi doi* este mai obscen decât marchizul de Sade”¹¹. Nu atât iubirea a fost denunțată, cât manipularea ei de către ordinea patriarhală, pentru a le ascunde femeilor adevărul. A fost lovită masca, nu idealul de intimitate. Retorica libidinală, sub aspectele sale cele mai excesive, a desăvârșit sacralizarea afectelor care au supraviețuit extincției lor programate.

Iubirea a fost deci eliberată așa cum eliberezi o prințesă adormită. Dar a fost eliberat și individul din învelișul tradițiilor, religiei, familiei. La drept vorbind, un lucru nu se putea întâmpla fără celălalt: de îndată ce persoana privată este eliberată de tutela colectivă, de îndată ce i se oferă, datorită statutului de salariat, un început de autonomie, ea poate, în sfârșit, să se intereseze de calitatea emoțiilor sale, să le pună în valoare după cum vrea. Ea poate privilegia legea inimii în raport cu legea clanului și lua drept nule și neavenite presiunile comunității. Așa începe, în parte grație capitalismului aflat la începuturile lui, revoluția sentimentală în Europa. Pentru prima dată, masele au dreptul la pasiuni nobile, rezervate până atunci prinților și poeților. Iubirea nu este liberă decât într-o societate de indivizi liberi. Dar atunci se ajunge la o aporie. Libertatea poate să însemne independență (a nu fi aservit niciunei autorități), disponibilitate (a rămâne deschis tuturor

¹¹ Roland Barthes, *Fragment d'un discours amoureux*, Le Seuil, 1977, pp. 207-211. În *RB* (Le Seuil, 1975), după un pelerinaj în China cu camarazii săi maoiști, Barthes scriese: „Chinezii: toată lumea se întreabă (și eu cel dintâi): dar unde este sexualitatea lor? (...) Și îmi închipui atunci (...) că sexualitatea, așa cum vorbim noi despre ea și în calitate în care vorbim despre ea, este un produs al opresiunii sociale, al relei istorii

ocaziilor), suveranitate (a impune celorlalți bunul tău plac), responsabilitate (a-ți asuma consecințele actelor tale). Or, trei dintre aceste modalități contrariază tipul de relație pe care o implică viața în doi. Iată-ne supuși astăzi, bărbat și femeie, unei exigențe contradictorii: să iubești cu pasiune, dacă e posibil să fii iubit în același fel, și să rămâi totodată autonom. Să fii împreună fără să fii împiedicat în mișcările tale, cu speranța că cei doi vor manifesta destulă suplețe care să permită această coexistență armonioasă.

Îi cer celui alt să renunțe de bunăvoie la libertatea sa și mă angajez să fac același lucru. Dar sunt un captiv viclean, care vrea să revină la ce era mai înainte. Dacă voluptatea iubirii te face să nu-ți mai aparții, voluptatea eului te face să nu te abandonezi pe tine însuși niciodată. Formulă tragi-comică, pe care romanul contemporan o exploatează din plin: aceea a bărbaților sau a femeilor care vor să trăiască marea pasiune fără să renunțe la sine și care se tem să nu fie înșelați. De unde și această spaimă a cuplurilor moderne, în care cei doi se caută, fug unul de celălalt, acest balet de angajamente pasionale și de retrageri precipitate. „A fi liberi împreună“ este frumoasa formulă prin care un sociolog, François de Singly, definește căsătoria modernă: un da hotărât securității căminului, cu condiția ca ea să nu împiedice în niciun fel realizarea fiecăruia. Robert Musil nota, la începutul secolului XX, importanța pe care o dobândise cuvântul de partener în locul celor de soț și soție: o relație contractuală, pe care o poți dizolva printr-o convenție mutuală. Pregnanța modelului economic: de acum înainte, fiecare a devenit mica sa întreprindere, afacerile ce țin de inimă sunt și ele niște afaceri. Cu atât mai mult cu cât emanciparea, mai ales în cazul femeilor care vor să reușească în viața lor profesională, conjugală, maternă, a mărit

a oamenilor“ (pp. 167-168). Vom ști mai târziu, datorită publicării, în 2009, a cărții *Journal de Chine*, inedită, că nu credea nimic din toate astea și că a fost îngrozit de vizita sa în Imperiul de Mijloc. Să afirmi dintr-o suflare că o revistă bătrânicioasă și siropoasă este mai subversivă decât Sade și că sexualitatea este produsul relei istorii

ponderea unor noi constrângeri. Relațiile intime sunt calchiate după cele ale muncii, profitul adus de investiție trebuie să fie maxim. Această gestiune liberală dă istoriilor de cuplu moderne o anume asprime. Dozaj delicat de reticență și de ofrandă. Vis al unei legături între oameni care nu va depăși niciodată anumite limite: îmi plăci, te iau, mă obosești, te las. Îl încerci pe celălalt ca pe un produs pur și simplu.

Orice îndrăgostit vorbește astfel două limbi, pe aceea a atașamentului fatal și pe aceea a dispunerii libere de sine. Suprapunerea acestor două limbi dă relațiilor actuale alura lor de povești nervoase și totodată monotone: două căsătorii din trei la Paris se termină printr-un divorț, în provincie, una din două, numărul familiilor recompuse crește. Orice legătură este trăită ca o șansă și ca o întâmplare sufocantă, care ne fură pe noi nouă înșine. Să te expui, totodată ferindu-te: iată cerința contemporană. Cultura plăcerilor a devenit obsesia folosirii drogurilor. O sexualitate hipoactivă este o boală, o sexualitate hiperactivă este o altă boală. De la țigară și până la computer, totul este un prilej de a arăta o dependență patologică. Schizofrenia unei epoci care predică în același timp plăcerea și neîncrederea și care gândește relația cu celălalt după modelul toxicomaniei. În loc să se emancipeze împreună, ca în anii '60, cei doi caută mai întâi să se elibereze unul de celălalt.

4) INJONCTIUNI CONTRADICTORII

Dilema individului: ar vrea să nu se afle decât el la baza propriei persoane, dar caută neliniștit aprobarea celor apropiați. Ar vrea să poată spune, precum ex-hipiotul

a oamenilor înseamnă, fiind vorba de un intelectual reputat de stânga, fie că-și înșală cititorii, fie că adoră să navigheze împotriva curentului dominant în epocă.

Jerry Rubin: „Trebuie să mă iubesc pe mine suficient încât să n-am nevoie de ceilalți ca să fiu fericit“. Este o formulă improbabilă, care o amintește pe cea a economistului francez Léon Walras: „A fi liber înseamnă a nu te simți dator nimănui“. Solipsismul nu funcționează sau funcționează cu multe rateuri. Afirmatia că nu avem nevoie de nimeni implică constatarea tristă că nimeni nu are nevoie de noi, orgoliul autosuficienței implică angoasa de a fi singur, aspirația de a te deosebi de ceilalți implică imitarea frenetică a celorlalți. Iată problema mizantropului: să practice seducția prin invectivă, să cerșească sufragiile oamenilor, disprețuindu-i totodată, să-și ascundă dorința nemăsurată de a fi împreună cu cineva sub aparența îndepărtării. Vrea să fie în lume, pentru a o „vomita“, și dacă lumea îi întoarce spatele, el vede în această răceală justetea diagnosticului lui și vorbește întruna despre răutatea oamenilor.

Suntem liberi, cel puțin în democrație, să iubim pe cine vrem, să ne alegem sexualitatea, dar vine un moment în care trebuie să ne luăm riscul celuilalt, care ne va da peste cap așteptările și ne va elibera de tristul *tête-à-tête* cu noi înșine. Independența nu este ultimul cuvânt al omului, iată ce ne spune iubirea, care are o credință oarbă în celălalt. De aici provine faptul că cea mai mare nefericire de pe pământ este dispariția celor câtorva persoane ce ne sunt dragi și fără de care viața nu are niciun sens și niciun gust. Dar iubirea nu este ultimul cuvânt al destinului omenesc dacă ea înseamnă plictis și nefericire, iată ce ne spune individualismul. Nu încetăm să ne zbatem între aceste două injoncțiuni, să confundăm libertatea alegerii amoroase, progres uriaș, cu alegerea libertății individuale. Într-un caz, se dezvoltă o solidaritate conjugală care depășește eul insular al fiecăruia dintre parteneri; în celălalt caz, ego-ul

este pus înaintea lui „noi“, cu riscul de a juxtapune două singurătăți. Dacă există un risc modern (vechi de când lumea, dar astăzi împărtășit cu putere), el ține în întregime de această dublă aspirație: să te bucuri de simbioza cu celălalt, rămânând în același timp stăpân pe viața ta.

La toate acestea se adaugă voința de a nu pierde niciuna dintre prietenii din copilărie și din adolescență, așa cum o dovedesc serialele americane *Friends* sau *Sex and the City*, comunități de prieteni și de prietene care preferă o multitudine de relații afectuoase unei relații amoroase unice. Persistența grupului de prieteni până la vârsta adultă, refuzul de a-l vedea distrus de către viața profesională, la ieșirea din liceu sau din universitate. Vrem să menținem sudate aceste mici grupuri care rămân depozitarele unei memorii de solidaritate și de trăsnăi ale tinereții și să negăm opoziția dintre cel mai bun prieten și soția legitimă sau invers. Iubirea este o aventură de care nu vrem să ne lipsim, cu condiția ca ea să nu ne lipsească de nicio altă aventură. Pe scurt, ca niște copii mari, vrem totul și chiar și contrariul acestui tot: vrem să rămânem legați fără să fim atașați de nimeni, fapt ce este favorizat de tehnologie. Telefonul este astfel soțul celibatarelor, care le permite să fie cu toți fără să trebuiască să aibă alături pe cineva. Mijloace de a rupe singurătatea, internetul, telefoanele mobile sunt, în primul rând, un mijloc de a o confirma, pentru că o fac tolerabilă.

Luați expresia celebră: „Trupul meu îmi aparține“. Nu există frază mai justă din partea femeilor, deposedate dintotdeauna de dreptul de a dispune liber de ele însele, de către ordinea dominantă, femei care doresc să-și facă singure opțiunile amoroase sau materne. Dar dacă trupul meu nu-mi aparține decât mie, dacă nimeni nu-l vrea, la ce folosește acest titlu de proprietate? Nefericirii de a fi

tratat ca un obiect sexual, folosit după bunul plac, îi corespunde o altă nefericire, și anume aceea de a nu fi niciodată așteptat sau dorit. Începem prin a afirma o deplină și sălbatică suveranitate asupra noastră înșine, care sfârșește prin a ne apăsa dacă nimeni nu vine să ne solicite. Iată-ne, în mod absurd, puși în situația de a ne păstra libertatea și de a pierde iubirea sau de a ne păstra iubirea și de a renunța la libertatea noastră.

S) LUMEA VECHĂ N-A MURIT

Eliberarea moravurilor a favorizat deci eliberarea femeilor, trupurile circulă mai ușor, sub rezerva de a fi „dezirabile“, informația sexuală este difuzată încă din primele clase de școală, cu precizările necesare în privința a ceea ce trebuie făcut pentru a se evita bolile transmisibile. Căsătoria se face în majoritatea cazurilor din dragoste, cu excepția șocantă a ceea ce se întâmplă în cartierele care sunt încă supuse tradițiilor patriarhale, fiecare dintre noi, bărbat sau femeie, are posibilitatea să-și prelungească sau să-și reînceapă viața amoroasă până târziu în existență, drepturile minorităților sexuale sunt recunoscute și, cel puțin în centrele urbane, ele se afișează fără rușine. Totuși, onestitatea ne obligă să spunem că lumea veche nu și-a spus încă ultimul cuvânt: emanciparea nu a făcut să fie mai puțin problematică viața erotică a contemporanilor noștri, care s-a degradat în anxietate, comerț pornografic, terapie. Iubirea rămâne un sat fermecat, din care sunt excluși bătrânii, cei urâți, cei diformi, cei lipsiți de bani. Criza identității masculine nu a zdruncinat decât într-o mică măsură puterea primului sex, tirania aparențelor și a tinereții persistă mai

mult decât oricând, fatalitățile biologice continuă să atârne greu, făcând ca maternitatea să fie dificilă pentru femeile ce trec de patruzeci de ani, în timp ce bărbații pot fecunda până în ultima zi a vieții lor. Zadarnic am întoarce lucrurile pe toate fețele, „pescuitul de soți“ persistă în secolul al XXI-lea ca și în secolul al XIX-lea, homogamia (faptul de a se căsători între ele persoane dintr-un același grup) rămâne preponderentă, banii continuă să facă legea în raporturile intime, aproape 90% din femei ar dori, se pare, să se căsătorească sau să trăiască cu bărbați mai în vârstă, cu mai multe studii, mai bogați¹², persoanele slabe din punct de vedere economic nu sunt niște partide bune. Mai mult ca oricând, puterea și averea erotizează, povestea cu zâne rămâne foarte apropiată de contul bancar: alegem să-i iubim mai ales pe cei din clasa și din mediul nostru social și, în măsura în care e posibil, dintr-un mediu social superior. Pe scurt, voința de reformă în materie de iubire se izbește de vechea natură umană, cu atât mai rău de cei care voiau să facă din asta agentul unui progres spiritual. A iubi, fie că vrem, fie că nu, înseamnă a te scufunda din nou într-un humus vechi și magic, a reînvia temeri infantile, speranțe nemăsurate, servitute și cruzime amestecate între ele¹³. Fără această permanență, cum am mai putea citi cărți ca *Prințesa de Clèves*, *Legături primejdioase*, *Suferințele tânărului Werther*, *La răscruce de vânturi*, *Verișoara Bette*, *Doamna Bovary*, *Frumoasa Domnului* sau *În căutarea timpului pierdut*? Ca să înțelegem lumea actuală, îi putem invoca pe Sade,

¹² După o statistică citată de Marcela Iacub și Patrice Maniglier, *Antimanuel d'éducation sexuelle*, Bréal, Paris, 2005, p.12. Sentiment de inferioritate ce persistă sau voința de a ieși din condiția lor, de a găsi niște tați capabili să asigure un venit decent eventualilor copii născuți din aceste uniuni? Dar câți bărbați ar dori și ei să se căsătorească cu femei mai bogate și mai educate decât ei? Statistica nu spune nimic în această privință. (Vezi Serge Koster, *Abécédaire du sexe et de l'argent*, Léo Scheer, 2009.)

¹³ Un exemplu dintre multe altele: la 25 mai 2009, un jandarm din estul Franței îl emasculează pe amantul soției sale. Bărbatul, tată a cinci copii, s-a dus la domiciliul amantului soției sale, l-a lovit zdravăn, după care l-a târât, inconștient, în garaj, unde l-a mutilat (AFP, 25 mai 2009). Arhaism? Poate. Dar arhaicul este ceea ce rămâne, ceea ce nu va dispărea niciodată. Nu părăsim niciodată arhaicul, evoluăm de la un arhaism la altul.

Fourier, Reich, Marcuse; trebuie să-i includem aici și pe Marx și Balzac, care celebră în sex, putere și bani sfânta treime a burgheziei, și să recunoaștem ce-i datorăm lui Schopenhauer, care descrie sentimentul ca pe o viclenie a naturii, pentru a asigura perpetuarea speciei (putem să susținem și teza inversă, și anume că specia este o viclenie a iubirii, pentru a se suprapune mecanismelor oarbe ale reproducerii). După o jumătate de secol de discursuri înflăcărâte, regăsim continuitatea legilor genetice, sociale, politice, formidabilă dezmințire a prezumției noastre individuale. Sentimentul tropăie și își opune cu încăpățănare, tuturor profețiilor, caracterul dramatic și vechimea. Stupoarea modernilor: iubirea nu este totdeauna plăcută, ea nu coincide cu dreptatea sau cu egalitatea, este o pasiune feudală, antidemocratică! Acordându-i autonomia, am scos spiridușul din sticlă, dar băutura este suavă și totodată amară.

Ce-am câștigat, în final, din această eliberare? Dreptul de a fi singur! Și asta nu-i un progres mărunț, dacă ne gândim că Biserica a condamnat multă vreme autarhia (a-ți ajunge ție însuți, a nu avea nevoie de nimeni), ca fiind o dovadă de orgoliu, și că secolul al XIX-lea condamna celibatul, cu parfumul său de onanism și de jenă materială. Paisprezece milioane de „oameni singuri” în Franța, o sută șaptezeci de milioane în Uniunea Europeană arată că nu mai e vorba de un accident, ci asistăm la o adevărată răsturnare de mentalitate. Celibatul nu mai înseamnă că ești singur sau fără copii, ci presupune adeseori o viață relațională mai bogată decât în cuplu. Este vorba de o cucerire negativă, prin simplul fapt că nu mai ești condus de un altul.

6) CELE DOUĂ IPOCRIZII

Dacă iubirea pasiune aparține, cu diferite inflexiuni, tuturor civilizațiilor, de la poezia mistică arabo-andaluză până la marea literatură persană, chineză, japoneză, indiană, cu adevărat occidentală este voința de a da emoțiilor noastre finalitate politică sau spirituală, și asta de la *Banchetul* lui Platon și până la eliberatorii moderni, fără să uităm *Evangheliile*. Absența de semnificație a iubirii îi aduce la disperare pe majoritatea gânditorilor și filosofilor: trebuie deci neapărat să-i găsim una, care se va numi contemplarea Ideilor la Platon, Venirea Împărăției Domnului pentru creștini, izbânda Revoluției la marxiști. Uitați-vă la *L'Émile*¹⁴ de Jean-Jacques Rousseau. Un bărbat singur, prin puterea scrisului lui, nu numai că reinventează pedagogia, dar decretează, în mod suveran, cum trebuie să fie viața matrimonială a eroului lui, soția care i se potrivește cel mai bine, unirea perfectă a sexelor, dozarea delicată a pudorii și a abandonului, a supunerii și a egalității — iată trăsătura tipică a voluntarismului european: în loc să se plece de la observarea iubirii, pentru a-i descrie evoluțiile, se face o teorie care va fi aplicată, după care urmează dezamăgirea în fața constatării că realitatea i se potrivește atât de puțin. Se vorbește prea mult despre iubire așa cum ar trebui ea să fie, și nu destul despre iubire așa cum este ea.

Există o prăpastie între practicile și vorbele noastre, între constrângerea euforiei proclamate și constatarea sfârșirii trăite. Stereotipul dominant îmi anunță reușita, dar inflația de cărți, de rețete privind fericirea conjugală ne face să ne gândim că acest lucru nu-i mai puțin greu de trăit decât odinioară. Ne fixăm canoane imposibil de atins. Și aici Rousseau a deschis calea: autorul cărții *L'Émile*, un mare

¹⁴ J.-J. Rousseau, *L'Émile, op.cit.*, cartea V, pp. 465 și urm. La drept vorbind, această manie de a filozofa pe marginea oricărui lucru este foarte franțuzească. Rousseau citează un tratat de John Locke care se termină astfel: „Pentru că tânărul nostru gentilom este gata să se căsătorească, e timpul să-l lăsăm lângă amanta lui“. Rousseau nu urmează acest sfat înțelept și descrie la nesfârșit viața zilnică a celor doi eroi ai săi Émile și Sophie.

tratat de educație pentru epoca sa și de artă de a-i forma pe oameni, s-a grăbit să nu urmeze principiile pe care le recomanda altora și, se pare, și-a părăsit cei cinci copii ai săi, atitudine obișnuită într-o vreme în care mortalitatea infantilă era ridicată. Faceți ceea ce spun, nu spuneți ceea ce fac: e un divorț curent, începând din secolul Luminilor, între viața trăită și viața voită¹⁵. Epoca noastră se înșală pe ea însăși, sub auspiciile clarviziunii, și retorica noastră funcționează ca o compensație a unei absențe. Ipocrizia clasică exprimă ruptura dintre moravuri și respectabilitate; cea contemporană, hiatusul dintre idealul afișat și realitatea trăită. De aici și acel fariseism, acele echivocuri hazlii ce se întâlnesc în mod obișnuit în moravurile noastre (care apar, de exemplu, în comediiile lui Woody Allen): alergăm după o imagine înfrumusețată de noi înșine, foarte dornici să ne corectăm greșelile, pentru a ne ridica la nivelul ambițiilor noastre prometeice.

Dar inima rămâne îngrozitor de nesupusă în fața poruncilor tutorilor săi. A ne elibera, a ne emancipa — nu cunoaștem decât aceste cuvinte. Viața constă și în a glorifica și admirația este, adeseori, încă mai frumoasă decât critica. Iată-ne împărțiți între tentația de a reforma iubirea și aceea de a o celebra în toate dimensiunile ei, în minunata ei ambivalență.

¹⁵ Găsim aceeași disparitate la un comentator american al lui Rousseau și al rousseauismului, Allan Bloom, autorul cărții *L'Amour et L'Amitié* (Biblio-Essais, 1997, trad. Pierre Manent). Mare dușman al feminismului și al laxismului obiceiurilor moderne, adept al iubirii durabile, a fost trădat *post-mortem* de cel mai bun prieten al său, scriitorul Saul Bellow, într-o carte elogioasă și discret perfidă, *Ravenstein* (Folio, Gallimard, 2002), un prim exemplu al unui *coming-out* literar. Deținătorul Premiului Nobel pentru literatură a arătat aici că lui Allan Bloom îi plăceau băieții, era înnebunit după lux și a contractat SIDA, boală de care a și murit. Acolo unde Rousseau este genial în contradicțiile sale, Bloom este un impostor laborios. Nu poate să existe carte despre iubire care să nu aibă cu autorul ei o legătură consubstanțială. A minți în acest domeniu sau, mai curând, a te minți pe sine însuși, a te zugrăvi în chip de soț exemplar sau în chip de mare libertin când nu ești nici una, nici alta înseamnă a profana însăși esența scrisului și a-ți bate joc de cititorii tăi.

CE-I UN EX-PARTENER?

Freud spune undeva că atunci când facem dragoste sunt împreună cel puțin șase oameni, pentru că la fiecare partener trebuie să adăugăm umbrele tatălui și mamei fiecăruia. În cuplurile contemporane sunt o mulțime de oameni, căci trebuie să-i luăm în calcul pe toți foștii parteneri ai unuia și ai celuilalt. Această listă seamănă uneori cu un palmares de Don Juan, o înșiruire de nume prestigioase, rostită cu lăcomie, fluturată ca o decorație, așa cum făceau acele curtezane celebre, care au colecționat prinți, miliardari și capete încoronate. Dar ea cuprinde și insuccesele noastre anterioare: inventar al speranțelor noastre dezamăgite, un curriculum vitae al nereușitelor noastre. Nimic mai rău în această privință decât chipurile ascunse ale iubirii, care vin să scâncească în brațele tale, plângându-se de nefericirea îndurată din pricina unui al treilea. Fostul partener posedă statutul ambiguu al unei fantome: este un mort care n-a fost îngropat de-a binelea, o celulă adormită, care poate să trezească din nou o flacără (de aceea atâtea femei trec sub tăcere câțiva amanți, de frica de a nu părea prea ușuratică soțului actual). Există o consolare în faptul de a ști că noi nu suntem primii, că ființa iubită are o anumită experiență. Adorația al cărei obiect suntem noi nu vine din ignoranță, ci dintr-o comparație rațională. Dar riscăm întotdeauna, mai ales spre bătrânețe, să figurăm ca un număr într-o lungă procesiune de ființe care ne-au precedat, familie virtuală în care absenții sunt uneori foarte mulți. La rândul meu, voi fi cel livrat drept hrană următorului. Mi se vor descrie în detaliu maniile, cusururile și voi fi orânduit într-un compartiment și etichetat: o afacere clasată. Visul naiv al amantului: să-i aducă la statutul de bruion pe ceilalți, el fiind versiunea

desăvârșită. Dar iubirea nu răspunde la noțiunea de progres, ultimul nu-i recapitulează pe ceilalți: există povești de dragoste de tinerețe, care păreau a fi niște culmi de perfecțiune în ceea ce privește fericirea și plenitudinea senzorială, după care n-a mai fost decât flecăreală și mediocritate.

Foștii parteneri pot să ne calmeze entuziasmul prin revelații urâte, să ne sugereze, de exemplu, că ființa iubită reproduce cu noi o iubire deja trăită: aceleași formule, aceleași atenții, aceleași îndrăzneli. Am umplut un pătrățel care exista înaintea noastră. Și mai rău încă: să afli că el sau că ea a practicat înaintea ta unele depravări sublimе care îți sunt refuzate, fostul partener are privirea batjocoritoare a celui care cunoaște muzica și pare că-ți spune: vei da greș, ca și mine, dar încearcă! Am vrea mult să-i dovedim că s-a înșelat asupra persoanei, că n-a știut s-o vadă și s-o iubească așa cum merită. Pentru că cei mai mulți dintre noi trăiesc astăzi în poligamie succesivă (sau într-o monogamie serială), existența noastră amoroasă răspunde principiului însumării. A fost Jean, și apoi Paul, și apoi Serge sau Aline, și Diane, și Rachel. Și putem înșira astfel toți sfinții din calendar. Unii au acumulat atâtea aventuri în cursul unei existențe, încât ar putea să facă statistici.

În final, simțim pentru această cohortă de bărbați și de femei pe care i-am îndrăgit, ars, rănit, iubit prost, o recunoștință insondabilă: ei ne-au făcut ceea ce suntem și câte ceva din substanța lor rămâne, până la sfârșit, în carnea noastră.

CAPITOLUL II DESPRE SEDUCȚIE CA TÂRC

„Fiecare scânteiază cu o falsă strălucire în ochii altuia; fiecare e invidiat, în timp ce el însuși este invidios.“

FONTENELLE

„Eram atât de timid, încât găseam întotdeauna, într-un fel sau altul, mijlocul de a comite tocmai greșeala pe care mă temeam cel mai mult că o voi face.“

NABOKOV, ADEVĂRATA VIAȚĂ A LUI SEBASTIAN KNIGHT

1) BEȚIA DIVERSITĂȚII

Ne începem cariera amoroasă fără să deținem cheile și regulile jocului, posedând doar niște crâmpeie de informații, culese de ici și de colo. Nu stăpânim codurile acestui univers fabulos, și dacă din întâmplare le stăpânim într-o zi, ele se schimbă pe dată. Numim adolescență acea perioadă din viață (care continuă uneori foarte mult) în timpul căreia simțim cu cea mai mare putere frumusețea ființelor și nepriceperea noastră în a ni le apropia. Pentru cel care nu are sufletul alterat de suferință, lumea e fierbinte, este un loc unde se petrec la nesfârșit lucruri vrăjite. Nu putem refuza acele chipuri fabuloase care ne sfidează: ele există pe pământ în număr mult mai mare decât voi putea eu vreodată să am, să sărut, să doresc din răsputeri. Apa de la izvor depășește setea. Orașele mari sunt, prin excelență,

locurile cu densitate umană maximă, care ne sugerează o viață mai arzătoare. Iubirea nu este, în marile orașe, ca la țară sau ca în provincie (ori în suburbia nord-americană): aici, încetineala cu care se desfășoară zilele, puținii oameni, intrigile mărunte, în metropole, belșugul de parteneri posibili, ciocnirea poftelor, depășirea barierelor de clasă socială, domnia enigmatică a necunoscuților.

Adolescența este și incapacitatea de a alege, este vârsta lacomă, la care impulsul e mai puternic decât rațiunea, la care considerăm că ființele sunt în mod egal seducătoare, pentru că ele întruchipează splendoarea multiplicității. Femeile tinere și bărbații tineri sunt superbi și pentru că se contopesc unii cu alții: fiecare nu numai că nu-i eclipsează pe ceilalți, dar îi face și mai minunați. Beție a nenumăratelor plăceri care plutesc peste orice adunare, aprindere a dorințelor, provocare permanentă. Proust vorbește undeva, în legătură cu fetele în floare de pe o plajă, „despre acea veleitate de a iubi care ezită între toate”, fiecare fată fiind, în același timp, unică, dar și o simplă nuanță într-un grup. Înainte de a iubi o ființă anume, ne bucurăm de diversitatea oamenilor de pe stradă, din locurile publice. Persoana iubită va purta umbra acestei multitudini sacrificate în folosul ei, multitudine pe care va trebui — grea misiune — s-o înlocuiască. Misticii calificau drept „explesis” încântarea estetică în fața manifestărilor divinului. Există și un fior sacru, o stupoare a ființelor care se caută, se admiră și nu se mai satură să se devoreze din priviri.

2) NU PENTRU TINE

Eliberarea moravurilor purta în ea o mare promisiune: aceea a unui festin la îndemâna tuturor. Dar cariera noastră amoroasă începe și prin experiența refuzului. Uimirea fermecată este răsplătită printr-o respingere: privirea cere îmbrățișări imperioase, pe care niciun contact nu le confirmă. Marile cetăți proclamă: totul este posibil. Atunci de ce nu mi se întâmplă nimic sau mi se întâmplă atât de puține lucruri? Înainte de orice suferință concretă, subiectul iubirii dă dovada invizibilității sale. Într-adevăr, într-o lume liberă, piedicile din calea iubirii sunt foarte numeroase, căci sunt supuse celei mai stricte subiectivități: vechea societate fixa coduri pentru a împerechea ființele, interdicțiile țineau de avere și de condiția socială. Arta de a face curte însemna și cunoașterea unor norme sociale, cinste, bună-cuviință, generozitate. De acum înainte, orice mic amănunt se poate întoarce împotriva noastră sau, dimpotrivă, ne poate favoriza, vârsta, înălțimea, înfățișarea, felul cum ne îmbrăcăm, vocea. Înclinațiile și respingerile sunt cu atât mai puternice cu cât sunt supuse arbitrarului. Cine n-a trăit acele schimbări instantanee de dispoziție, când se trece de la atracție la dezgust pentru un detaliu, o expresie a chipului, un fel de a râde? Și cum există iubire la prima vedere, există și ură la prima vedere, când suntem de o aversiune totală față de o persoană care nu are decât vina că există. Spectrul refuzului bântuie ca o otravă până și cele mai mărunte sentimente de afecțiune ale noastre. „Vă rugăm să nu atingeți”: acest anunț afișat în muzee sau în magazine rezumă și el o experiență crucială pentru fiecare dintre noi.

Iubirii i se potrivește un cuvânt, oricât de îndoielnic ar fi el: iubirea este ca un „târg“. Poate că schimbul codificat al partenerilor a precedat dintotdeauna schimbul de bunuri. În acest negoț cu oameni, fiecare are o notă, care variază după zi, după poziția socială, după avere. Cei fericiți târăsc după ei un cortegiu de adoratori, cei nefericiți, o mulțime de nereușite. Cu excepția celor favorizați, care se împăunează cu gloria lor, târgul grațiilor feminine și masculine este supus unor legi cu atât mai implacabile, cu cât ele sunt tacite și împărtășite de toți. Noi suntem cu toții parte activă în acest război al aparențelor. A privi atent înseamnă a evalua și deci a refuza. Teribil în țările democratice este faptul că refuzul nu poate fi imputat răutății Statului sau legilor Bisericii. Nu pot să mă învinuiesc decât pe mine însumi dacă n-am fost primit cu brațele deschise. Pot să mor de dorință, ființa mea ca atare îl lasă rece pe celălalt. Sentința este la fel de definitivă ca aceea a unui tribunal: nu, mulțumesc, nu tu.

V-ați gândit oare că mitul prințului din poveste este un vis masculin și feminin (așa cum există o dorință de penis la fete și o dorință de vagin la băieți)? Ce pui de om n-a visat în secret să scape de platitudinea vieții lui și să se trezească transfigurat, strălucind de frumusețe? În mod tradițional, numai băieții, meniți primilor pași, se expuneau riscului vexațiunii, și pretendentul ridicol a devenit un arhetip în literatură. Iată că acum și femeile, puternice datorită recentei lor libertăți, pot să ia inițiativa și să fie, la rândul lor, respinse, înfruntând riscul de a se împotmoli în aceleași stângăcii. Nu mai există un Don Juan de când există o Don Juană, dar există mulți băieți pe care această răsturnare a rolurilor îi indispuce, când de fapt ar trebui să-i bucure. Vechea seducție aducea în scenă trei personaje:

comunitatea, conveniențele și femeia. Dintr-o singură mișcare, trebuia s-o liniștești pe una, să le respecti pe celelalte și să o cucerești pe a treia. Să spui *te iubesc* în loc de *te vreau*, să respecti codurile în vigoare, ca să-ți atingi mai bine scopurile. Noua seducție pune față-n față doi indivizi care își pun pielea la bătaie în această acțiune. Să mergi spre celălalt înseamnă să devii obiectul lui, căci el poate să mă facă să tânjesc după el, și îți trebuie mult tact ca să spui nu fără să rănești.

Cum poți să fii bovaric, întreba George Steiner, într-o lume în care toate dorințele pot fi realizate? Poți fi, pentru că ele nu sunt și nu vor fi niciodată realizate. Societatea noastră, clamând mereu și pretutindeni forța solară a voluptății, îi penalizează și mai mult pe cei care sunt excluși de la ea, pe cei respinși de la dreptul la plăcere. Insatisfacția este cu atât mai puternică, cu cât hedonismul este impus ca normă. Se organizează un târg al frustrării, ca să ne vindem din nou farmecele, îndrăzneala sub formă de sfaturi, de îngrijiri, de gadgeturi. Epoca noastră, „eliberată“, face să fie și mai amară soarta celor solitari, a celor anodini trimiși în anonimatul lor atunci când se presupune că toată lumea gustă plăcerea. Alison Lurie povestește undeva că femeile urâte fac dragoste mult mai mult decât ne închipuim, dar că ele trebuie să suporte printre altele confidențele amantilor lor despre nefericirile pe care li le-au provocat femeile frumoase. Iată ironia teribilă a emancipării: bărbați și femei, victime și totodată complici, se persecută unii pe ceilalți în numele tinereții, al vitalității, al frumuseții. Tot ceea ce a fost odată un instrument de eliberare a devenit acum și un instrument de aservire.

DEZILUZIA ȘI SURPRIZA

„În viață există două catastrofe“, spunea Bernard Shaw. „Când dorințele noastre nu sunt satisfăcute și când ele sunt satisfăcute.“ Oscilăm în permanență între speranță și decepție, aceasta din urmă fiind mărită de o speranță realizată. O întreagă școală de gândire a pus accentul pe frumusețea anticipării în detrimentul realizării. „Nu-i frumos decât ceea ce nu există“, spunea Rousseau, subliniind rolul imaginației în întâlnirea amoroasă (*L'Émile*, p. 871). „Independent de ceea ce ni se întâmplă sau nu, numai așteptarea este magnifică“, scria, la rândul lui, André Breton. Himera ar înlocui realul și existența ar merge de la visele eroice ale tinereții până la dezamăgirea vârstei adulte. „Cel mai bun lucru în iubire, se pare că ar fi spus Clemenceau, ni se întâmplă atunci când urcăm scara“: viziune sinistă, care miroase a cameră închiriată, a legături ancilare, a întâlniri de la cinci la șapte, făcute pe furiș.

Acestui clișeu romantic îi putem opune o altă experiență: aceea a fericitei surprize, când evenimentul se dovedește a fi mai bogat decât se prevăzuse. Între a-și visa viața și a-și trăi visele există un al treilea termen: a trăi o viață care ne sufocă prin bogăția ei prea mare și care subliniază sărăcia viselor noastre. „Numesc beție a spiritului, spunea Ruysbroek, un mistic flamand din Renaștere, acea stare în care plăcerea simțită depășește posibilitățile pe care le întrevăzuse dorința. De unde și caracterul fad al rugăciunilor noastre de îndată ce dorințele ne sunt împlinite, adică ucise. Orice iubire fierbinte depășește în bogăție, în fervoare, ceea ce nădăjduiam să avem: se produce altceva decât voiam și suntem literalmente sufocați. Iluziile pierdute sunt și poarta deschisă către acest miracol: decepția minunată.

3) O MAȘINĂ DE TRIAT

Seducția, ca și grația divină în calvinism, este o mașină de triat. În experiența cea mai cotidiană, constat că nu sunt întotdeauna dorit de cel pe care-l doresc, iubit de cel pe care-l iubesc, și abordez acest univers ca pe un potențial repetent. Să sprijini pereții fără să fii luat în seamă: expresia e valabilă și dincolo de sala de bal sau de petrecere. Unii oameni sprijină pereții o viață întreagă, alții sunt adorați din prima zi și nu mai prididesc. Minunea de a fi preferați: o favoare care ne copleșește, excluzându-i pe toți ceilalți. A plăcea este un lucru la fel de inexplicabil ca a nu plăcea. De ce unele ființe nu se mai despart de noi, în timp ce altele nu catadicsesc nici măcar să ne privească? (Sade rezolvase problema în felul lui: orice persoană care ne tulbură ne datorează favorurile sale pe loc, așa cum și noi le datorăm celor care ne doresc. Pentru el dorința era o datorie, pentru Fourier un dar pe care indivizii plăcuți acceptă să-l ofere celorlalți oameni.)

Succesul unui Michel Houellebecq, cu amestecul lui de umor negru și de pesimism, se poate explica astfel: el a înființat un fel de internațională a perdanților în iubire, a denunțat minciuna hedonismului, un feudalism printre altele. El a fost vocea celor fără de voce, așa cum, înaintea lui, Woody Allen arăta, în primele sale filme, răzbunarea celor dizgrățiați împotriva playboy-lor. În dragoste, contrar unei expresii lăudăroase, nu poți „avea pe cine vrei”, ci pe cine poți sau, mai curând, pe cine te vrea. Când cele două situații coincid, e o minune. Dar „tot ceea ce este prețios este pe cât de dificil, pe atât de rar” (Spinoza). Unii se cred atât de irezistibili, convinși fiind că au pe urmele lor cete de

curtezani, încât interpretează refuzul ca pe o greșeală de judecată și aproape ca pe o lipsă de gust.

Priviți cluburile și barurile de noapte: selecționându-și clientela pe criterii de notorietate sau de tinerețe, acestea sunt templele bursei trupurilor. Legile concurenței, pe fondul unei muzici foarte zgomotoase și al unor râsete afișate cu ostentație, acționează aici în mod direct. Oamenii merg aici ca să vadă și ca să fie văzuți. Privirile sunt aici verdicte instantanee. În principiu, contează petrecerea, distracția, agregarea câtorva sute de indivizi legați între ei prin ritm și mișcare. Dar barul de noapte disciplinează și modul de întâlnire, fie și numai prin nivelul sonor care face dificilă conversația. În aceste locuri ale plăcerii, care sunt pentru mulți locuri de chin și care se înrudesesc cu cabinetele de angajare a forței de muncă din marile întreprinderi, întâlnești prea puțină bunăvoință. (Aici domnește spiritul așa-numitului *speed dating*, conform căruia ai șapte minute ca să te faci interesant.) Este o lume a artificiei pur, a admirației totale și instantanee: tineretul se dă în spectacol lui însuși și se dedică adorării lucrurilor perisabile. Halucinantă imagine a unor creaturi pe care le privim cum dansează așa cum privești imposibilul. Glorie totală a cărnii, încântare absolută. Magnificele creaturi se exhibă în fața plebei, care le aclamă și cer repetarea dansului. Univers care nu datorează nimic inteligenței sau meritului, ci numai sclipirii amăgitoare, dezinvolturii, fandoselii: ești ceea ce pari a fi și nimic mai mult. Toți se amuză în mijlocul mulțimilor dionisiace, dar prețul e atât de ridicat, încât pare uneori o pedeapsă. În acest mare târg de narcisisme, unii sunt supraexpuși, iar alții, aflați în majoritate, alcătuiesc mulțimea care aplaudă.

În numele dorinței eliberate, ieșite din închisorile unde o închideau preoții și morala, au loc cele mai mari segregatii. A dori înseamnă mai întâi a elimina (adversarul), a pune o grilă pe figuri și pe trupuri, a le confrunta cu codul frumuseții stereotipe. Tot talentul indivizilor constă atunci în a deturna legile acestei selecții, pentru a găsi, așa cum se spune, pantof pe măsura lor. E un miracol, în cele din urmă, că până și cei mai puțin favorizați de natură își găsesc perechea și trec de capcanele acestui zid uriaș care le barează accesul către ceilalți. Mai uimitoare decât atracția clasică pentru frumusețe este atracția de neînțeles pentru niște creaturi oarecare. Adevăratul miracol¹⁶ este că ființe ingrate, chiar foarte josnice, bărbați sau femei, trezesc pasiuni și iubiri nebunești.

4) RĂZBUNAREA CELOR ECLIPSAȚI

Unele ființe au făcut din seducție un mod de viață. Incapabile să reziste ocaziilor, ele dau întâietate stării incipiente; aceștia sunt colecționarii de începuturi. Ei se înflăcărează pentru necunoscuți pe care-i părăsesc de îndată ce apare un altul. Pentru ei, secvența amoroasă e scurtă: sfârșitul aproape coincide cu începutul, este un *presto* îndrăcit în care execuția trebuie să urmeze excitării. Ce este o devoratoare de bărbați? Sau un fustangiu? Sunt niște amatori de digresiuni. Ființelor ei le preferă situațiile, prăzii îi preferă vânătoarea, emoției îi preferă senzația: anumite locuri romanțioase cer în mod imperativ o poveste, cu oricine. O femeie urâtă, un bărbat gras îi emoționează: ei nu se uită la flacon, important fiind doar șocul noutății. Durata, schimbul nu-i interesează, căci ei își află bucuria în contactul

¹⁶ Găsim pe internet site-urile unor consumatori de obezi și de bătrâni, ale unor gerontofili înverșunați, care își exprimă pofta pentru trupurile fleșcăite și fanate. Este o minunată orânduire, datorită căreia nimeni nu este lăsat în afara jocului!

realizat pe furiș, în vârtejul întâlnirilor. Dacă își stabilizează relația în general înainte de cincizeci de ani, au sentimentul, justificat sau nu, că au trăit mai bine decât cei mai mulți dintre semenii lor. Lor le place parfumul iubirii mai mult decât le plac persoanele, sunt niște pirați care își exhibă trofee ca să momească alte persoane. Îi protejează nonșalanța lor calculată: niciun afront nu-i descumpănește, ei revin mereu la atac. Când îndrăgostitul se bâlbâie, seducătorul face pe grozavul: el își etalează dexteritatea, aurul și purpura și se duce, în mod infailibil, spre ținta sa. (Bărbatul care agață femeii pe stradă este versiunea plebeiană a seducătorului monden; preferând subtilitățile grosolăniei, el îndură toate insultele și dispune de un „text” rodat, care e mereu același. Odată cu înaintarea în vârstă, Don Juanul de trotuar și chefliul cu lifting cad în același patetism al rețetelor cu totul uzate.)

Cine nu are această abilitate trăiește o tristețe a ocaziilor ratate: ceea ce ar fi putut să se întâmple nu a avut loc, cuvântul care putea să fie rostit nu a fost rostit, gestul care putea să fie făcut nu a fost făcut. Agățatul este rudă cu agresiunea, te adresezi unui necunoscut într-un loc public, și a aborda a fost mai întâi un termen de piraterie. Îți place o ființă: cum să-i atragi atenția fără s-o inoportunezi? O asemenea întrebare poate să umple o viață întreagă. Acum există indivizi care te învață arta delicată a formulei prin care îl poți „agața” pe celălalt, a glumei care descrețește până și fețele cele mai arogante. Astăzi, ca și ieri, dorința cere să disimulezi: dacă nu mai spui de la bun început celuiilalt *te iubesc*, nu-i spui nici că nu te interesează decât sănii săi provocatori, fesele sale rotunde. Trebuie să procedezi pe ocolite.

Ecuație imposibilă: cu cât sunt mai sedus, cu atât izbutesc mai puțin să seduc, pietrificat fiind de o puternică inhibiție. Într-un climat de foarte mare tensiune, ar trebui să mă arăt amuzant, ingenios, formidabil de decontractat. Uimirea absolută îmi pecetluiește buzele, sunt îndobitocit de dorința mea de a fi inventiv. A face curte înseamnă, în primul rând, să te ocupi de înfrumusețarea ta. Chiar și îndrăgostitul cel mai timid a trebuit s-o facă pe fantele, folosind stratageme care să-l facă să pară sclipitor. Amantul care adoră a fost mai întâi amantul care, dându-și aere, a știut să strălucească, să cedeze tentației licitațiilor, cu riscul de a cădea în virtuozitate. Dar există și o seducție a refuzului seducției. Există strategii ale tăcerii, ale simplității, care captivează mai mult decât pălăvrăgeala gratuită. Dar să nu uităm de personajul aiuritului fermecător, care cucerește inimile făcând tot timpul gafe. Întâlnirea reușită este întâlnirea neașteptată, care se ignoră pe ea însăși și nu-și propune neapărat un rezultat. Dacă se întâmplă ceva, totul seamănă cu deznodământul unei povestiri nepremeditate. Obligația de a străluci este suspendată în favoarea unei conversații discontinue, care se desfășoară în ritmul ei, pentru că nu există miză. Hazardul divin ne-a întins o mână de ajutor: nu ne rămâne decât s-o apucăm sau s-o uităm.

Nimic mai frumos decât încăpățânarea a două ființe care au schimbat o privire într-un autobuz sau un tren, doresc mult să se revadă și dau un anunț în ziare (mesajele personale din *Libération* sunt chintesența romanescului contemporan). Strategiile învăluirii de multe ori înfloresc pe ecran: aici fiecare își încearcă șansa pe lângă un suflet pereche, începând prin a se ascunde și, la nevoie, trișând în privința fotografiilor. Se evită astfel groaza pricinuită de preliminarii: celor care nu îndrăznesc să

abordeze domnișoarele pe stradă sau să-și declare iubirea unui necunoscut le rămâne cea de a doua șansă, șansa ecranului. Uneori rămânem sceptici în fața acestor enciclopedii ale inimilor solitare, ce cheamă în ajutor. Dar în cazul acesta nu există intermediari: site-urile pun față în față indivizi maturi dornici să facă asta, care se asociază după afinitățile și dorințele lor. Sunt mari centre de triaj care amestecă mulțimile, în timp ce agenția matrimonială este o mică gară de provincie, condusă de un șef care își cunoaște oamenii. Afemeiații își înmulțesc aici aventurile, sentimentalii caută, tot aici, o legătură durabilă. În fiecare zi, se înnoadă și se deznoadă aici zeci de mii de pacte. Netul este un accelerator formidabil, toate fanteziile, chiar și cele mai caraghioase, își găsesc aici un loc. Mulți preferă vânătoarea și nu prinderea prăzii: îi apucă amețea în fața numeroaselor aventuri posibile și rătăcesc ca niște sultani prin acest harem virtual, fără să-și satisfacă sau satisfăcându-și doar rar poftele.

Cu atât mai mult cu cât cybernauții pot să se anuleze cu o apăsare de deget, clicând: celălalt este la dispoziția mea, după cheful meu. În paginile *Meetic*, *Match.com*, *Netclub*, te construiești pe tine însuți ca pe un partener ideal, îți netezești asperitățile și oferi cel mai frumos profil al tău. În spațiul meniului: îți târguiești candidații, dar faci parte tu însuși din târg. Cei care protestează împotriva violării vieții private se etalează ei înșiși pe blogurile lor și se expun în poziții îndrăznețe: voința de a fi recunoscuți este mai mare decât prudența. De aici și acele quiproquo-uri savuroase de pe net, pe linia romanelor libertine, în care o soție își urmărește soțul și-i fixează o întâlnire, dându-se drept o misterioasă necunoscută. Informațiile adunate de pe net nu eludează întâlnirea, ci o întârzie și o pregătesc sub

cele mai bune auspicii. De îndată ce persoanele intră în contact, se vor aplica aceleași legi implacabile. Dacă nu cumva filtrul ecranului nu duce la fobia contactului. Filosoful științelor Dominique Lecourt a inventat frumosul neologism de „cybérie” pentru a-i desemna pe pasionații webului care intră în marea rețea universală ca să scape de contemporanii lor.

Orice timid nutrește deci două vise contradictorii: acela al unui acord imediat între trupuri sau al unei comuniuni instantanee între suflete. Un vis al unei dorințe fără ostracizare, în care trupurile ajung la plăcere fără să se cerceteze prea mult: un anumit mod de a „agăța” homosexual, back-room-urile, cluburile eșanjiste întruchipează acest comunism al voluptății în care nimeni nu-i exclus de la banchetul cărnii. Un vis invers al unei transparențe a inimilor, al unei consonanțe a spiritelor, care se ferește de vorbăria de prisos și îți permite să intri în simbioză cu ființa aleasă, dincolo de predicile galante. Niciunul dintre aceste două procedee nu poate fi ridicat la rangul de soluție: fluiditatea schimburilor rămâne frânată de densitatea indivizilor. Vor exista totdeauna bărbați și femei în fața cărora vom rămâne blocați, în toate sensurile cuvântului. De aici vine și faptul de a suspina după securitatea căminului, unde nu trebuie să furnizăm mereu dovezi și unde scăpăm, în principiu, de o evaluare interminabilă. Totuși, chiar și viața conjugală cea mai banală are nevoie de mișcare și cuplul, întocmai ca națiunea, după cum spune Renan, presupune un plebiscit în fiecare zi. Nimeni nu-i scutit de datoria de a plăcea, nici după douăzeci de ani de căsătorie. Nu există un dincolo al seducției.

CE NUMIM A CONSIMȚI?

Printr-o ciudată răsturnare, la aproape o jumătate de secol după Mai '68, noțiunea de „consimțire“ a fost lovită de suspiciune. Mulți oameni văd de acum înainte în ea simptomul unei servituți impuse¹⁷ și vorbesc despre o manipulare generală în toate scenariile amoroase. Este o reîntoarcere vicleană a vechiului pesimism cultural, care decretează că ființa umană este prea imatură pentru a merita libertatea. Or, verbul „a consimți“ are două sensuri: a accepta și a voi. A spune *vreau* sau *doresc foarte mult asta* nu-i același lucru. Stare de fapt tolerabilă, de o parte, dorință intensă, de cealaltă. Poți să te resemnezi cu o muncă plătită nu prea bine, în lipsă de ceva mai bun, pentru că trebuie să mănânci. Asta ne va face să spunem că muncitorii și funcționarii nu consimt să-și asume condiția? Ba da, și-o asumă, dar cu rezerva și speranța că o vor ameliora într-o zi. Ei spun un *da* care este *poate că da* care nu anunță o eventuală decepție sau un refuz ulterior. A introduce îndoiala în orice formă de aprobare înseamnă a arăta ființa umană ca fiind întotdeauna captivă și supusă.

Înțelegem care e miza acestei dezbateri: o dublă concepție a libertății ca suveranitate sau ca „înțelegere a necesității“ (Spinoza). Într-un caz, noi nu suntem niciodată liberi, pentru că nu suntem niciodată atotputernici și rămânem sub diferite influențe când e vorba de deciziile noastre cele mai intime. Relațiile umane ar fi niște forme mascate ale violenței. Invers, se poate afirma că întotdeauna consimțim dintr-o anumită stare de ignorare a propriei noastre dorințe, dintr-un clarobscur de poftă și de reticență, și că voința noastră trebuie să facă unele compromisuri cu adversitatea, pentru a o evita. Nici independența absolută

¹⁷ De exemplu Geneviève Fraisse, în *Du Consentement*, Le Seuil, 2007, preconizează nesupunerea și revolta împotriva acceptării.

și nici aservirea totală nu sunt capabile să descrie condiția umană, care presupune posibilitatea, dată fiecăruia, de a se extrage dintr-un cod, dintr-o origine socială, dintr-o natură. Și chiar mai mult, de a comite greșeli și de a le îndrepta.

Dacă totul este un raport de forță în legăturile dintre oameni, atunci totul este constrângere, și trăim într-un infern perpetuu. Dar acest tip de critică nu este scutit de o contradicție internă: oamenii par să fie în lanțuri, cu excepția celor puțini, care văd clar și denunță mascarada. Oare cum au făcut ca să scape de condiționarea generală? Ne putem întreba dacă acest exercițiu de luciditate nu este culmea condescendenței: paternalismului celui care îi decretează sclavi pe unii dintre contemporanii săi și totodată îi infantilizează i se adaugă orbirea denunțătorului care se îndoiește de toate, dar nu și de îndoiala sa. El crede că a pătruns în cotloanele cele mai tainice ale sufletului omenesc, când de fapt n-a făcut decât să pună pe note propria-i naivitate.

S) POLIȚIA DORINȚEI

Anumite mișcări feministe, în special în America de Nord, încearcă, de vreo patruzeci de ani, să vadă o crimă în faptul de a „agăța” sau cel puțin de a-l încadra la categoria crimă. La birou, ca și într-o întreprindere, la universitate, se fixează niște *dress codes* (li se recomandă femeilor să nu poarte haine transparente sau mulate pe corp), niște *speech codes* (orice compliment, orice privire insistentă, orice comentariu mai intim este văzut ca o

tentativă de hărțuire) care imprimă raportului dintre sexe o anumită rigiditate. De unde și acel clișeu al filmelor americane: o oală sub presiune cât pe ce să facă explozie. Un bărbat și o femeie, care stau unul lângă altul din motive profesionale, își dau seama că sunt atrași unul de celălalt. Atunci devin și mai reci unul față de celălalt și chiar se insultă, până când o atingere ușoară îi împinge spre gestul fatal: se aruncă cu lăcomie unul asupra celuilalt și se călăresc gâfâind, înainte de a se îmbrăca din nou. Întoarcere a refulatului: iată sexualitatea confundată cu o criză de epilepsie¹⁸. Repetată pe toate tonurile, aceeași scenă devine ridicolă și te face să regreți vechile filme în care se ceda în amor cu eleganță. Subînțeleas al acestor fragmente narative: sexualitatea este o pulsione irezistibilă, pe care trebuie să o satisfaci, ca să nu te mai gândești la ea. Când francezul spune: „Să facem dragoste“, englezul din seriale și din filme spune: „*Let us have sex*“. Diferența nu-i numai semantică, ea reflectă două viziuni asupra lumii: aici e vorba de o nevoie presantă și animalică, precum foamea și setea, dincolo de un act complex, care dă loc unei întregi eroticii, iubirea care se face și ne și face, construcție subtilă mai curând decât evacuare organică. Pe de o parte bestialitate, pe de altă parte ceremonie.

În facultățile anglo-saxone, orice convorbire cu un (o) student(ă) trebuie să fie sau înregistrată pe un magnetofon, sau efectuată într-o cameră cu ușa deschisă. Cea mai mică apropiere echivocă poate da loc unei plângeri. Orice relație dintre un profesor și o studentă, chiar majoră și care consimte, se traduce prin concedierea profesorului¹⁹.

¹⁸ În *Le Dahlia noir* de Brian De Palma (2006), două personaje, până atunci prietene, își ating ușor buzele în timpul unei mese, apoi se ridică cuprinși de furie, aruncă pe jos fața de masă cu toată veselia și mâncarea de pe ea și își rup veșmintele, ca să facă amor pe masă. Nebunie erotică în versiunea hollywoodiană a unui potlatch primitiv. La ce bun să cumperi o lenjerie bună și scumpă, dacă primul neisprăvit în călduri îți-o distruge dintr-o mișcare?

¹⁹ Echivalentul iubirii dintre Romeo și Julieta, astăzi, în țările de cultură anglo-saxonă este iubirea dintre profesori și studenți, asupra căreia apasă o interdicție absolută. Multe romane stau mărturie pentru acest nou climat, ca, de exemplu, *Dizgrație* de scriitorul sud-african J.-M. Coetzee, distins cu Premiul Nobel pentru literatură,

În întreprinderi există dreptul de a interveni într-un schimb de replici între persoane dacă termenii folosiți sunt socotiți scârboși sau degradanți, de natură să provoace o ambianță ostilă. Se recurge la seminarii specializate, la „contracte de iubire” între funcționari care doresc să se căsătorească între ei și se angajează să nu dea în judecată compania în caz de ruptură. Ne amintim că la începutul anilor '90 o universitate din Ohio promulgase, fără succes, o carte care reglementa actul intim între studenți: aceștia trebuia să prevadă în scris toate etapele, până în cele mai mici amănunte (atingerea sânilor, scoaterea corsajului etc.) și să înregistreze acest program în fața unui responsabil. Unii, într-o Franță ce recunoaște delictul de hărțuire sexuală la locul de muncă, abuzul de putere, ar vrea să-l extindă la toate relațiile interumane și să penalizeze quiproquo-ul, sugestia, insinuarea. Dar, pentru moment, Hexagonul rezistă la acest climat de maccarthysm moral.

Este adevărat că brutalitățile împotriva femeilor cresc pe măsură ce crește independența lor: există riscul să asistăm la o explozie de violență nemaîntâlnită până acum, ca să le pedepsim că și-au ridicat capul. Resentimentul unor bărbați față de ele se înrudește cu furia unui proprietar ce reacționează la abolirea sclaviei. Progresele eliberării femeilor merg mână în mână cu ura față de femeile libere. Ar fi însă absurd să deducem de aici că seducția este pusă la index: aceasta persistă, din fericire, și din însăși voința femeilor. Ea ține și de marele proces egalitar, de vreme ce ea trebuie să înlocuiască autoritatea cu convingerea și dat fiind că în loc să-l forțezi pe celălalt, trebuie să-i obții

precum și romanele lui Philip Roth. Poetul antitez Derek Walcott, distins și el cu Premiul Nobel pentru literatură (1992), a trebuit să-și retragă în 2008 candidatura la catedra de poezie a Universității Oxford, în urma unei campanii de scrisori anonime care reluau niște acuzații de hărțuire sexuală ce i se aduseseră cu mai bine de douăzeci și cinci de ani în urmă. Dar poeta care a obținut postul în locul lui, Ruth Padel, a trebuit să demisioneze, la rândul ei, pentru că participase la această campanie de destabilizare, prezentându-și scuzele. Universitatea anglo-saxonă a devenit locul unei noi închiziții, care exercită dreptul de a privi în viața privată a membrilor săi și cere mărturisire, căință, reeducare. Lumea protestantă a readaptat în folosul ei anumite instituții dintre cele mai rele ale catolicismului.

consimțământul. Una dintre studentele mele de la Științe Politice, o frumoasă fată din Québec de origine japoneză, își exprima în public decepția pe care i-o provocau bărbații nord-americani, paralizați în elanul lor de o comportare sexuală corectă. Ea își petrecea vacanțele în Italia, pentru a fi curtată pe față de către băieți, având destulă încredere în ea pentru a-i refuza pe cei de care voia să scape. În timp ce în Statele Unite coexistența sexelor pare a fi mereu la limita exploziei, Europa este mai bine protejată de acest flagel printr-o cultură veche a galanteriei. Moștenitoare poate a „eroticei trubadurilor” (René Nelli), care țesea între un cavaler și doamna lui un întreg ritual de jurămintе de credință și de supunere, această etichetă are funcția de a reintroduce manierele aristocratice în sânul nivelării democratice. Ea nu este numai o propedeutică pentru curtoazie, ci ea convertește dorința brutală în atenție și delicatețe și o civilizează, pornind de la impuritățile sale. Ea formează acel gust comun celor două sexe pentru conversație, pentru schimbul de idei, replica spirituală, pentru tot ce dă comunicării dintre ele profunzime și vivacitate. (Spiritul francez, spunea Montesquieu, este arta de a vorbi serios despre lucrurile frivole și cu ușurătate despre lucrurile serioase.) Ea este plăcerea de a plăcea, de a te juca cu celălalt, de a-l înșela cu aprobarea lui, dacă nu cumva el este cel care te duce de nas. Chiar dacă se ard etapele, trebuie respectate formele, trebuie respectată, de exemplu, trecerea de la *vous* la *tu*, care rămâne, în multe limbi, un marcator obligatoriu. Statut ambiguu al complimentului: devalorizat în secolul al XVIII-lea, ca fiind o maimuțareală de curtean, suspectat de anumite activiste politice din anii '60, el poate, dacă-i bine formulat, să fie primit ca un omagiu care ne mărește stima față de noi

înșine. Cele mai frumoase complimente sunt cele mai dezinteresate, care vin de la persoane anonime sau de la persoane de același sex. Să refuzi masca, clarobscurul, să impui de la bun început limpezimea sufletelor și a trupurilor înseamnă a ucide probele fecunde de care are nevoie iubirea la începuturile ei, ca să se dezvolte. Tot ceea ce este viclenie și intrigă favorizează mai bine cauza sentimentelor decât o tristă claritate.

6) ÎNFRÂNCEREA FANTASMEI

Problemă fundamentală: ne alegem noi cu adevărat partenerii, oare nu suntem noi programați atunci când credem că acționăm cu toată luciditatea? Două discursuri aruncă îndoiala asupra gratuității înclinațiilor noastre: sociologia vede aici confirmarea unei cauzalități de clasă, psihanaliza simptomul unor tensiuni nerezolvate cu părinții²⁰. Dar ne putem analiza opțiunile la infinit, vom sfârși totdeauna prin a alege, chiar în interiorul unui anumit cadru, o anumită persoană și nu o alta, fără vreo intervenție din afară. Dispunem de o autonomie de decizie în raport cu condiționările noastre intime sau sociale. Uneori se întâmplă chiar să ne surprindem pe noi înșine, alegând ființe neașteptate, aflate foarte departe de cultura și de mediul nostru social. Mai interesantă decât această problemă bizantină este cea a predestinării posterioare: libertatea își inventează un determinism după ce faptele au avut loc. Amanții nu puteau să nu se întâlnească, ei erau meniți unul altuia înainte chiar de a-și încrucișa pașii. Hazardul care i-a adus față-n față, într-o anumită zi și la o anumită oră, este reconvertit de ei în fatalitate: nu se

²⁰ Geneticienii adaugă la alegerea partenerilor și un alt factor: „semnătura olfactivă”. În mirosul corporal ar interveni sistemul HLA (complex major de histocompatibilitate), o regiune a genomului esențială pentru sistemul imunitar. Expresia „avoir quelqu’un dans le nez” ar putea avea un dublu sens: a avea alergie sau a simți o atracție irezistibilă. Nu putem mirosi pe cineva, dar adumeacă cu delicii ființa iubită, inspirându-i mirosul cu putere.

poate concepe ca acest lucru să nu fi avut loc. Mai bine orice decât această oribilă bănuială: dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost un altul sau o alta! Dintre zecile de oameni văzuți, chipul iubit trebuia să se impună cu precizia ascuțișului unei lame de brici. El, și nu altul: extaz și cutremur.

Există ființe atât de tulburate de dorința celorlalți față de ele încât le cedează nu atât din atracție, cât pentru a răspunde omagiului care le este adresat. Când îmbătrânești, poți avea gusturi foarte diferite, te poți arăta mai puțin sensibil la estetica de duzină, și poți include printre oamenii care te atrag tipurile cele mai diferite: poți să preferi farmecul și nu frumusețea, caracterul sexy și nu blândețea, anomalia captivantă și nu maiestatea posacă. Iubirea are cultul micilor imperfecțiuni fermecătoare, al defectelor tulburătoare, care impresionează mai mult decât un trup impecabil. Nu trebuie să ne cenzurăm predilecțiile, ci să le îmbogățim și să le multiplicăm. Ele ne înrădăcinează în real, dar ne și limitează; iubirea este, de asemenea, înfrângerea fantasmei, a atributelor pur plastice. Ne putem îndrăgosti de bărbați și de femei care nu erau „genul” nostru, ne putem lărgi spectrul referințelor. Iată, de exemplu, această ciudată răsturnare de atitudine: în timp ce europenii, australienii, nord-americanii vor să pară bronzăți și își pun viața în pericol făcând abuz de soare, africanii, chinezii, indienii, filipinezii vor să-și albească pielea, cu riscul de a-și distruge pigmentația și de a-și expune trupul la stricăciuni ireparabile. Predominare a prejudecăților coloniale, pregnantă modelului american? Nu-i atât de sigur. Mai curând e faptul că fiecare parte de lume visează să fie o alta, tenurile deschise la culoare vor să fie bronzate, cele bronzate vor să fie albe. Tot ceea ce se află la polul opus față de opinia dominantă, tot ceea ce răstoarnă ordinea

generațiilor și a condiției sociale trebuie aplaudat: femeia frumoasă cu bărbatul urât, femeia urâtă cu bărbatul frumos, tânărul cu femeia coaptă, domnișoara cu babalâcul, cel sărac cu bogătașa.

Nu putem visa că s-a terminat cu tirania frumuseții, dar putem visa la dereglarea ei, la coexistența, în același ochi, a mai multor norme contradictorii. La urma urmei, moda există nu pentru a ne impune niște modele, dar ca să ne facă să fim mai siguri pe noi, ca să ne spună cum să ne îmbrăcăm și cum să ne machiem. Ea este un factor de liniștire: înainte de a ne uniformiza, ne scoate din încurcătură. Acțiunea de a seduce este și ea o carieră, bineînțeles, pentru unii oameni care, pentru a reuși, nu dispun decât de figura și de anatomia lor. Și cine i-ar putea blama pentru asta? Cum să-ți faci o meserie din frumusețea ta, când ești o burgheză măritată, se întreba Balzac în *Verișoara Bette*²¹. El preconiza un fericit concurs de împrejurări, un oraș mare, plin de oameni trândavi și de milionari, multă eleganță și multă inteligență, absența totală de scrupule și, mai ales, un soț complice. Odinioară rezervată femeilor, această condiție este deschisă bărbaților după ce Bel Ami din romanul lui Maupassant urcă pe toate treptele societății datorită talentelor sale de seducător al doamnelor. (În argou, în franceză, acești gigolo sunt numiți castori, de la numele acestui animal care își construiește casa cu coada²²). Câte funcții dobândite în înaltele sfere ale politicii, ale economiei și ale culturii nu sunt oare datorate atât calităților personale, cât și „relațiilor de pat“?

Chiar deturnată spre scopuri ținând de ambiție, seducția întreține între bărbați și femei un climat de conivență, ea privilegiază legătura între oameni și nu separarea, atracția și nu lipsa de comunicare. În definitiv,

²¹ Balzac, *La Cousine Bette*, Folio, Galimard, pp. 172-173.

²² „La queue“ în franceză („coadă“) înseamnă și „organ sexual masculin“. (N. t.)

nimic nu-i demodat: nici curtea de modă veche, nici întâlnirile scurte, nici răpirile brutale, nici cuceririle instantanee: extremă sofisticare, cuplată cu o extremă lipsă de rușine. Regulile jocului s-au schimbat; dar regulile de altădată sunt încă valabile. Dezorientarea noastră actuală se explică prin suprapunerea acestor două stări de lucruri. Totul este caduc, totul rămâne pertinent. Moravurile noastre nu și-au clădit o casă nouă: aceasta seamănă ciudat de mult cu cealaltă, chiar dacă libertinajul pare aici mai afișat și circulația cuplurilor mai rapidă. Carambolaj psihologic al omului contemporan, în care coabitează multe obiceiuri și tradiții.

Dacă vrem să înțelegem obiceiurile actuale din Occident, trebuie să înțelegem că nu domină conceptul de succesiune, ci acela de suprapunere. Ambiția noastră este recapitulativă, modelul nostru este cumulativ, romantic și totodată libertin, altruist și capricios, curtenitor și pornografic, o imensă încăpere cu ecouri unde stau, unele lângă altele, practicile cele mai obișnuite și cele mai ciudate. Așa cum Freud vedea în Roma orașul palimpsest prin excelență, unde se încălecă toate secolele, de la Republică la Renaștere, tot astfel sentimentul de iubire ignoră și el împărțirile ținând de durată și ne face contemporani cu epoci îndepărtate. Este regimul temporal al afecțiunilor noastre, prăjitura cu nenumărate foi, foarte nouă, dar și foarte veche, vastă claviatură pasională, pe care o poți parcurge după plac. Așteptăm deci în zadar ca aceste contradicții ale noastre să se rezolve în viitor, într-o societate mai bună. Ele vor continua să existe la nesfârșit, chiar dacă pot suferi ameliorări parțiale și înfrumusețări punctuale. Trebuie să renunțăm să mai salvăm sentimentul de el însuși și să găsim o ieșire din haosul nostru afectiv.

DESPĂRȚIREA, ARTĂ DE FINETE

Despărțirea modernă evocă perfect procedurile de concediere ale întreprinderilor. Este un moment delicat pentru ambele părți, pentru că trebuie să spargi abcesul fără să țâșnească puroiul, să „cureți locul” fără să provoci o tragedie. Celălalt trebuie să-și accepte dizgrația fără să geamă și fără să plângă. Ce nu facem ca să scăpăm de o persoană stânjenitoare? Sunt momente în care putem atinge culmi de lașitate, de rea-credință, și când inventăm tot felul de jalnice viclenii prin care vrem să împlăzim cruzimea faptului. Blândețea cu care anunțăm vestea nu izbutește să ascundă graba de a o vedea plecând cât mai repede. Dacă protestează, vom ști să o facem singura responsabilă pentru nefericirea ei. O prevenisem totuși! Faptului de a fi izgonită i se adaugă decăderea suplimentară de a fi greșit. Adevărul i se spune brutal în față, întocmai ca atunci când citești ultima pagină a unui roman polițist și, în plus, vinovată este ea! Culme a nerușinării: să-l concediezi pe celălalt printr-un SMS, ca pe un nimeni!

Există cazuri, consemnate de cea mai bună literatură (Constant, Proust), în care despărțirea, în loc să pună capăt iubirii, o declanșează. „Atât de ciudat este bietul nostru suflet, încât îi părăsim sfâșiați de durere pe cei alături de care stăteam fără nicio plăcere” (Adolphe). Partenerul nostru trebuie să plece pentru ca, în sfârșit, să-l iubim: ruptura trezește ceea ce viața dusă împreună anesteziase, cel absent devine formidabil doar prin faptul că nu mai este lângă noi. Variantă: să nu manifesti nicio reacție la anunțul veștii fatale și să te lași concediat fără să rostești un singur cuvânt. Amantul spera să audă implorări, rugăminți, pe când tu ieși pe ușă impasibil. Oribilă bănuială: eu îl părăsesc și lui puțin îi pasă, poate că, în adâncul sufletului lui, dorea

asta. Eleganța în materie de ruptură: să-l lași pe celălalt să ia inițiativa, când de fapt tu i-o luaseși înainte pe drumul despărțirii. Să-l împingi spre ruptură, ca să nu trebuiască s-o faci tu. Adeseori, este mai bine să fii părăsit decât să părăsești, în felul acesta eviți povara remușcării. Și invers, mulți bărbați și femei iau inițiativa rupturii de frica de a nu fi părăsiți pentru cineva mai tânăr. Pentru a preveni catastrofa de a fi părăsiți, ei o declanșează încă dinainte, cu toate că suferă îngrozitor.

În traiectoria amoroasă există două momente: cel în care libertatea dorește propria sa abolire și face, cu teamă și în convulsii, saltul către celălalt, și cel în care, dezamăgită, revine la sine ca dintr-o iluzie și iese din beție. Vreau să-mi regăsesc libertatea înseamnă atunci: prefer să ies din beție decât să fiu prizonierul iubirii, vreau să scap de vraja iubirii. Această dezlegare de vrajă este, adeseori, o tristă cucerire și vedem cum majoritatea ființelor abia ieșite dintr-o legătură visează la un alt jug minunat care le va aliena. Visează să întoarcă pagina, s-o ia de la capăt cu un altul, să repete aceleași greșeli, să le repete mai bine. A te despărți de o ființă înseamnă a renunța la toate lumile pe care aceasta le întruchipa. Și când această ființă a plecat, universurile pe care le inițiasc persistă și gravitează în jurul nostru, ca niște fantome.

În definitiv, a pleca este mai greu decât a începe: ezităm să părăsim o ființă pe care credem că n-o mai iubim, dar care ne asigură confortul și securitatea. Acela sau aceea care ne părăsește ne face, uneori, un serviciu, silindu-ne să ne luăm viața în propriile mâini: vai de cuplurile uzate, în care cei doi se agăță unul de celălalt, ca două tenii, și care se chircesc pentru că n-au avut curajul să plece. În Statele Unite, ca și în Europa, există oameni care facilitează divorțul și care organizează petreceri cu „piesele demontate”,

înmormântează verigheta într-un sicriu și dau foc rochiei de mireasă. Divorțul clasic, cu dramaturgia sa, cu scrisorile sale de acuzare reciprocă, producea un sentiment de ură: s-a urmărit dedramatizarea lui, pozitivarea eșecului, deschiderea unei ere noi. Ești, în sfârșit, liberă, i se spune soției înlăcrimate și răvășite de durere, care a fost înlăturată pentru o puștoaică mai tânără cu zece ani, bucură-te! Dar nicio despărțire nu este simplă și nu se reduce numai la a întoarce pagina: ființe de altădată se fac simțite în suflet mult timp după plecarea lor, revin, te bântuie, te trag de mânecă. După cincisprezece sau douăzeci de ani, ne putem îndrăgosti de oameni întâlniți în tinerețe și pe care atunci n-am știut să-i prețuim. Există, în sfârșit, cupluri care continuă să existe prin legături spirituale, deși nu se mai văd. Ruptura este calea pe care iubirea lor a ales-o pentru a se prelungi, fără să fie stânjenită de viața comună.

CAPITOLUL III TE IUBESC: CEDAREA ȘI CAPTURA

„A-i spune cuiva: Te iubesc înseamnă a-i spune: Nu vei muri.“

GABRIEL MARCEL

„Există oameni care nu s-ar fi îndrăgostit niciodată dacă nu ar fi auzit vorbindu-se despre iubire.“

LA ROCHEFOUCAULD

„Îi declar unei femei că o iubesc... Nu i-am promis oare (...) că acest cuvânt va avea semnificația pe care i-o vom da noi doi trăind împreună? Îl vom recrea, și asta-i o mare operă. Ne-a așteptat oare pe noi pentru a avea sensul pe care noi i-l vom da? Și dacă planul nostru este să-i dăm un sens, înseamnă că noi vom lucra pentru el, și nu pentru noi, cu alte cuvinte el ne este stăpân.“

BRICE PARRAIN, RECHERCHES SUR LE LANGAGE

Cunoaștem celebra tiradă prin care Burghezul gentilom din piesa lui Molière se inițiază în arta retoricii, atât de îndrăgită de Prețioase, și pe care el o repetă cu poftă, învârtind și iar învârtind cuvintele: „Marchiză, frumoșii tăi ochi mă fac să mor de iubire“. Chiar inversată, propoziția continuă să aibă un sens. Galanteria, în calitate de cod al aristocrației, cumulează, în această epocă, trei defecte esențiale: obscuritatea, caracterul artificial și ridicolul. Filosofii, în frunte cu Rousseau, o vor supune tirului criticii și îi vor impune imperativul autenticității. Omitem totuși să ne imaginăm că ea putea fi uneori sinceră, cu toate exagerările ei.

Orice limbaj al iubirii este și el împrumutat, în dublul sens al cuvântului: constrâns și anterior nouă. Cuvinte repetate de mii de ori, ca să exprime același sentiment, ceea ce nu înseamnă că sentimentul este fals, ci că el utilizează un vehicul colectiv pentru o destinație personală. Iubirea este mai întâi o rumoare care ne șoptește la ureche cele mai frumoase promisiuni: o venerăm înaintea de a o trăi cu adevărat, și repetăm această piesă ani în șir, fără să o înțelegem. Departe de a fi un sentiment spontan, ea ne este inculcată, ca un cod, de către familie și societate. Încă de la cea mai mică vârstă, dispunem de un stoc de cuvinte blânde, pe care le aplicăm celor apropiați nouă, animalelor domestice, copiilor mici. Sunt expresii rizibile, emoționante, care ne preexistă și în care se întrepătrund iubirea și automatismul: „sufletul meu“, „îngerul meu“, „dragul meu“ — nu-i nici tu, nici eu, e toată lumea și oricine. Adeseori iubim în același fel ființe diferite, jucând cu fiecare un scenariu aproape identic. *Te iubesc*: lucrul cel mai intim, pradă celui mai anonim, prima oară rostit ca repetare a unei străvechi litanii. Ar trebui create cuvinte unice, care să nu aibă o valoare decât în clipa în care eu le spun și care apoi se dezintegrează. Drumul pe care-l inventez cu ființa iubită trebuie să-l inventez pornind de la cărări bătute de alte milioane de oameni înaintea mea.

1) IMPOSIBILA COINCIDENȚĂ

„Te iubesc“ poate să fie auzit ca o rugăciune, un contract, un ordin, o datorie. Această formulă care-mi arde buzele este mai întâi o recunoaștere a unei rătăcirii. Celebrez înflăcărarea pe care celălalt o trezește în mine și protestez

împotriva dezordinii în care mă cufundă. Prin însăși prezența sa, un străin mi-a rupt viața în două, și aș vrea să mă întorc la mine, fără să-l pierd. Ciocnirea amoroasă este irupția unei verticalități în calmul monoton al existenței; ea este durere și plăcere, vijelie și întoarcere la izvoare, arsură și parfum. Cum să-l îmblânzesc pe acest altul care mă amețește, mă fulgeră, din înaltul său? Printr-o mărturisire, care va fi totodată o implorare și o interogație.

Sub beția cuvintelor *te iubesc* se ascunde dorința de a-l prinde în capcană pe celălalt, pentru a-l constrânge să-mi răspundă. În timp ce-mi mărturisesc tulburarea, îi pun o întrebare: *Dar tu mă iubești?* Dacă printr-un miracol îmi răspunde că da, în sufletul meu coboară liniștea și intru în starea de jubilație pe care ți-o dă reciprocitatea. *Te iubesc* este un sincronizator: el ajustează diferența de timp dintre amanți și îi instalează în același fus orar. El face din Tine și Mine niște contemporani. El este și pașaportul pe care-l întindem celui alt pentru a intra pe teritoriul său, echivalentul unui permis pe care el ni-l dă pentru a pătrunde în universul său. Dar misterul rezistă deflorării: totul este spus, nimic nu s-a săvârșit. După ce s-a proferat sentința fatală, amanții trebuie să-și modeleze în funcție de ea existența și să se arate demni de ea. Este greu să se dezică, să se întoarcă înapoi. Suntem cu atât mai angajați, cu cât cuvintele *te iubesc* nu tolerează adverbul: nici cuvântul *puțin*, nici cuvântul *mult*. „Te iubesc“ este prin el însuși un absolut care tranșează și domină totul.

Te voi iubi întotdeauna: formula îl angajează pe cel care o rostește în momentul în care o rostește. Acest întotdeauna este un alt timp situat în timpul obișnuit: acționez ca și cum te voi iubi pe vecie, chiar dacă nu stă în puterea mea să controlez cum variază sentimentele noastre.

Bărbatul vieții mele, femeia vieții mele: dar este o viață printre multiplele care ne sunt destinate și pe care le traversăm în decursul unei existențe. Jurământul ține de încredere și de pariu: sărind peste îndoială și teamă, el postulează că lumea este un loc în care poți să te dezvolți împreună și să răspunzi de sine însuși. Dar conjurând hazardul, el îi plasează pe amanți în aceeași insecuritate și îi transformă în ucigași care s-ar putea omori unul pe celălalt. Mărturisindu-mi tulburarea, cad sub puterea unui despot pe cât de capricios, pe atât de fermecător, care mă poate trimite de pe o zi, pe alta în abisul din care m-a scos. Am intrat într-un univers unde riscurile sunt mari și unde catastrofa poate să ți se întâmple în orice clipă. Celălalt nu mă mai cheamă? Mă cred pierdut. Sunt liniștit? Iată că mă concediază, pur și simplu. Scriitorul italian Erri De Luca povestește că, pe când era student la universitate, s-a îmbolnăvit. Tremurând de febră, a fost vizitat de iubita lui, care l-a încălzit și a făcut cu el dragoste într-un fel atât de minunat, încât lui i s-a părut că a atins veșnicia. Apoi, foarte calm, ea i-a spus că se vor despărți. Nu era o apoteoză, ci un adio.

Evidența gramaticală este înșelătoare; rămân în fața celui iubit ca un serv în fața seniorului, care își păstrează statura impunătoare pe care voisem să i-o anihilez. Contractul de servitute reciprocă, pe care voisem să-l instaurez, eșuează, rămân separat de el, deși sunt în prezența sa. Doream să-l încarcerez în celula aurită a pasiunii noastre. Și iată că el mă face prizonier. Captivul a devenit temnicerul meu. Eu nu-mi mai aparțin de când am încercat să mi-l apropiez. De unde și nevoia de a reitera mărturisirea, încă și încă, la nesfârșit. Repetiția este conjuratorie și reparatoare. Liniștea sufletească durează

puțin, jurămintele cele mai frumoase se veștejesc după câteva zile și trebuie repetate până la dezgust.

BĂRBAȚI/FEMEI: DERUTA CLIȘEELOR

Femeile sunt frivole, blânde, sentimentale, perfide, generoase, lubrice, bărbații sunt lași, egoiști, afemeiați, brutali, infideli. De altfel, nu mai există bărbați, ei au demisionat cu toții, sunt iresponsabili. Niciodată nu a existat o asemenea inflație de clișee ale unui sex despre celălalt, fiecare reproșându-i celui de sex opus că a făcut o mișcare, că și-a trădat stereotipul, fără ca prin asta să-l anuleze. Femeile îi învinuiesc pe bărbați că au devenit ceea ce ele voiau ca ei să devină, bărbații le învinuiesc pe femei că au schimbat totul, rămânând în același timp aceleași. Odinioară, femeile erau menite căminului și ordinii sentimentului, bărbații spațiului public și cuceririi; femeile țineau de natură, bărbații de cultură. De acum înainte, fiecare sex înțelege să-și asume sarcinile rezervate celuilalt: mamele lucrează, conduc, studiază, tații se ocupă de copii și, în principiu, își asumă o parte din treburile casei. Oare excelează ei în aceste activități? Li se reproșează că n-au autoritate și o anumită ținută. Oare soțiile lor reușesc în profesie? Sunt învinuite că își neglijează copiii.

Este blestemul libertăților dobândite: lupta este exaltantă, dar victoria dezamăgește, izolează, ne confruntă cu obligații nemăsurate. Autonomia câștigată de femei n-a eliminat vechile lor responsabilități și se traduce printr-un surplus de muncă. În ceea ce-i privește pe bărbați, pierderea supremației lor nu i-a făcut să-și părăsească funcțiile care le aparțineau dintotdeauna. Atât unii, cât și ceilalți se găsesc într-o zonă de incertitudine, în care trebuie să-și bricoleze noi modele, pornind de la cele vechi. Nu se mai înțeleg între

ei și nu sunt niciodată acolo unde se așteaptă să fie. Acest bruiaj explică nostalgia unor femei pentru clasicul bărbat *macho*, pe care-l detestau odinioară, în timp ce bărbații se miră că au alături femei atât de eliberate de constrângeri și, totodată, atât de tradiționale. Destinul emancipării este să facă din noi ființe deconcertante, care plutesc între mai multe roluri și care sunt, înainte de toate, constrânse a se construi ca indivizi liberi, responsabili de actele lor.

Celălalt mă înnebunește când iese afară din locul lui și nu rămâne în nicio slujbă în mod permanent. În această privință, a căuta „bărbați adevărați” și „femei adevărate” înseamnă a căuta securitatea unui arhetip, a încerca să stăpânești un vertij. Feminitatea nu se mai declină după modelul mamei, femeii intelectuale, muzei sau cocotei, după cum nici masculinitatea nu se regăsește numai sub trăsăturile caracteristice șefului, patronului, tatălui de familie. De unde și aceeași nostalgie a clarității: spune-mi cine ești ca să știu cine sunt. Cele două sexe regretă simplitatea care reglementa altădată liniile de demarcație dintre ele: ar vrea să pună capăt indeciziei, să-l închidă pe celălalt într-o definiție. Ele suferă că trăiesc în era lucrurilor imprecise. Dacă există o criză de identitate, ea le este comună amândurora.

Anatomia nu mai este deci un destin, chiar dacă ea își păstrează prerogativele: un bărbat nu va putea niciodată să procreeze sau să simtă orgasmul ca o femeie, după cum nicio femeie nu poate să cunoască plăcerile erecției. Dacă fiecare gen îl reinventează pe celălalt, nu există confuzie și nici apropiere, ci doar o continuă pâlpăire. Noțiunile pe care ei le implică persistă fără ca noi să cunoaștem sensul lor exact. Generalitățile asupra femeilor și asupra bărbaților au o relevanță limitată, fără să fie totuși adevărate. Tot ceea ce se spune despre femei, și anume că sunt tandre și

sensibile, se poate spune cu aceeași îndreptățire și despre bărbați: regula nu este aici decât suma excepțiilor. Un anumit număr de virtuți și de defecte se împart în mod egal între cei doi, ca un patrimoniu ce a devenit, în sfârșit, comun. Că iubirea nu se trăiește în același fel de bărbat și de femeie este o evidență: dar asta înseamnă că există cel puțin două feluri de a trăi iubirea, oricare ar fi persoana iubită, bărbat sau femeie. Nu-i nevoie ca femeia să renunțe la feminitatea ei și nici ca bărbatul să renunțe la masculinitatea lui: atât unul, cât și celălalt, cel puțin în țările democratice, sunt liberi să se inventeze ca persoane, chiar dacă e mai ușor, chiar și azi, să fii bărbat, în societatea noastră. De ce să vrei cu atâta putere un cămin identitar ca să-ți reprimi această angoasă?

În numele atotputerniciei individului, o utopie postsexuală, încurajată de chirurgie și de chimie, ar vrea să șteargă diviziunile moștenite de la natură. Sub vorbăria filosofică, nu-i greu să renaști vechea suspiciune religioasă față de trup și de sex și visul angelic care străbate creștinismul: „După înviere, bărbații nu-și vor mai lua femeie și nici femeile bărbat, și toți vor fi ca îngerii în ceruri, (Matei, XII: 30). E bine totuși ca omenirea să se împartă în două părți: această bipolaritate duce la o bogăție omenească nesperată. Este și mai bine ca fiecare persoană să-și confirme și totodată să-și nege genul și să acționeze altfel decât ne-am putea aștepta, judecând după sex. Bărbații și femeile nu vorbesc întotdeauna aceeași limbă. Esențial este ca ei să continue să converseze, cu toate malentendu-urile și contrasensurile, fără să recurgă la un esperanto simplificator. E nevoie de cel puțin două sexe pentru ca fiecare să viseze să fie celălalt. Într-o viață viitoare, vreau să renasc femeie.

2) REINVENTEAZĂ-MĂ

Teribilă enigmă a acestui ordin: iubește-ți aproapele ca pe tine însuși. Absurditate logică în aparență: sau te iubești pe tine însuși în detrimentul altuia sau îl iubești pe celălalt în detrimentul tău. Ar trebui deci să te adori pe tine la nebunie ca să-ți deschizi inima către semenul tău! Nu-i vorba totuși de o succesiune, ci mai curând de o coincidență. Mă iubesc pentru că alții mă iubesc și îmi spun cine sunt eu. Am nevoie de privirea lor binevoitoare, de urechea lor atentă²³. Ei mă confirmă în ființa mea, prețuirea lor are o putere germinativă.

A te iubi pe tine însuși înseamnă a recunoaște o sciziune. Aristotel distingea un egoism util de un egoism meschin. Descoperire fundamentală: pentru a te prețui trebuie să fii împărțit. „Calul nu este în dezacord cu el însuși, deci nu este prieten cu el însuși.” Numai omul poate să devină dușmanul lui însuși și, până la urmă, să vrea să se distrugă. Fiecare are nevoie de prezența celorlalți ca să ia distanță. Creștinismul apără și el ideea unui eu dublu: monden și divin, superficial și profund, fals și adevărat. Între mine și mine însumi se strecoară umbra uriașă a lui Dumnezeu, pe care trebuie să-l primim îndepărtând tot ce-i efemer: moarte dătătoare de viață și viață dătătoare de moarte, va spune François de Sales. Eul este vrednic de ură, după cum spune Pascal, pentru că el reprezintă o piedică, prin grosimea lui, pusă ființei care este în noi, mai mare decât noi. A-ți iubi aproapele ca pe tine însuși înseamnă a iubi în el acea parte de eternitate pe care o împărtășim împreună și care este semnul comunei și posibilei noastre mântuiri. Rousseau va distinge între buna iubire de sine,

²³ Alain de Botton, *Petite Philosophie de l'amour*, o delicioasă poveste a legăturii sale cu o oarecare Chloé: „Nu trăim din plin dacă cineva nu ne iubește (...). Cine sunt, dacă ceilalți nu-mi suflă răspunsul? (Denoël, Empreintes, 1994 pentru trad. fr., pp. 168, 172).

singura garanție a adevărului, și răul amor propriu, stricat de societate.

Ce să reținem din aceste tradiții? Că trebuie să începem prin a ne stima pe noi înșine ca să uităm de noi și să facem loc altora. Este deci important să te cunoști de tânăr și să nu te mai gândești la asta. Să devii ceea ce ești, spunea Nietzsche. Dar să devii și ceea ce nu ești, eventual mai bun. Secolul Luminilor miza pe perfectibilitatea ființei umane: noi nu suntem în întregime ceea ce suntem, există în noi rezerve de inteligență, de bunătate, de curaj pe care nici nu le bănuim. Astfel ne naștem cel puțin de două ori: când creăm, pornind de la eul primit, un eu eliberat și când trecem de la omul vechi la omul nou. Psih analiza are o utilitate, și anume aceea de a-l reconcilia pe fiecare om cu nefericita sa stare nevrotică, pentru a se accepta cum este. A face pace cu sine însuși: iată o expresie înșelătoare, căci nu-i vorba, în general, de a pune capăt unui război sălbatic, ci unui conflict care ne inhibă și ne aruncă mereu pe același făgaș. Cel care, spunea Freud, este lipsit de narcisism, este lipsit de putere și nu poate inspira încredere: există deci un narcisism bun, care ne îngăduie să fim prietenul nostru, fiind prietenul altora, după cum este și un al doilea, care trădează o îndoială fundamentală în ceea ce privește valoarea noastră, chiar dacă frontiera dintre cele două este foarte îngustă.

Să luăm fraza lui Simone Weil: a iubi un străin ca pe tine însuși implică și ideea de a te iubi pe tine ca pe un străin. Balansare perfectă, dar inexactă: a te iubi ca pe un altul ar însemna să-ți acorzi prea multă importanță, să te uiți cu o privire prea amicală către acest fascinant străin care sunt eu însumi. Trebuie să te îndepărtezi de tine pentru a te desprinde mai bine de tot ce te încurcă și să te apropii de

ceea ce este departe. Când ești plin de tine însuși, nu poți face loc altora. Chiar și cel care se descarcă zi și noapte rămâne fixat de el însuși printr-o sclavie tiranică. Vanitatea are nenumărate fețe și autoflagelarea este una dintre cele mai elaborate. De unde și tristețea de a nu fi decât pentru tine, condamnat să-ți hărțuiești peste tot propria imagine (succesul radioului, al televiziunii: sunt obiecte creatoare de pseudoalții, care ne vorbesc fără interlocutori și ne privesc fără să ne vadă).

A te îndrăgosti înseamnă a da relief lucrurilor, a te întruchipa din nou în grosimea lumii și a o descoperi mai bogată și mai densă decât bănuiam. Iubirea ne răscumpără de păcatul de a exista: când eşuează, ne copleșește cu gratuitatea acestei vieți, singur, mă simt gol și totodată saturat: dacă nu sunt decât eu, eu sunt în plus. În momentul abominabil al rupturii, acest eu, pe care dorisem să-l pun între paranteze, se întoarce ca un bumerang, ca un pachet de griji inutile. Iată-mă din nou împovărat cu o greutate moartă: să mă scol, să mă spăl, să mă hrănesc, să suport absurditatea monologului meu interior, să-mi omor timpul, să rătăcesc ca un suflet nefericit. Acest gol este un preaplin. „Marile, implacabilele pasiuni amoroase sunt toate legate de faptul că o ființă își vede eul cel mai secret spionându-l din ochii celui alt” (Robert Musil). Dar secretul acestui eu este că el e făurit în întregime de celălalt, de starea de exaltare în care ne-a adus: plăcerea nemaipomenită de a fi iubit, adică salvat din timpul vieții. Iubirea are o putere germinativă, ea face să se deschidă ceva ce nu există decât în stare latentă; ea ne eliberează de ego-ul repetitiv și sărac care constituie fondul nostru personal. Ne dă, în schimb, înapoi un altul multiplicat și vesel, care ne face puternici, capabili de lucruri mari.

CELE DOUĂ PUDORI

Există o pudoare naturală care se ascunde de priviri, o alta, care înflorește în sânul furiei erotice, când nu izbutim să-l avem pe cel sau pe cea care se abandonează. Un trup se învață așa cum se învață o limbă străină: unii sunt niște poligloți spontani, alții rămân pe veci la o bâlbâială. Dar trupul celui iubit rămâne un continent întunecat: felul în care ni se oferă spune mult despre ceea ce ascunde. Până în adâncul rătăcirii mele, îi simt inviolabilitatea. Reticența persistă în miezul lubricității. Obscen nu este ceea ce este arătat, ci ceea ce nu va putea fi niciodată văzut și posedat, alianța dintre indecență și absență.

Nuditatea este mai întâi o încercare a fragilității, și doar în al doilea rând una a tulburării erotice. A te dezbrăca înseamnă a te face vulnerabil, a te expune loviturilor, bătăilor de joc. Ca să declanșezi tulburarea erotică nu-i de ajuns să scoți hainele de pe tine, ci e nevoie de o grație, de o artă care nu le sunt date tuturor. Cele mai simple gesturi sunt și cele mai complexe și anumite striptease-uri ascund trupul mai bine decât niște armuri. Nuditatea este o creație; ea se naște încet, din schimbul de mângâieri, când un trup se deschide sub degetele tale, întocmai ca acele hârtii japoneze aruncate în apă, care se transformă într-un buchet de flori. Omagiul pe care celălalt îl aduce părților mele intime este un mod de a le înnobila. Tandra sălbăticie cu care el mă tratează face să țâșnească din banalul meu trup un trup de lumină. Renasc din mine însumi, tot ce era banal devine magnific și arzător.

Pudoarea nu este reținerea care precede amorul, ci spasmul care închide ciclul, forma ultimă de separare. Pe culmile voluptății, coincidența nu are loc, „ce este ascuns nu se dezvăluie, întunericul nu se risipește“ (Émmanuel

Levinas), comuniunea eşuează²⁴. Ce poate fi mai tulburător decât răsfrângerea plăcerii pe chipul iubit, când acesta străluceşte pe culmile extazului? Atunci atingem cu degetul absolutul, care se întruchipează în aceste trăsături convulsionate, întocmai ca acei mistici care întrevăd, timp de o clipă, chipul divinităţii şi rămân străfulgeraţi. Împerecherea reînvie virginitatea amanţilor. Prin acest cuvânt nu trebuie să înţelegem himenul fetelor, obiect al unor macabre speculaţii, ci calitatea celui sau a celei care renaşte din mângâierile mele, reîncepute la nesfârşit. Zadarnic îmi duc mâna spre această persoană, ca să-mi satisfac lăcomia, ea rămâne în afara posesiunii mele, ţâşnind mereu nouă din îmbrăţişările noastre. Am rămas pe malul celuiilalt, etern străin, precum Moise în pragul Pământului Făgăduinţei.

3) FORMULA TÂRFĂ

Există indivizi care nu s-au îndoit niciodată, încă din prima lor oră de viaţă, că sunt adulaţi, aşteptaţi²⁵. Este o certitudine care învăluie întreaga persoană într-o strălucire şi-i conferă garanţia că este aleasă. Viaţa se însărcinează adeseori să-i pedepsească pe aceşti copii răsfăţaţi, corecţie cu atât mai crudă cu cât ei se cred invincibili. Puţini dintre noi se bucură de o asemenea siguranţă. Iubirea produce un nou *cogito*: mă iubeşti, deci sunt (Clément Rosset), te iubesc, deci suntem. Dar fiinţa pe care ne-o conferă celălalt iubindu-ne nu este decât un poate. Formula *te iubesc* poate să devină, într-adevăr, un

²⁴ Émmanuel Levinas, *Totalité et Infini*, 1990, Livre de Poche, p. 289.

²⁵ Cf. Freud: „Când ai fost întotdeauna copilul preferat al mamei tale, păstrezi întreaga viaţă acel sentiment de cuceritor, acea siguranţă a succesului care, în realitate, doar rareori nu-l aduce“.

paspartu care fluidizează schimburile cotidiene, întocmai ca în acele filme hollywoodiene în care dragostea se revarsă între părinți, copii și amanți. Protagonistii nu mai au nume, ei își spun cu toții *my love*, *my darling*, chiar și atunci când se insultă. Există un *Te iubesc* de o clipă, emis sub impulsul emoției și a cărui validitate nu depășește spasmul plăcerii, un *Te iubesc* anonim, care nu i se adresează nimănui anume, un *Te iubesc* agresiv, aruncat ca un pachet de rufe murdare, un *Te iubesc* placebo, care-i face bine celui care-l aude și nu-i face rău celui care-l spune, un *Te iubesc* ce imploră, care este o cerere de a fi luat în posesie totală, un *Te iubesc* narcisiac, care spune doar: eu mă ador pe mine prin tine, cel al cântărețului care se adresează mulțimii. Idolatria acestei mulțimi față de el este ca un orgasm intens. Și să nu uităm de proclamațiile înflăcărâte, urmate de lungi perioade de tăcere, astfel încât destinatarul oscilează între jubilație și panică, bănuiește nu indiferența unor necunoscuți, ci răceala celor apropiați sau, mai curând, căldura lor intermitentă. Credem că-i strângem la pieptul nostru și, de fapt, strângem o absență. Ne îndoim, pe drept cuvânt, de jurămintele rostite în momentul când facem dragoste, ca și cum a face dragoste te-ar împiedica să vorbești despre ea: limba divaghează când carnea exultă, și promite orice. Dar și contrariul este adevărat: în tumultul simțurilor, timidul poate să-și strecoare declarația de dragoste fără teamă de ridicol.

Te iubesc: formulă târfă prin excelență, ceea ce nu înseamnă că e falsă, ci doar că este indecidabilă. E secretul cel mai arzător, e refrenul cel mai des rostit. Nu aflăm nimic de la cel pe care-l adorăm, în afară de ceea ce este esențial: că încă ne mai iubește. Este singura știință pe care el ți-o poate dăruia și care reprezintă alegerea dintre

viață și moarte. În acest sens, orice ființă iubită este fatală prin natura ei: ea și nicio alta, nu vor fi multe, numai ea va avea, până la ultima noastră suflare, figura destinului nostru, chiar dacă ne-a părăsit.

4) PORTRETUL PORUMBEILOR RĂZBUNĂTORI

Declarația de iubire este și un cec în alb pe care ardem de nerăbdare să-l încasăm: darul minunat se transformă în datorie, vrei să-ți vezi banii înapoi. Eu te iubesc: tu îmi datorezi afecțiunea ta, dacă se poate însutit. Iubirea trece în limbaj sub forma unui negoț: se deschide un cont în raport cu care rolurile de creditor și de debitor se schimbă între ele în permanență. Dacă unul dintre cei doi, făcându-și bilanțul, se crede înșelat, echilibrul este rupt. A iubi înseamnă, mai întâi, să sustragi o ființă comunității umane, să golești lumea și să nu știi nimic din ceea ce nu este el. Dar acest sacrificiu cere o rambursare și, dacă se poate, cu dobândă. Alesul trebuie să-mi dovedească zilnic că am avut dreptate când l-am ridicat pe un pedestal și când i-am disprețuit pe alți eventuali curtezani.

La începutul secolului al XVIII-lea, moraliștii englezi fac o descoperire capitală: dezvoltarea afecțiunii în sânul familiei este însoțită de o înmulțire a conflictelor și de o intensitate crescândă a urii²⁶. Să vezi doi porumbei, altădată languroși, transformându-se în războinici furibunzi, luându-se de gât la un proces de divorț este una dintre lecțiile cele mai tulburătoare ale naturii umane. Oare cum au trecut de la entuziasm la aversiune? În viața comună se suprapun în permanență două temporalități:

²⁶ Wilhem P.J. Gauger, *Geschleschter, Liebe und Ehe in der Auffassung von Londoner Zeitschriften um 1700*, teză, Berlin, 1965, pp. 300 și urm. (Citat în Niklas Luhmann, *Amour comme passion*, Aubier, 1990 pentru traducerea franceză, pp. 196-197.)

aceea a evenimentelor trăite împreună, fericite sau dificile, și aceea, nemiloasă, a lipsurilor care se înscriu în coloana debitului. Memorie dinamică a anilor frumoși, memorie nefericită a doleanțelor. Amanții se comportă uneori ca niște cămătari care își împrumută sufletul pe credit și capitalizează fără milă greșelile. Să-l faci pe celălalt să plătească: expresia trebuie înțeleasă *ad litteram*. Banii ceruți în compensație trebuie să repare narcisismul celui care se simte înșelat, a consimțit să facă prea multe sacrificii și acum cere datoriile restante. Lada cu reproșuri se deschide larg: m-am lăsat păcălit, ți-am dăruit cei mai frumoși ani ai mei. Într-o epocă ce izgonește banul din domeniul amoros, cererile de bani revin, cu atât mai mult cu cât ele trebuie să mai ușureze durerile morale. Astfel, contractul prenuptial, folosit dincolo de Ocean între oamenii bogați, are cel puțin meritul de a clarifica lucrurile: fixându-se înainte de căsătorie suma totală a indemnitațiilor pe care cel mai bogat le va da partenerului său în caz de despărțire, se evită amestecul ideii de sex, parazitarea sentimentului²⁷.

Iubirea interoghează ca un sfinx. Sub calmul aparențelor, în spatele surâsurilor, ea face o constantă investigație, amanții au în comun cu polițiștii faptul de a fi pe urmele unei crime potențiale: ei au nevoie de semne clare și nu se încred în nimeni. Văd detalii pe care nimeni nu le vede, aud lucruri care scapă până și celui mai ascuțit auz. Un moment de tăcere, o mică ezitare îi cufundă în perplexitate. Devin detectivi, spioni: unii își pun partenerul sub urmărirea unui detectiv privat, îi piratează calculatorul, îi înregistrează convorbirile de pe telefonul mobil. Mărturiile de dragoste se transformă în simptome de trădare, probele cele mai flagrante de înșelătorie în dovezi de fidelitate. Unii nu văd în mângâieri decât manevre viclene, alții nu văd sub

²⁷ Despre acest subiect sensibil trebuie să remarcăm că, pentru multe femei, tot bărbații trebuie să plătească, chiar după „eliberarea lor“, în timp ce un procent important de bărbați consideră că-i degradant să accepte să fie invitați de o femeie și umilitor ca femeia să câștige mai mult decât ei. Putem considera că prima atitudine este incoerentă, iar a doua, stupidă. Vrem să avem toate avantajele vechiului regim și toate privilegiile celui nou.

manevrele viclene decât mângâieri. Există o candoare a suspiciunii, ca și o candoare a credulițăii. Îndrăgostitul suferă de o panică a interpretării și își petrece timpul decriptând această limbă atât de familiară și atât de îndepărtată, care se numește celălalt.

„Nu sunt demn de tine!“, striga amantul în primele zile. „Nu mă meriți“, își reproșează apoi partenerii dezamăgiți. Declarăm iubirea așa cum declarăm războiul, conform expresiei consacrate, și deschidem, de asemenea, un spațiu războinic. Este un loc de mari intensități care pot bascula în ostilitate puternică. Deprecierea mocnea în idealizare, denigrarea, în adorație. „Te iubesc, te vreau, te urăsc, îți port ranchiună.“ Exasperarea este, adeseori, climatul sentimental al soților bătrâni, care au mâncat prea mult din aceeași strachină și nu își mai suportă respirația. Viața de cuplu devine atunci o bătălie pe care două persoane o dau ca să se pedepsească pentru că sunt împreună: sub gânguritul logodnicilor mocneau răcnetele urii, marile sentimente se degradează și devin niște meschine resentimente.

5) POLITETEȚA ESCHIVEI

Se întâmplă ca amantii să reziste tentației de a mărturisi, să-și fracționeze declarația de iubire, ca să-i atenueze riscurile și să elimine, prin umor sau prin abținere, imperativul de transparență existent în această locuțiune. Să sugerezi mai curând decât să mărturisești, să amâni pentru mai târziu dezvăluirea fatală, să nu pui capăt renunțării. Să alegi iubirea incertă ca să nu transformi beția iubirii într-o tranzacție. Totuși, sunt rare ființele îndeajuns de înțelepte ca să-și țină gura și să se angajeze în politețea

eschivei. Cei mai mulți oameni vor să știe în ce situație se află și să-și potolească anxietatea. Apostrofarea condensează în ea întreaga scenografie amoroasă: captură și abandon, efuziune și alergie, vertij și lege. Loc geometric al confesiunii care travestește, al revelației care disimulează, al adevărului care minte. *Te iubesc* nu își are în el însuși sfârșitul, el se deschide spre o scenă pe care amanții nu o stăpânesc, chiar dacă ei recită primele replici. Numai timpul va spune dacă enunțul era un act potențial sau o simplă mantra pentru a-l îmblânzi pe celălalt cu riscuri mai mici.

Există, în sfârșit, un *te iubesc* de pură ofrandă, ca acela spus de părinți copiilor lor: act de credință cotidian, conceput ca dar fără răsplată. „Ești un miracol de care nu mă mai satur; existența ta este cel mai frumos dar care mi s-a făcut.” A spune asta nu înseamnă a-l subjugă pe celălalt printr-un jurământ, ci a-l elibera de orice datorie față de noi. Este paradoxul unei ofrande care nu-l sărăcește cu nimic pe donatorul său, ci îl îmbogățește dincolo de orice posesiune. Ne iubim copiii pentru ca ei, într-o zi, să ne părăsească, le oferim îngrijiri și dragoste ca să-i pregătim pentru autonomie. Ne bucurăm de bucuria lor, succesele lor sunt și ale noastre, supărarea lor ne rănește și pe noi. Ei nu ne aparțin, nu ne datorează nimic și, când va veni vremea, ne vor părăsi. În fragilitatea copilului, iubirea își citește propria slăbiciune, caracterul ei muritor: ea însăși este aceea gingașă scânteie de viață care nu cere decât să ardă. A iubi astfel înseamnă a consimți, în ciuda voinței noastre, să-l pierdem pe celălalt, chiar dacă asta presupune nefericirea noastră — nimic nu-i mai trist decât o casă de familie fără familie —, înseamnă a-l elibera de iubirea noastră, a nu-l investi cu acest mandat imposibil: reciprocitatea. „A fi iubit e trecător, a iubi înseamnă a dăinui” (Rilke).

DULCEA BOALĂ DE CARE SUFERI IUBIND (VERLAINE)

Vestitul vers al lui Aragon: „Nu există iubire fericită“ este foarte frumos și totodată foarte fals: el judecă întreaga relație din punctul de vedere al sfârșitului. Sentința cade, inexorabilă și fără apel. Dacă vrea să ne spună că toți vom muri într-o zi și că fericirea absolută este inaccesibilă oamenilor, acest vers forțează niște porți deja larg deschise. Dacă nu există iubire fericită, cum se explică faptul că atât de mulți oameni, abia ieșiți dintr-o poveste de iubire dureroasă, visează să recadă sub dominația unui tiran, pe cât de seducător, pe atât de periculos? Trebuie să susținem contrariul: nu există decât iubire fericită, atâta vreme cât ea persistă, chiar dacă pasiunea se stinge într-o zi. De ce să ne străduim să murdărim, să călcăm în picioare ceea ce poate că nu va dura, de ce să facem ceva ieftin din ceea ce Péguy numea „sfâșietoarea măreție a perisabilului“? Lucrul cel mai frumos pe care două ființe și-l dau una alteia nu-i numai trupul lor, plăcerile lor, talentele lor, ci și o poveste ce nu seamănă cu nicio alta, care-i va lega pentru totdeauna, chiar dacă ei trebuie să se părăsească.

Multiple bucurii ale cuplului: să trăiești sub privirea îndrăgostită a celuiilalt, să-i captezi urechea binevoitoare, să săvârșești lucruri importante împreună, să îndrăznești în doi ceea ce nu îndrăznești să faci singur. Sunt salvat de îndată ce ființa iubită este lângă mine și devine martorul celor mai neînsemnate fapte ale mele. Virtutea vieții în doi: indulgența. Să fii acceptat așa cum ești, cu slăbiciunile tale, fără să fii pedepsit. Verdict suspendat. Să poți renunța la imaginea ta, în timp ce în afară, în societate, trebuie să aduci mereu dovezi în favoarea ta. Lenea de a-ți părăsi cuibușorul, starea ta de bine, ca să devii un animal social, lenea de a-ți pune o mască și de a te arăta interesant, bun

vorbitor. Fermecătoare posibilitate de a spune tâmpenii în doi, de a ciripi, de a te prosti fără să suporti rigorile cenzurii, de a da celui lalt nume de răsfăț care să intre în concurență cu starea civilă.

În armonia conjugală, sentimentul se bucură de el însuși, se pune în scenă, devine volubil, bun vorbitor. Viața în doi este o rutină, dar o rutină fericită, o promisiune de securitate. Blândețea lucrurilor familiare, plăcerea de a regăsi în fiecare seară lângă tine ființa iubită. Să nu o copleșesc cu afecțiunea mea, să nu o stânenesc, să întemeiez intimitatea cea mai puternică pe intervalul cel mai potrivit. Am nevoie de celălalt lângă mine ca să nu mă mai gândesc la el și ca să nu mă mai supere cu absența lui.

Cât privește suferința din amor, ea nu poate fi disociată de fericire, supărarea noastră ne place și ea ne-ar lipsi dacă ar dispărea, cu bucuriile și durerile ei. Putem călca în picioare iubirea, o putem blestema, putem vorbi despre ea cu un patos facil, dar asta nu împiedică faptul că ea și numai ea ne dă sentimentul că trăim la mare înălțime și că momentele în care ea ne vrăjește condensează în ele etapele cele mai prețioase ale unui destin. Poate că pasiunea este menită nefericirii, dar să nu fi simțit niciodată pasiunea este o nefericire încă și mai mare.

PARTEA II

IOILA ȘI DISCORDIA

CAPITOLUL IV
NOBILA SFIDARE A CĂSĂTORIEI DIN IUBIRE

„Pentru a-ți face o idee corectă despre abisul de durere în care femeia a fost condamnată să trăiască trebuie să fii sau să fi fost căsătorită.“

FLORA TRISTAN, PEREGRINĂRILE UNEI PARIĂ, 1837

„Astăzi am primit două SMS-uri de la prietena mea. Primul ca să-mi spună că totul se terminase... Al doilea ca să-mi spună că greșise destinatarul.“

CITIT PE SITE-UL VIEDEMERDE. FR, 2008

„Ca să-mi găsesc motive de a trăi, am încercat să-mi distrug motivele de a te iubi. Ca să-mi găsesc motive de a te iubi, am trăit cum nu trebuia.“

PAUL ÉLUARD, VIAȚA IMEDIATĂ

În secolul al XIX-lea, într-un castel din Normandia, o bătrână doamnă își așteaptă moartea cufundată în amintirea anilor strălucitori din tinerețea sa. Lângă ea, nepoata sa, cu părul blond împletit în cozi, îi citește faptele diverse din ziare. Nu sunt decât drame pricinuite de gelozie, vreo soție care o stropește cu vitriol pe amanta soțului ei, vreo vânzătoare care-l împușcă cu revolverul pe tânărul și ușuraticul ei amant. Bunica, revoltată de aceste incidente, deplânge dispariția galanteriei din Vechiul Regim:

Ascultă, fetițo, ce-ți spune o bătrână care a cunoscut
trei generații și care știe multe despre bărbați și despre femei.

Căsătoria și iubirea n-au nimic în comun. Ne căsătorim ca să întemeiem o familie și formăm o familie ca să constituim societatea. Societatea nu se poate lipsi de căsătorie. Dacă societatea este un lanț, fiecare familie este o verigă a lui. Pentru a suda aceste verigi, se caută întotdeauna niște metale asemănătoare (...). Nu ne căsătorim decât o dată, fetiço, pentru că lumea o cere, dar putem iubi de douăzeci de ori în viață, pentru că natura ne-a făcut astfel. Vezi tu, căsătoria este o lege, în timp ce iubirea este un instinct care ne împinge când la stânga, când la dreapta. S-au făcut legi care ne combat instinctele, era nevoie de asta, dar instinctele sunt întotdeauna mai puternice, și n-ar trebui să le rezistăm prea mult, pentru că ele vin de la Dumnezeu, în timp ce legile nu vin decât de la oameni.

Fetița, speriată de aceste cuvinte, începe să strige: „O, bunico, nu putem iubi decât o singură dată (...) căsătoria este sacră”. Bunica opune atunci curtoazia vechii aristocrații balivernelor romantice din secolul care a întunecat toate bucuriile existenței.

Voi credeți în egalitate și în pasiunea eternă. Unii oameni au făcut versuri prin care v-au spus că se moare din dragoste. Pe vremea mea, se făceau versuri care să-i învețe pe bărbați să iubească toate femeile. În ceea ce ne privește (...), când aveam un nou capriciu, rupeam imediat cu ultimul amant.

Forța acestei nuvele a lui Guy de Maupassant²⁸ constă în aceea că amestecă epocile, că produce un efect de caleidoscop. Pentru un cititor de astăzi, cea mai retrogradă nu este aceea la care ne-am aștepta, și bunica se dovedește mai liberă în vorbele sale decât fata încorsetată într-un idealism inoxidabil. Am fi tentați să reconciliem cele două puncte de vedere. Ca adolescenta, credem în căsătoria din

²⁸ Guy de Maupassant, *Jadis*, Pléiade, vol. I, 1974, pp. 181-185. Îi mulțumesc lui Luc Ferry că mi-a semnalat această nuvelă.

iubire, ca bătrâna, sanctificăm ardoarea iubirii în detrimentul duratei, știind că poți iubi de mai multe ori în viață. Oscilăm între două concepții ale fericirii conjugale: una bazată pe liniște, cealaltă pe patimă. Cuplul modern a devenit — pentru el însuși — principala preocupare, unicul său chin, copilul său cel mai îndrăgit. Este frumusețea și tragedia sa.

1) PASIUNEA RECUZATĂ, PASIUNEA VALORIZATĂ

Căsătoria, în forma canonică pe care a luat-o în Occident, s-a născut din bănuială și revoltă; prea lubrifică pentru unii, prea sufocantă pentru ceilalți. Sfântul Pavel spusese totul reducând unirea dintre sexe la un rău necesar:

Cred că este bine pentru bărbat să nu se atingă de femeie. Totuși, pentru a evita păcatul, e bine ca fiecare bărbat să aibă femeia lui și ca fiecare femeie să aibă bărbatul ei. Spun asta din condescendență și nu fac din aceste spuse ale mele un ordin. Căci e mai bine să te căsătorești decât să cazi pradă patimii.

Pentru Sfântul Ieronim, în secolul al XIV-lea, „nimic nu-i mai rău și mai infam decât să-ți iubești soția ca pe o amantă”. Comite adulter orice soț prea îndrăgostit de jumătatea sa și care se atinge de ea când aceasta e „impură” sau însărcinată. Trebuie să întrerupi opera de procreare prin perioade de pauză²⁹.

Pentru Sfântul Ioan Hrisostomul, rațiunea de a exista a căsătoriei nu este atât aceea de a procrea, cât

²⁹ În Jean-Louis Flandrin, *Un temps pour embrasser. Aux origines de la morale sexuelle occidentale*, Le Seuil, 1983, pp. 83-85.

aceea de a reglementa concupiscenta³⁰, evitând atingerile echivoce.

O tradiție paralelă, pornind de la trubadurii provenșali și mergând până la feministele și utopiștii din secolul al XIX-lea, va refuza instituția matrimonială în numele egalității și al pasiunii. Unirea conjugală asociază, în ochii lor, urâtenia unei tranzacții comerciale cu opresiunea femeii. Contractată împotriva voinței soției, legată de un necunoscut pe care nu-l iubește, cu binecuvântarea preoților și a moraliștilor, ea reduce ființa umană la statutul de marfă și constituie, după George Sand, „una dintre cele mai barbare instituții pe care societatea le-a făurit”. Romanele lui Balzac sunt pline de aceste negocieri murdare, în care fragile domnișoare sunt vândute unor bătrâni scârnavi, aranjamente de conveniență care se transformă în condamnări pe viață³¹. Revendicarea căsătoriei din dragoste se naște din revolta împotriva acestei „prostituții legale” (Stendhal), care batjocorește jumătate din omenire. Va trebui să vină sfârșitul secolului al XIX-lea pentru ca puterile publice să înțeleagă, în sfârșit, necesitatea unei căsătorii bazate pe iubire și pe respect reciproc.

Pentru un nobil din Vechiul Regim, a-ți iubi în mod deschis soția ar fi părut un lucru foarte ridicol. Dacă exista dragoste, trebuia, întocmai ca soțul prințesei de Clèves, să n-o declari decât pe patul de moarte³². Iubirea conjugală putea să se nască eventual după nuntă, ca o

³⁰ „Există două motive pentru care căsătoria a fost instituită: pentru a-l face pe bărbat să se mulțumească cu o singură femeie și pentru a ne da copii. Dar primul este cel principal. În ceea ce privește procreerea, căsătoria nu duce neapărat la ea. Ca dovadă, căsătoriile în care cei doi nu pot avea copii. Este motivul pentru care prima rațiune a căsătoriei este de a reglementa concupiscenta, mai ales acum, când neamul omenesc a umplut întreg pământul” (citat în Denis de Rougemont, *Les Mythes de l'amour*, Idées, Galimard, 1978, pp. 308-309).

³¹ „Femeia este o proprietate pe care o dobândești prin contract cu titlu mobilier; la drept vorbind, ea nu este decât o anexă a bărbatului” (Balzac, *Physiologie du mariage*, 1829).

³² „Ți-am ascuns în parte iubirea mea de teama de a-ți displacea sau de a pierde ceva din stima ta prin purtări care nu se potrivesc unui soț”, îi mărturisește domnul de Clèves, pe patul de moarte, distrus când aude de la soția sa că ea este îndrăgostită de domnul de Nemours (Doamna de la Fayette, *La Princesse de Clèves*, Livre de Poche classique, 1958, pp. 212-213).

emoție echilibrată, ce creștea cu timpul. „O căsătorie bună, dacă există așa ceva, refuză compania și condiția iubirii“, rezumase Montaigne. Invers, așa cum am văzut deja, familia modernă, care apare în perioada dintre secolele al XVII-lea și al XIX-lea, se întemeiază pe afecțiunea crescândă care-i unește pe soți de copiii lor. Acest model, făurit de o burghezie în plină expansiune, face din cămin o mică comunitate sentimentală, care se izolează de restul societății. Încă din secolul Clasicismului, Prețioasele visează la o căsătorie în care să triumfe Venus și Cupidon, eliberând femeile de povara sarcinilor repetate. Această utopie își va croi drum treptat în Franța și în Europa: căsătoria civilă este instituită la 20 septembrie 1792, împreună cu dreptul de a divorța, luându-i-se Bisericii autoritatea pluriseculară asupra acestei instituții. Concordatul din 1801 va restabili căsătoria religioasă, fără să o anuleze pe cealaltă, Restaurația va abolii, în 1816, divorțul, care nu va fi autorizat din nou decât în 1884! Odată cu cea de-a Treia Republică, iubirea devine o virtute republicană, împotriva imoralității Vechiului Regim, și căsătoria un act patriotic ce reconciliază soții, copiii și națiunea: pot să existe mezialianțe privind condiția socială, dar niciodată în ceea ce privește sentimentele³³! În sfârșit, legea din 21 iunie 1907, din Franța, micșorând cheltuielile și formalitățile ceremoniei, permite tinerilor să se lipsească de acordul părinților și le deschide paradisul matrimonial³⁴. Odinioară stigmatizată ca fiind o boală mortală, pasiunea este de acum înainte recuperată, pentru a sta la baza unei căsătorii solide.

Începe acum perioada în care trăim încă. Într-adevăr, de trei sau patru secole asistăm în Europa la o serie de desprinderi istorice: căsătoria civilă a fost separată

³³ „A venit vremea ca iubirea să fie din nou ceea ce nu încetase niciodată să fie: mobilul determinant, condiția esențială a căsătoriei. Ea singură are privilegiul de a discerne sau de a crea potrivirea dintre cei doi“, scrie, de exemplu, Charles Alric, tânăr deputat republican, în *Le Mariage et l'Amour au XIXe siècle* (citat în Jean-Claude Bologne, *Histoire du mariage en Occident*, Hachette Littérature, Pluriel, 1995, p. 356).

³⁴ J.-C. Bologne, *op.cit.*, pp. 354 — 355 și 358.

de căsătoria religioasă, trecându-se de la taina căsătoriei la contract. Cuplul a fost disociat de ideea de căsătorie, ceea ce a dus la legitimarea concubinajului de către legislator, începând din 1970; în sfârșit, căsătoria a devenit ea însăși problematică, inventându-se tot felul de formule alternative, printre care Pacs-ul din 1999, formule care garantează transmiterea bunurilor de la un partener la celălalt, dar care accelerează și fluiditatea cuplului: poți să te separi în mod unilateral, printr-o scrisoare recomandată trimisă la grefa tribunalului. (Pacs-ul, în felul lui, reabilitează repudierea reciprocă³⁵.) De acum înainte, intră în concurență multiple forme de legături afective, care accentuează declinul nupțialității (dar nu al natalității, mai înfloritoare ca oricând, în Franța cel puțin): în 1970 se celebrau 400 000 de căsătorii, pe când în 2008 doar 273 000, ceea ce înseamnă o scădere de 30%. În 1970, la 100 de căsătorii erau 12 divorțuri, în timp ce în 2006, 42³⁶.

Pe scurt, căsătoria a devenit în unele țări din Europa de Vest inutilă, pentru că i s-au înmulțit avatarurile și cuplul a încetat să mai fie forma canonică a iubirii. Atât de mare este dorința noastră de a profita de ambele stări, încât granița dintre celibat și căsătorie tinde să devină mai incertă. De acum înainte oamenii pot trăi iubiri de probă, în weekend, în vacanță, și pot să practice bricolajul afectiv, ciugulind din fiecare model, fără să sufere inconvenientele niciunuia. În locul veșmântului de plumb conjugal, o haină ușoară pe care să poți s-o schimbi după cum ai chef, cu legături întâmplătoare. Cuplul se sustrage treptat celor trei

³⁵ Pactul de asociere civică și de solidaritate s-a apropiat de instituția căsătoriei, pentru că el oferă, din 2005, aceleași avantaje fiscale, dar cu mai multă suplețe. Conceput la origine pentru cuplurile homosexuale, el a devenit majoritar heterosexual. În 2008, s-au semnat aproape 140 000 de Pacs-uri.

³⁶ Să ne amintim unele etape ale acestui proces: în iulie 1965, reforma regimurilor matrimoniale emancipează femeia de sub tutela maritală. Legea din iunie 1970 îi ia tatălui autoritatea, pe care, de acum înainte, o împarte cu mama. Delictul de adulter este suprimat penal la 11 iulie 1975, legea din 4 iulie 1975 și din 2 ianuarie 1978 recunosc concubinajul, iar legea din 1985 recunoaște egalitatea dintre soți în gestionarea bunurilor familiale (sursa: André Rauch, *L'Identité masculine à l'ombre des femmes*, Hachette Littérature, 2004, pp. 202-206). În 1972, legislatorul proclamă egalitatea filiaților legitime și naturale, iar în 2001 se garantează egalitatea succesorală a copiilor. În 2005, o ordonanță guvernamentală face să dispară cuvintele

principii care stăteau la baza unirii clasice dintre cei doi: publicitatea, stabilitatea, solemnitatea. Sau, mai curând, doresc să beneficieze de aceste trei lucruri, dar și de contrariul lor, de recunoaștere și mai puțin de consecințele care decurg din ea, de eternitatea proclamată, ca și de dezinvoltura trăită.

Este cunoscut acel clișeu reluat întruna de niște iluștri autori: pasiunea nu mai există, fiind ucisă de emanciparea femeilor și de hedonismul consumerist, care face ca universul să fie „lichid” (Zygmunt Bauman) și care dezagregă până și cele mai sfinte³⁷ legături. Se poate emite și o ipoteză exact opusă: trăim într-o epocă hipersentimentală, și cuplurile mor acum pentru că se plasează sub jurisdicția unui zeu crud și nemilos: Iubirea. Nu numai capriciul și egoismul omoară unirea dintre cei doi, ci și căutarea unei pasiuni permanente, care să cimenteze legătura. Aici intră în joc intransigența nebunească a acelor amanți sau parteneri care nu admit niciun compromis: pasiune înflăcărată sau fugă, nu jumătăți de măsură.

2) CONFORMISMUL IUBIRII NEBUNE

Pentru cei care au conceput-o, de la Engels la teoreticienii din secolul al XX-lea (Bertrand Russel, Léon Blum), căsătoria din dragoste se prezenta ca o soluție la cele două flageluri: adulterul și prostituția. Cuplată cu revoluția socială, asociind libertatea cu atracția, ea avea să bulverseze fața omenirii. Două nume se afirmă în apărarea acestui

„legitim” și „natural” din codul civil. În Spania, după procedura de divorț pusă în aplicare după 2004, cu toată ostilitatea virulentă a Bisericii, numărul divorțurilor a crescut, numai în 2006, cu 74%, cererile de divorț fiind făcute în majoritate de femei. În Franța, un adult din trei trăiește fără partener, mai puțin de un copil din doi trăiește sub același acoperiș cu tatăl său. În sfârșit, un copil din 30 nu aparține tatălui declarat. Dar Consiliul de Stat refuză testele de paternitate, pentru a evita abandonurile de copii.

³⁷ Robert Musil, de exemplu: „Suntem ultimii mohicani ai iubirii”, dar și Denis de Rougemont, Roland Barthes, Octavio Paz, Allan Bloom („Astăzi a fi romantic înseamnă a-ți cultiva virginitatea într-un bordel”), ca și numeroși pamfletari creștini sau marxiști.

sentiment minunat: Denis de Rougemont și André Breton. Pe de o parte, marele istoric elvețian, salutat de Sartre încă din 1938, se erijează în avocatul neobosit al fidelității și nu tolerează să se scrie la plural cuvântul *căsătorie*. El citează cu groază vorbele tinerei miliardare texane ce le declară ziariștilor în ajunul nunții sale: „E minunat să te căsătorești pentru prima oară” (un an mai târziu, ea divorța³⁸). Pentru el, angajamentul matrimonial cere altceva decât o „frumoasă înflăcărare”: el cere o implicare totală, care presupune ca viitorii soți să reziste cu sânge rece la proba timpului. Pe de altă parte, papa suprarealismului, André Breton, apără, în 1937, iubirea nebună, „marele zbor nupțial (...) purtător al celor mai mari speranțe care au fost exprimate în artă de douăzeci de secole” și îi invită pe bărbați „să se elibereze în iubire de orice preocupare străină de iubire, de orice teamă, de orice îndoială”. Această magnifică pledoarie, care se termină prin cunoscutele cuvinte adresate fiicei sale Aube, născută în 1935: „Îți doresc să fii iubită nebunește”, este dublată de un conservatorism uluitor în planul moravurilor, mai ales când e vorba de infidelitate și de homosexualitate. Breton face aici această analiză uimitoare a infidelității:

Dacă alegerea a fost cu adevărat liberă, cel care a făcut-o nu are dreptul, sub niciun pretext, s-o conteste. Vinovăția pleacă de aici și nu din altă parte. Resping scuza că totul a devenit obișnuință, că sentimentele au obosit, iubirea reciprocă, așa cum o văd eu, este un dispozitiv de oglinzi care îmi trimit, sub nenumăratele unghiuri pe care le poate avea pentru mine necunoscutul, imaginea fidelă a celei pe care o iubesc, tot mai surprinzătoare prin puterea de a-mi ghici dorința și strălucind tot mai mult de viață³⁹.

³⁸ Denis de Rougemont, *L'Amour et l'Occident*, 10/18, 1995, p. 318.

³⁹ André Breton, *L'Amour fou*, Folio, Galimard, p. 136.

Îndepărtați înfloriturile lirismului și veți da de doctrina Vaticanului cu privire la indisolubilitatea căsătoriei (cu precizarea că Breton s-a căsătorit de mai multe ori).

Este un fenomen bine cunoscut în istoria ideilor: reformatorii laici, pretinzând că neagă vechea ordine, se mulțumesc adeseori să-i înăsprească regulile. Ei nu răstoarnă norma, ci o reconstruiesc ca pe o utopie intransigentă⁴⁰. Întemeiată pe un jurământ pe care ți-l impui ție însuși, căsătoria din dragoste este o unire între o femeie și un bărbat, de o moralitate superioară, care trebuie să prevaleze asupra sentimentelor imprevizibile sau asupra impetuozității dorinței. Rousseau, mare dușman al adulterului (deși a avut el însuși legături mai mult sau mai puțin platonice cu femei căsătorite⁴¹), făcuse din legătura nupțială „cel mai sfânt și cel mai inviolabil dintre toate contractele”, care nu poate fi rupt „sub niciun pretext”, astfel încât cel care îi „întinează puritatea trebuie acoperit de ură și de blesteme”. Angajamentul în iubire este generator de o exigență absolută, pentru că este voluntar. Denis de Rougemont văzuse bine această tensiune. Fidelitatea pe care și-o datorează soții unul altuia nu poate fi subordonată fericirii lor, ci unui adevăr irațional, unei „nebunii a sobrietății” care cere „o răbdătoare și tandră aplicare”, „o irigare dătătoare de viață” a tuturor clipelor. Este un ciudat elogiu al căsătoriei, care îl pune lângă nebunie: o dată pentru totdeauna, după cum spunea Kierkegaard despre convertirea religioasă.

⁴⁰ În 1956, un alt supraréalist, Benjamin Péret, va da, într-o antologie celebră, următoarea definiție amorului sublim: „O culme a monogamiei celei mai intransigente, cel mai înalt grad de elevație, punct limită (...), loc geometric în care se contopesc, într-un diamant inalterabil, spiritul, carnea, sentimentul”. Este vorba aici despre versiunea profană a celei mai arzătoare mistici creștine, Ruysbroek, Francisc de Assisi (*Anthologie de l'amour sublime*, Albin Michel, 1956, p. 9).

⁴¹ „O trăsătură fundamentală a caracterului lui Rousseau este că acționează împotriva idealului său, căci la el totul este paradox și poate fi interpretat în chip divergent.” (Agnès Walch, *Histoire de l'adultère*, Perrin, 2008, p.245.)

3) CUPLUL PORNOGRAF

Secolele trecute disociau legătura conjugală de voluptate. „Căsătoria este o legătură religioasă și cucernică, spunea Montaigne, iată de ce plăcerea pe care ți-o dă trebuie să fie o plăcere reținută, serioasă și întru câtva severă.” Trăirile lubrice trebuiau izgonite din patul matrimonial, nu atât pentru cenzurarea instinctului, cât din neîncredere în fragilitatea lui. Doar o afecțiune bine temperată și niște emoții disciplinate puteau să păstreze distanța. Străbunii noștri erau mai curând „prudenți decât pudibonzi” (Edward Shorter). Iubirea și dorința se manifestau eventual în afara căsniciei, iar transmiterea bunurilor și grija de a avea urmași rămâneau obiectivele primordiale. Noi nu ne mai luăm aceste precauții: cu excepția grupurilor celor mai retrograde ale minorităților religioase din Europa și din Statele Unite, avem latitudinea să alegem, să ne căsătorim, să părăsim pe cine vrem. Nu mai există vreo colectivitate sau vreun părinte care să le împiedice pe cele două ființe să se dea unul altuia. Odinioară, voluptatea și căminul își întorceau spatele: „Ca excepție, câțiva fericiți constată nefericirea mulțimii prinse în capcana conjugală”, spunea Charles Fourier. De acum înainte facem să rimeze viața în doi cu desfrâul. Viața în doi nu mai este numai un spațiu al liniștii, în care partenerii își găsesc un refugiu împotriva brutalității lumii, ci și un loc al experimentării și al fanteziei, unde își elaborează pornografia lor ciudată.

Principala piedică în calea unei sexualități conjugale era, în secolul al XIX-lea, bipolaritatea masculină, analizată de Freud, care idealiza soția, ca să poată coborî mai mult prostituata: cu prima, împerecheri domestice foarte scurte, cu atât mai mult cu cât absența metodelor

de contracepție făcea ca femeile să se afle mereu sub amenințarea unei sarcini intempestive⁴², cu cea de a doua, dezlănțuiri senzuale, o întreagă gamă de poziții indecente. O mamă de familie nu putea muri de plăcere ca o târfă vulgară. Cultul romantic al purității feminine cerea să se dezvolte bordelul, angelismul era părintele prostituției. În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, unii reformatori, vrând să eradicaze relele moravuri, vor decide că „dormitorul trebuie să devină singurul loc unde se face amor (...) victorie asupra cabaretului, asupra cârciumii și asupra altor locuri rău famate”⁴³. Extinsă la toate clasele sociale, această mișcare își va propune să elimine foamea erotică a cuplurilor și să sece oferta venală, favorizată de proletariatul sexual al studenților și al celibatarilor, prea săraci ca să se căsătorească. Ceea ce religia dezaproba, rațiunea va sfârși prin a impune, și o nouă politică a plăcerii conjugale, supervizată de medicină, va înlocui vechea poliție a voluptăților⁴⁴. Dezmățurile și îndrăzelile trăite odinioară cu târfele trebuie să aibă acum loc între soți, cultura dezmățului migrează de la casa de toleranță în patul conjugal. În timp ce amorul pe bani devine cu timpul locul coitului taylorizat — nu faci dragoste cu o prostituată, ci te goleşti, drumurile calde sunt în realitate înghețate —, acum cei doi soți sunt cei care se destrăbălează și fac din coitul lor locul tuturor fanteziilor.

Înțelegerea sexuală nu este deci nouă; nouă este speranța nemăsurată al cărei obiect este ea. Un lucru ce

⁴² După cum scrie un ginecolog de la începutul secolului XX, A. Forel, într-o carte apărută în 1906, durata medie a coitului, în mediul burghez, este cea a fierberii unui ou, adică de trei-patru minute. Pentru Charles Louis-Philippe, autor al cărții *Bubu de Montparnasse*, apărută în 1901, coitul dintre o cocotă și protectorul ei dura cam un sfert de oră, atât cât să-i amuze înainte de a-i adormi (citată de Alain Corbin, *Les Filles de Noce*, Aubier, 1978, p. 289).

⁴³ Alain Corbin, *op. cit.*, pp. 281-282. Dreptul femeii la orgasm explică, pe de altă parte, Théodore Zeldin, apare în tratatele matrimoniale pe la începutul Primului Război Mondial. (Citată în Edward Shorter, *Naissance de la famille moderne*, Points, Seuil, 1977, p. 303.)

⁴⁴ Sexologia, aflată la începuturile ei (cuvântul va apărea în Franța în 1910), are grijă să combată onanismul feminin, născut din frustrare și generator de aventuri adulterine. (Vezi Agnès Walch, *Histoire de l'adultère*, Perrin, 2008, p. 309.)

părea mărunț a devenit un lucru foarte important pentru toată lumea. Eliberarea moravurilor a schimbat prioritățile în actul amoros: odinioară, totul era spus când femeia se abandona, de acum încolo, totul începe când ea se dezbracă. Recuzat ca macho, bărbatul este dorit mai mult ca oricând ca amant, și el trebuie să dispună de materialul și de arta potrivite, cu atât mai mult cu cât plăcerea feminină nu se mai rușinează să se afișeze. Femeia trebuie să aibă și ea niște competențe bine puse la punct. Dacă se arată stângace și nepricepută, comentariile neplăcute nu vor lipsi. Erotismul contemporan se plasează în întregime sub jugul unei morale a performanței. Amanții își datorează o plăcere reciprocă: altfel, duoul lubric se transformă într-o încăpere a bocetelor. Vai de cel ce nu-și face bine temele! În acest domeniu, mai mult decât în oricare altul, rămânem niște deținători de drepturi care își cer dreptul lor.

Sexualitatea este investită cu o nouă misiune: să măsoare gradul de fericire al celor doi. De vreme ce, din vechile sale roluri, cuplul nu a reținut decât vocația sa spre dezvoltare, noul oracol pe care-l întreabă cum merg lucrurile este erotismul. Sexul nu mai stârnește teamă, dimpotrivă el dă un sentiment de siguranță, face iubirea calculabilă și transformă intensitățile trecătoare în secvențe memorabile. Închiși în camera lor, amanții dau examenul fericirii, și demonstrează tribunalului lor interior că se simt bine împreună. Ce este astăzi filmul X, dacă nu ultima dintre artele casnice, alături de arta culinară și de grădinărit? Cine se uită la așa ceva, dacă nu cuplurile dornice să-și condimenteze amorul fizic, atunci când nu se filmează ei înșiși, ca să pună în circulație pe net cele mai reușite momente ale jocurilor lor amoroase, făcute în doi sau cu niște vecini? Și de vreme ce sentimentul nu este contrariul

dorinței, ci este fratele ei geamăn în privința fragilității — curentul tandreții nu-i mai puțin volatil decât curentul senzual —, misiunea de a testa soliditatea legăturilor conjugale revine elanurilor carnale.

Între în acțiune o întreagă pedagogie a dezinhării, care urmărește să ne elimine reticențele. Specialiști țin cursuri până în cele mai înalte sfere ale statului⁴⁵, pentru ca oamenii să învețe să-și stimuleze perineul, să-și întrețină mușchii pelvieni, să-și deschidă așa-numitele „chakra” (centrele de energie), să se inițieze în arta mângâierilor intime. Învățarea trupului celui alt trece prin învățarea propriului trup, masturbarea devine o propedeutică pentru coit, un exercițiu de stăpânire de sine și de autocunoaștere. Se recurge și la medici, psihiatri, consultanți conjugali, pentru a încuraja prin toate mijloacele frenezia senzuală. Ea este o extindere a școlii și a întreprinderii către o materie extrașcolară, obligația de a avea rezultate pusă în slujba sănătății. Este o evoluție preferabilă ignoranței anterioare, dar care face din sexualitate creuzetul unui adevărat eroism în doi. Există savanți care lucrează la modelarea matematică a plăcerii, deschid laboratoare de meteorologie conjugală, se laudă că prezic divorțurile în cincisprezece minute⁴⁶, elaborează algoritmi de fericire. Curiozitatea de a explora ținuturile necunoscute ale libidoului este sporită de neliniștea gândului că nu faci destulă dragoste, indiferent de consecințe.

Trăim un mit turistic al erotismului. Amanții sunt niște turiști cărora li se propun două tipuri de circuite: cel clasic, poziția misionarului, confort asigurat; cel aventuros, care oferă o întreaga gamă de bizarerii: lovături peste fesele date cu talc, bondage⁴⁷, sex în trei, sodomie etc.

⁴⁵ Frumoasa antrenoare a cuplului prezidențial francez, Julie Imperiali, a fost concediată în 2009 pentru că dezvăluise presei secretele meseriei.

⁴⁶ Studiul „Prezicerea divorțului la tinerii căsătoriți, cu începere din primele trei minute ale unui conflict conjugal” a fost publicat de psihologii statului Washington, în 1999, în revista *Family Process* (*Libération*, 2 iunie 2009). Fiabilitatea acestor texte a fost apoi contestată.

⁴⁷ *Bondage*: termenul face referire la acele practici erotice prin care partenerii se lasă legați. (N. t.)

E un mod de a încerca practicile cele mai depravate așa cum vizitezi țări îndepărtate, Insulele Caraibe, China sau Tanzania. Cu cine altcineva te-ai putea lansa în dezmaț, dacă nu cu dulcea ta jumătate, care te cunoaște, te răsfață și te va mângâia cu mult drag după o furibundă partidă sado-maso? Loc înțelept al unor acțiuni nebunești, cuplul modern este însăși întruchiparea ambiguității: imagine a conformismului, ca și a destrăbălării prea puțin recomandabile. El practică în doze mari o obscenitate sentimentală, limbajul elegant și cel injurios, amestecând cuvintele tandre cu cele murdare. Noptiera devine o anexă a unui sex-shop, un depozit de lenjerie provocatoare și de diverse proteze (cele mai puternice fantasme, să nu uităm, sunt întotdeauna cele primare). Ce importanță are că aceste devieri sunt în general destul de *soft* și că rămân, în ciuda permisivității ambianței, confidentiale? Esențial este ca ele să fie preluate de media, să intre în imaginarul colectiv și să formeze orizontul comun al sexualității contemporane.

4) CASTITATE FĂRĂ VOIE

Spaima partenerilor moderni este să nu-și vadă viața în doi degenerând într-un cuplu de eunuci, semănând cu „două vagoane abandonate pe calea ferată și care se ciocnesc între ele când fac amor“ (Zeruya Shalev). Înțelegem astfel rolul sexologului, al „antrenorului“, al unei foste actrițe porno ca Brigitte Lahaie, cu toții reconvertiți, la radio sau în ziare, în profesori de voluptate însărcinați să-și deculpabilizeze clienții și să le dezvăluie toate secretele plăcerii. Ei amestecă invitația gurmândă a unui maestru bucătar ce-și prezintă rețetele culinare cu aerul serios al

unui expert care te ia de mână și te conduce într-un labirint complex. Amestec de învățători și de mari vrăjitori, ei cumulează un model pedagogic și un model inițiativ; de unde și tonul lor de pontif, care combină seriozitatea și drăgălășenia și exprimă subiecte intime prin nobilul limbaj al unei învățături. Acești consilieri matrimoniali recuză orice voință de a șoca (cu excepția câtorva posturi de radio „tinere“, care rămân în registrul limbajului licențios clasic), nu vor să fie subversivi, ci prospectivi, și invită pe fiecare să parcurgă toate clapele claviaturii senzoriale.

„Treziți-vă dorința”⁴⁸, ne imploră în fiecare lună, în fiecare trimestru revistele, într-atât de mare este teama noastră că vom avea o pană de libido. Pariul extravagant al amantilor contemporani este acela de a îmbina intensitatea cu durata, apa cu focul, cu riscul de a le pierde pe amândouă. Căci timpul exercită asupra celor mai nebunești dorințe ale noastre puterea sa de disoluție. Până și temperamentele cele mai fierbinți se răcesc până la urmă. Nu pot tolera să-l doresc mai puțin pe celălalt, sunt supărat pe el că nu mai trezește în mine acel elan care mă devora și să constat că potențialul nostru erotic se neutralizează treptat. Nu trebuie să-l acuzăm pe celălalt, care este o biată ființă ca și noi, ci slăbiciunea constituției noastre. Sexualitatea durabilă este una dintre utopiile cele mai emoționante ale lumii moderne, uzura dorinței constituie versantul său tragic, chiar și atunci când o întreținem ca pe o flacără sacră. Faptul că două persoane care nu puteau să stea singure într-o încăpere mai mult de cinci minute fără să se repeadă una asupra celeilalte ajung să coabiteze, cu simțurile calme, ani de zile, cu excepția unor scurte momente, are în el ceva sfâșietor. Încercarea de a persevera în înaltele sfere ale excesului senzual va rămâne una dintre paginile cele mai

⁴⁸ „Treziți-vă dorința”, *Psychologie magazine*, august-iulie 2009. Printre sfaturile date: să mănânci cireșe în pat, ciocolată, să împărtășești proiecte, să privilegiezi contactele fizice, să formulezi așteptări...

emoționante ale iubirii occidentale. Castitatea prin epuizarea apetitului este mai eficace decât represiunea. Ea ne dovedește, încă o dată, neputința noastră de a stăpâni „biologia pasiunilor“ (Jean-Didier Vincent).

S) FRUMOSA NEBUNIE A IUBIRII NUPTIALE

Extravaganța epocii noastre constă în acest vis nebunesc: totul într-o singură ființă. O singură ființă trebuie să întrunească toate aspirațiile mele. Cine poate să corespundă unei asemenea așteptări (cu atât mai mult cu cât există persoane care deschid multe lumi și altele care se mulțumesc să paraziteze propria ta lume)? Creșterea vertiginoasă a numărului de divorțuri în Europa nu este, după cum se spune, rezultatul egoismului nostru, ci al idealismului: imposibilitatea de a trăi împreună legată de dificultatea de a rămâne singur. Cuplurile noastre nu mor din decepție, ci dintr-o prea înaltă idee despre ele însele. Nu mai rămâne decât iubirea, „privirea fulgerătoare a zeului“ (André Breton), și asta-i toată problema. Încărcăm prea mult barca, ne punem atât de multe speranțe în ea încât, până la urmă, naufragiază. Nu suferim pentru că ne este sufletul arid, ci pentru că-i prea rodnic, prea înclinat spre efuziune.

Eu mai cred încă în marea iubire, auzim adesea spunându-se. Dar trebuie să credem în persoane, vulnerabile, imperfecte, și nu într-o abstracțiune, oricât de minunată ar fi ea. A iubi iubirea în general mai mult decât ființele înseamnă a ne amăgi cu un ideal. La început exclus din căsătorie, sentimentul l-a dezintegrat din interior,

înainte de a se pune în primejdie prin exces de ambiție: voracitatea sa îi semnează pierzania. Lipsit de obstacolele care îl înviorau, frânându-l totodată, iată-l acum constrâns să găsească în el însuși mijloace de a se reînnoi. Moare nu pentru că i se pun piedici, ci pentru că reușește prea bine. Pasiunea, după cum se spune, este irezistibilă; dar vai, ea rezistă la orice și oricui, dar nu și ei înseși. Tragedia clasică opunea o iubire imposibilă unei ordini crude; tragedia contemporană este iubirea ucisă de ea însăși, murind din cauza propriei sale victorii. Ea se distruge exercitându-se, apoteoza sa este și declinul său. Niciodată poveștile noastre de dragoste n-au avut o viață atât de scurtă, niciodată ele n-au fost atât de repede reîncepute de patul conjugal, pentru că nimic nu se opune înfloririi lor. Este o nefericire mai vicleană decât oricare alta, pentru că ea se naște din sațietate, și nu din lipsă.

În momentul de față există o boală foarte răspândită: căutarea infernală a obiectului bun care, după ce decepționează, este înlocuit cu un altul, care, la rândul său, se descalifică și este apoi eclipsat de un al treilea, de un al patrulea, serie de flăcărui care lucesc și apoi se sting. Ne înflăcăram, ne răcim, nu suntem niciodată mulțumiți. De fiecare dată, ne angajăm față de celălalt depășindu-ne sentimentele, și simțim acele false iubiri la prima vedere, despre care vorbește Stendhal, când „credem că iubim pe cineva întreaga viață, în timpul unei seri“. Sufletul pereche nu-i niciodată destul de frumos, de inteligent, de libertin: prințul din poveste nu era decât un individ urât și prost, bomba sexuală o nevrozată frigidă, o femeie rea și acră, toți претенденții cad la examen. Iată infernul nostru, contrapondere a progresului nostru: imposibilitatea de a ne îndrăgosti de bărbați sau de femei la înălțimea

aspirațiilor noastre, nu pentru că aceștia sunt mediocri, ci pentru că aspirațiile noastre nu pot fi niciodată satisfăcute. De aici panica generală ce cuprinde, începând de la treizeci de ani, cele două sexe, înnebunite la gândul de a fi părăsite, de a se regăsi complet singure, seara, în fața televizorului, mâncând un semipreparat și pândind telefonul. Așa se explică de ce se înmulțesc pe net sau la întâlnirile specializate ceea ce s-ar putea numi un târg cu obiecte de ocazie, de mâna a doua: întrunire de suflete chinuite, toate despărțite și recăsătorite de mai multe ori, care plutesc, se îndrăgostesc de un necunoscut, se reneagă cu aceeași viteză și sfârșesc prin a se cupla cu indivizi îndoielnici.

Acum douăzeci de ani, mă întâlneam la Madras cu scriitorul indian Raja Rao (dispărut în 2006), prieten cu Malraux: acesta venise de tânăr în Franța, convins că pentru a cunoaște esența iubirii trebuia să se căsătorească cu o europeană. El relatase într-un roman alegoric, *The Serpent and the Rope* (1960), experiența și eșecul acestei uniri. Se întorsese acasă decepționat de nerăbdarea occidentalilor, de dorința lor de a trăi o fericire constantă și totodată completă. El trăsese de aici următoarea concluzie: „Noi (în India) punem o supă rece pe foc și ea se încălzește treptat. Voi puneți o supă caldă într-o farfurie rece și ea se răcește treptat”. Cuplul occidental suferă din cauza mitologiilor paroxismului, adică a ravagiilor unui romantism neînfrânat; greșeala sa este că ia sentimentele prea în serios ca să poată tolera până și cea mai mică slăbiciune. Ați fi gata să muriți pentru cei pe care-i iubiți? Eu sunt mai ales gata să trăiesc împreună cu ei: proza cotidianului implică o constanță de fiecare clipă și face inutilă speculația asupra unor gesturi pe cât de extreme, pe atât de aleatorii. Altădată, educația sentimentală îți vorbea și despre deziluzie; trebuia să știi

să te conduci în meandrele inimii, să eviți rătăcirea simțurilor, să te ferești de himerele tinereții, în folosul unui itinerar spiritual și moral. Întreaga noastră literatură te învață, dimpotrivă, cum să ațâți flacăra și să încălzești sentimentele. Este o mare răsturnare în raport cu epoca clasică: aceasta din urmă se temea de dezlănțuirea pasiunilor fatale, care aduc nefericirea, noi ne temem că sunt călduțe și pe cale de a se stinge. Noi decretăm că ele sunt poezie, fericire, și nu reținem din ele decât adjectivul „pasionant”, minimalizându-le părțile negative. Nu ne mai temem de anarhia comportamentelor, ci de dispariția emoțiilor.

SINUCIDAREA BĂTRÂNILOR AMANȚI

Chateaubriand, îndrăgostit, spre sfârșitul vieții sale, de o femeie tânără, care-l refuză, Casanova (într-un roman de Arthur Schnitzler), nevoit, la bătrânețe, să se deghizeze noaptea în porumbel, ca să seducă o fată tânără, Goethe, la 72 de ani, cerând în căsătorie, la Marienbad, o fată de 17 ani care-l refuză; Doamna Stone (într-o carte de Tennessee Williams), o americană de vreo cincizeci de ani aflată la Roma, îndrăgostită de frumosul Paolo ce nu are decât douăzeci de ani, care crede că „trăiește o viață postumă” și că existența sa este pe cale de a se prăbuși „în valuri dezordonate, ca o pânză de cort atunci când stâlful central cade”⁴⁹. Sunt tot atâtea exemple care pun aceeași întrebare: cum se hotărăște cineva să părăsească scena? Răspunsul este simplu: ne împing afară ceilalți, decretează că poftele noastre sunt nelalocul lor și că bătrânii libidinoși nu mai pot fi lăsați să confişte tinerețea (pe acest plan, natura și prejudecățile sunt mai crude pentru femei).

⁴⁹ *Le Printemps romain de Mrs. Stone*, Tennessee Williams, 10/18, pp. 36 și 50.

Mai emoționantă decât aceste vanități de crai bătrâni și de cochete este moartea amanților bătrâni. Se întâmplă ca unele ființe să fie atât de pătrunse una de cealaltă, să fie amestecate precum rădăcinile unui copac, încât să formeze o singură persoană, înzestrată cu două figuri și cu două nume, un *noi* care nu mai poate fi rostit în două *euri* separate. Atunci durerea unuia devine durerea celuilalt. „Când pe soția mea o dor picioarele, cel ce suferă sunt eu“, spunea, în chip magnific, filosoful spaniol Unamuno. Se întâmplă și ca o boală gravă, ce lovește pe unul, să-l decidă pe celălalt să nu mai continue să trăiască și ca ei să se hotărască să plece împreună. Acesta a fost cazul, în septembrie 2007, al lui André Gorz și al soției sale, atinsă de o boală cu evoluție rapidă: „Tocmai ai împlinit optzeci și doi de ani, scrisese el într-o carte pe care i-o dedicase, ai scăzut în înălțime cu șase centimetri, nu cântărești decât patruzeci și cinci de kilograme și ești tot frumoasă, grațioasă, atrăgătoare. S-au împlinit cincizeci și opt de ani de când trăim împreună, și te iubesc mai mult ca oricând. De curând m-am îndrăgostit de tine din nou și simt iar în mine o viață clocotitoare pe care n-o potolește decât trupul tău strâns la pieptul meu”⁵⁰. Înaintea lor, alte cupluri, precum cel alcătuit din fostul senator socialist Roger Quillot și soția sa, în 1998, hotărâseră să dispară în același moment, pregătindu-și acel rămas-bun ca pe o conspirație și regăsindu-și veselia și seninătatea, înainte de a lăsa să cadă cortina (din nefericire pentru ea, Claire Quillot va supraviețui după ce a înghițit comprimatele și va trebui să trăiască o teribilă singurătate). De ce să lași natura să te despartă de singura persoană care contează pentru tine, când poți face ultimul drum în doi? Este mai bine să-ți devansezi sfârșitul decât să suporti decăderea. Sinuciderea,

⁵⁰ *Lettre à D. Histoire d'un amour*, André Gorz, Éditions Galilée, 2006.

a spus John Donne, este purtătoarea propriei sale iertări, pentru că, spre deosebire de păcat, ea nu poate fi săvârșită decât o dată.

Există ceva mai rău decât propria moarte: moartea celor ce ne sunt apropiați, a celor câtorva ființe fundamentale, care sunt esențiale pentru noi. Nu are niciun rost să le supraviețuim. Trebuie să plecăm la timp. Ce poate fi mai frumos decât mitul lui Philemon și Baucis, care îl imploră pe Jupiter să-i lase să moară împreună și care, la sfârșitul vieții lor, au fost transformați în copac? În sinuciderea bătrânilor amanți există, poate, mai multă măreție decât în zgomotoasele zbenguiești amoroase ale tinerilor. Tinerețea este demonstrativă, dar bătrânețea este sublimă. „Mă voi transforma în pulbere, dar într-o pulbere îndrăgostită”⁵¹ (Quevedo).

⁵¹ Quevedo, poet baroc spaniol din secolul al XVII-lea.

CAPITOLUL V LOIALITĂȚILE FLUCTUANTE

„Ar trebui să mă rușinez de greșelile pe care le-am săvârșit; dar suspin după cele pe care nu le mai pot săvârși.“

ABÉLARD

„Considerăm că e nevinovat să dorești, dar atroce ca altul să dorească.“

MARCEL PROUST

„Să nu vă încredeți într-un frate, căci orice frate joacă rolul lui Iacob, și orice prieten răspândește calomnia, unul îl înșală pe celălalt. Fraudă după fraudă. Înșelătorie după înșelătorie.“

IEREMIA

Într-o comună din California, prin anii '60, vreo patruzeci de băieți și de fete s-au adunat după principiile comunismului sexual cel mai strict: interzicerea de a forma un cuplu instituit, rotația partenerilor, refuzul preferinței bazate pe criterii estetice sau culturale. După un an, unii participanți, obezi sau dizgrațioși, s-au trezit că nu mai sunt primiți în camerele celorlalți și au început să rătăcească seara pe verandă, cerșind un pat și repetând: cine mă vrea?

Nimic nu militează mai mult în favoarea căsătoriei clasice decât acest contraexemplu absolut. Este o victorie a bunului-simț asupra divagațiilor din anii lirici, va spune conservatorul, și va cita faimoasa butadă a lui Jean Paulhan: „Aveam un prieten care nu voia să se căsătorească: când te căsătorești, trebuie să renunți la toate femeile în afară de una. Știam foarte bine cum să-i răspund: când nu te

căsătorești, renunți la toate femeile plus una⁵². Sofismul este frumos, dar nu-i adevărat: te poți căsători și poți iubi de mai multe ori în viață, poți cunoaște o poligamie sau o poliandrie succesivă, și alternativa nu-i niciodată între nimeni și o persoană. Și mai ales poți, în părțile cele mai evoluat din lumea occidentală, să duci o viață afectivă dezvoltată, fără să trebuiască să treci prin fața domnului primar. La fiecare extremitate a spectrului său, lumea îndrăgostiților adună partizani înverșunați: militanții monogamiei sau ai poligamiei ne somează să mergem pe calea lor, amenințându-ne cu blestemul. Lupta lor are în ea ceva obositor. Nici cuplul și nici libertinajul nu mai reprezintă o cauză, ci ele reprezintă forma contingentă pe care o iau sentimentele noastre într-un anumit moment al existenței. Adevărata noutate a epocii este că nu mai trebuie să alegem între niște presiuni insuportabile, putând cumula în cursul unei vieți căsătorie, celibat, aventuri. Iată de ce chestiunea fidelității este fundamentală și totodată insolubilă: este atât de greu să rămâi constant, și atât de delicat să nu fii! Eliberarea moravurilor ne obligă să ne elaborăm singuri propriile norme. Când societatea lasă pe seama indivizilor probleme pe care altădată ni le impunea, ea îi cufundă totodată în perplexitate și le impune o povară cu care ei nu știu ce să facă. A te elibera înseamnă totdeauna și a te împovăra. Să ne gândim cât este de delicat să pui iubirea cea mai intensă la încercarea pe care o reprezintă o boală gravă sau pierderea averii: câți oameni loviți de șomaj nu sunt părăsiți de soțiile lor și câți oameni grav bolnavi nu devin o povară pentru cei din jurul lor, care ajung să le dorească un sfârșit cât mai grabnic? Nu suntem nici eroi și nici sfinți, ci niște simpli oameni, cu capacități limitate de a ne devota.

⁵² Jean Paulhan, *Entretiens avec Robert Mollet*, Gallimard, collection Arcades, 2002, p. 31.

1) CROSOLĂNIA, FIICĂ A SINCERITĂȚII

Criza căsătoriei burgheze a dus la deprecierea unuia dintre cele mai curențe derivate ale sale: adulterul. Odinioară criticat în numele bunelor moravuri, el este criticat acum în numele sincerității. Asocierea liberă dintre doi indivizi nu poate să se acomodeze cu o practică atât de meschină: este mai bine să spui totul decât să recurgi la subterfugii învechite. Faptul de a provoca râsul cu nefericirile soților batjocoriți a constituit resortul teatrului de bulevard timp de aproape un secol, iar încornoratul a fost întotdeauna un personaj de vodevil, mai ales dacă era vorba de un bărbat⁵³. Totuși, adulterul, chiar discreditat, n-a murit: învechit ca gen, el rămâne curent ca practică și este unul dintre principalele motive de dizolvare a căsătoriilor⁵⁴. El este practicat atât de bărbați, cât și de femei, care se înșală unii pe alții, pentru a lupta împotriva plictisului, a răspunde tentațiilor și a duce mai multe vieți deodată, simptom al unei societăți individualiste, sfâșiate între idealul de fidelitate și dorința de a fi liber. Adulterul continuă să facă o alianță indisolubilă cu cuplul. Și aici două tipuri de discurs se înverșunează să-l demoleze: unul normativ și unul novator. Primul, cel al psihanalizei, vede în el simptomul unei tensiuni nerezolvate în copilărie. Aldo Naouri ne explică astfel că „adulter” se poate scrie, într-un limbaj lacanian de bază, „adulte erre, adulte taire”, adult rătăcitor și pierdut care tace ca să nu crească. Credem că ne zbenguim în deplină libertate, dar suntem pradă unui

⁵³ Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, soții înșelați, mai ales la țară, erau umiliți public, cu mare scandal, plimbați pe măgari, acoperiți cu murdării, închiși cu forța, împreună cu soțiile lor, în casă, în timp ce sătenii loveau în pereți cu linguri și cu furci timp de 48 de ore: nesupraveghindu-și bine soțiile, ei puneau în pericol ordinea patriarhală (Edward Shorter, *Naissance de la famille moderne*, op. cit., p. 270). În schimb, societatea închidea ochii când era vorba de infidelitățile bărbaților, care nu atentau la autoritatea colectivă. Charles Fourier a dat o amuzantă *Hiérarchie du cocuage*, în care își bate joc de căsătoria burgheză de pe vremea sa și prezintă toate tipurile de încornorați posibili și imaginabili, încornoratul potențial, încornoratul marțial, încornoratul batjocoritor, încornoratul resemnat, încornoratul postum, a cărui soție naște după zece luni de la moartea lui.

⁵⁴ A se vedea Agnès Walch, *Histoire de l'adultère*, op. cit., p. 353. Adulterul a fost depenalizat în Franța în 1975.

atașament excesiv față de mamă sau de tată⁵⁵. Un alt curent deplânge în vechiul cuvânt „tromperie“ (înșelătorie) o renegare a sinelui, o atmosferă de minciună care alterează până și cele mai prețioase sentimente. Deși a început cu jurăminte fierbinți, cuplul se înnămolește în jalnice viclenii. Prima obiecție are valoare de rapel la legea morală; cea de a doua la legea intimă. De acum înainte există două fidelități: una ținând de convenție, cealaltă ținând de convingere. Prima este supunere mecanică față de normele sociale, cea de a doua decizie liberă de a te arăta loial față de ființa iubită. Aceasta din urmă se poate subîmpărți în fidelitatea pe care o datorezi celui alt și fidelitatea pe care ți-o datorezi ție însuși. Arzătoarea obligație de a fi în conformitate cu propriile tale umori face ca problema să fie și mai complexă. În iubirile noastre există o nouă răutate: aderarea la mine însumi mă autorizează să-i împlânt celui alt pumnalul în spate. În numele dreptului absolut de a-mi schimba părerea, pot să nu mă țin de cuvânt. Atotputernicia revirimentului: m-am culcat cu X sau cu Y pentru că, în acel moment, nu te mai iubeam, mă săturasem să mă prefac că te iubesc. (Ce are în plus față de noi rivalul nostru în dragoste, bărbat sau femeie? Un lucru de netăgăduit: e ceva nou. Asta îl face irezistibil, și nu frumusețea sau inteligența lui.) Ființa batjocorită nu mai poate invoca existența unei societăți opresive, distanțarea partenerului este un afront, faptul că ești „încornorat“ devine un eșec personal: celălalt se duce să caute dragostea în altă parte, pentru că eu nu-i mai sunt de ajuns.

A nu răspunde decât de sine înseamnă a manifesta cea mai mare mitocănie. Eu nu mă reneg, eu evoluez, o virtute superioară îmi poruncește să nu-mi respect angajamentele, sunt infidel din fidelitate față de

⁵⁵ Aldo Naouri, *Adultères*, Odile Jacob, 2004, p. 244.

mine însumi. Sperjurul renegatului, care își calcă în picioare angajamentele, devine, prin intermediul unui sofism, forma cea mai înaltă a eticii. Dacă ajunge să fii tu însuși ca să ai dreptate, cultul modern al autenticității duce direct la triumful mitocăniei. Pentru a fi în acord cu noi înșine, el ne poruncește să refuzăm orice ipocrizie, orice obligație de a-l menaja pe celălalt⁵⁶. De îndată ce un interlocutor te previne că va fi sincer, așteaptă-te la o avalanșă de vorbe neplăcute. Mitocănia este inversul galanteriei: a-l trata pe celălalt ca pe un instrument de care te debarasezi după ce te-ai folosit de el.

2) DESPRE BUNA FOLOSINȚĂ A OMISIUNII

Mistica transparenței seamănă cu persecuția: a-l ține pe celălalt la curent cu îndoielile mele, cu cele mai mici oscilații ale sufletului meu, ca pe un seismograf înseamnă a-l ciurui cu gloanțe în permanență. Politica mărturisirii este, în primul rând, o politică a relei-voințe: a spune totul înseamnă a spune lucruri rele, în timp ce omisiunea se naște din principiul delicateții. Îi sunt recunoscător celui-lalt că-mi ascunde unele dintre gândurile sale. De câte ori n-am prefera să nu știm și să spunem ca domnul de Clèves, pe patul de moarte, soției sale: „De ce îmi vorbești despre pasiunea pe care o aveai pentru domnul de Nemours dacă virtutea ta n-a fost în stare să-i reziste? Te iubeam atât de mult, încât mă simțeam bine chiar și așa înșelat cum eram. Ți-o mărturisesc spre rușinea mea; îmi pare rău după această falsă liniște pe care mi-ai luat-o. De ce nu m-ai lăsat în această orbire liniștită de care se bucură

⁵⁶ *Authentos* în greacă, amintește Lionel Trilling, are o conotație agresivă, asta însemnând a avea puteri depline, dar și a comite o crimă (Lionel Trilling, *Sincérité et authenticité*, 1972 pentru versiunea americană, Grasset, 1994, p. 158 pentru traducerea franceză).

atâția soți?”⁵⁷. Este cunoscut apologul kantian al bărbatului urmărit de niște ucigași și care se refugiază într-o casă. În numele universalității legii morale, spune Kant, proprietarul casei are datoria de a-l denunța: a minți este întotdeauna și pretutindeni un lucru rău⁵⁸. Benjamin Constant, ironizând acest exemplu, îi opunea datoria nu mai puțin imperioasă de a salva viața altuia. A-i spune partenerului tău adevărul, întregul adevăr, așa cum a-i face-o la tribunal, înseamnă a-l supune la un șantaj insuportabil. Este o inversare a moralei clasice, atâta timp cât mințim înseamnă că ținem la celălalt și că salvarea relației contează pentru noi mai mult decât grija de a mărturisi. A tăcea înseamnă a proteja; a mărturisi înseamnă a distruge. Principiul prevenirii și al discreției trebuie apărat împotriva crudei sincerități. Într-un cuplu există o bună folosință a duplicității: este de preferat confidența vagă probității confesionalului.

Ca să nu mai spunem că înșelătoria are un potențial erotic incontestabil: teama de a se lăsa surprins, întâlnirile neașteptate, secretele împărtășite dau unor legături amoroase clandestine o densitate pe care n-o mai are supa conjugală. Nu întotdeauna mințim pentru a ascunde adevărul, mințim și pentru a da mai multă intensitate vieții. A se vedea la Proust fabulațiile extravagante pe care le dezvoltă femeia iubită pentru a se proteja de asiduitățile amantului ei, așa cum sepie își folosește cerneala ca să-i izgonească pe cei care o inoportunează. În cazul ei, până și cele mai mari aberații se dovedesc a fi exacte. Există o fascinație a trădării față de părinți, soți, prieteni: nu le înfigem pumnalul în spate decât celor apropiați nouă, cărora le cunoaștem slăbiciunile. Intimitatea este și locul celor mai rele viclenii. Tenebroasele uneltiri ale amantilor ce conspiră unul împotriva celuilalt pentru a se

⁵⁷ *La Princesse de Clèves*, op. cit., p. 213.

⁵⁸ Emmanuel Kant, *Sur un prétendu droit de mentir par humanité*, traducere și note de Luc Ferry, Pléiade III, 1985.

distruge au în josnicia lor ceva fascinant. E de știut că pasiunea pentru tâlhăria săvârșită de un hoț din preajma cuplului n-a dispărut în chip miraculos. Există paraziți conjugali care n-au liniște până când nu se bagă până și în cele mai solide căsătorii. (Adeseori viața comună nu este tolerabilă decât în orizontul unui pasager clandestin, care reprezintă un punct de fugă. Triunghiul amoros devine atunci condiția fericirii celor doi.) A căuta printre cei mai buni prieteni (sau cele mai bune prietene) ai partenerului tău ca să-l înșeli înseamnă a transforma proximitatea în promiscuitate și a mări atracția înșelătoriei cu picanteria familiarității. Este paradoxul contiguității malefice, care construiește o legătură puternică pentru a o distruge apoi. Încrederea induce trădarea și omul perfid a fost întotdeauna la început un frate, un prieten.

Există multe feluri în care poți fi sperjur, fără să te folosești de un al treilea: retrăgându-te în forul tău interior, practicând greva tăcerii, a surâsului, a conversației. Stricta respectare a fidelității fizice poate să aibă în rigiditatea sa ceva nevrotic: energia cheltuită pentru a evita greșelile se exercită în detrimentul iubirii pentru celălalt, căruia îi purtăm pică pentru că ne obligă să facem asemenea eforturi. Mahatma Gandhi își petrecea, se pare, noaptea lângă femei goale, ca să-și încerce puterea de a rezista. Unii bărbați se cred fideli, dar de fapt nu sunt decât niște leneși care preferă calmul duminical inconvenientelor unor întâlniri de scurtă durată. Alții savurează tentația, ca să-i reziste, dovedindu-se a fi niște degustători de abisuri: ei cochetează cu niște necunoscuți, pentru ca apoi să se retragă. Nu-și iubesc soția sau soțul, ci le place să-și încerce puterea de seducție și de caracter. Ei ar putea spune precum psalmistul: „Încearcă-mă, Doamne, pune-mă la încercare:

arde-mi răunchii și inima“ (*Psalmul* 25:2). Aceasta este și problematica femeii care-i provoacă pe bărbați, fără să le acorde vreodată vreo favoare. Denis de Rougemont povestește cu admirație următoarea întâmplare trăită de una dintre prietenele sale. Cochetând, în van, cu un bărbat căsătorit, acesta îi spune, la despărțire: „Te adaug pe lista mea cu cele *mille e tre*“. Erau femeile pe care nu le posedase, din fidelitate față de soția sa⁵⁹. Un asemenea exercițiu nu dovedește un suflet stabil, ci un suflet lăudăros, care vrea să se îmbete cu puterea sa fără să o exercite. Este vanitatea care se deghizează în lege morală. „Violența pe care o exerciți asupra ta ca să rămâi fidel persoanei pe care o iubești nu valorează mai mult decât o infidelitate“, spunea La Rochefoucauld.

SĂ INTERZICEM PROSTITUȚIA?

Socialiștii și feminisții se așteptau ca, odată cu dispariția familiei burgheze, să ia sfârșit și problema prostituției. Aceasta era o ulcerăție pe care educația și revoluția socială urma să o elimine. Wilhem Reich prezicea, în 1936, că intrarea fetelor tinere în viața sexuală ar însemna sfârșitul pornografiei și al sclaviei sexuale. Or, femeile sunt incontestabil mai libere în zilele noastre, cel puțin în țările democratice, și totuși venalitatea continuă să existe. Putem găsi nenumărate motive, bune sau rele, care-i explică persistența, dar cel mai important este următorul: mercenariatul amoros va exista întotdeauna, pentru că libertatea nu garantează justa repartitie a voluptăților și pentru că prea mulți indivizi nu au acces la plăcere din cauza sărăciei, a urăteniei și a vârstei lor.

⁵⁹ Denis de Rougemont, *Les Mythes de l'amour*, op. cit., p. 120.

Este inutil să înfrumusețăm lucrurile: prostituția rămâne o meserie ingrată, chiar sordidă, care îi expune pe cei care o practică jignirilor clienților, arbitrariului poliției, violențelor proxenetilor, dezaprobării oamenilor onești. Se prostituează cei care sunt împinși de lipsuri și de sărăcie și care preferă această cale atâtor altor meserii, degradante și ele. Dar vai, dezbateră asupra acestui subiect arată ca o adevărată vânătoare de vrăjitoare, care adună integriști, feministe reacționare, conservatori de dreapta și de stânga, coalițați cu toții pentru a le cufunda și mai mult pe prostituate în mizeria lor⁶⁰. Odinioară descalificate în numele viciului, ele sunt acum descalificate ca victime, rătăcite pe cărările servituții voluntare, și pe care trebuie să le îngrijești. Dacă odinioară erau diabolizate, acum sunt infantilizate. Asociațiile „lucrătorilor în domeniul sexului” au cerut în zadar condiții mai bune de lucru. Ele sunt ignorate pe motiv că ar fi manipulate și că prin gura lor ar vorbi alții, ele fiind lipsite de autonomie.

Oamenii onești sunt acum înspăimântați pentru că femeile, prostituatele, travestiții se bat nu pentru abolirea meseriei lor, ci pentru a o ameliora. Se urmărește salvarea lor, iar ei nu se gândesc decât cum să-și normalizeze meseria. Există cu adevărat două stângi, una liberală, care ia act de marea diversitate a alegerilor personale, și înțelege să le respecte pe fondul progresului social, și alta punitivă, care vrea să corecteze individul și nu cunoaște decât un slogan: pedeapsă, corecție, redresare. Această stângă, în numele demnității, seamănă cu cohortele creștine din Evul Mediu care îi omorau pe necredincioși și le ardeau pe rug pe vrăjitoare, întru mântuirea sufletului.

Ce-i de făcut atunci, dacă știm că nu există o soluție bună și că, în această privință, navigăm între două stânci amenințătoare? Să alegem răul cel mai mic: să luăm în calcul

⁶⁰ Cf. cartea lui Lilian Mathieu *La Condition prostituée*, Textuel, 2006, care pune dezbateră în cadrul francez și optează, deși cu serioase rezerve, pentru modelul hexagonal, care tolerează fără să autorizeze și nu reprimă decât proxenetismul și racolarea.

această meserie respectând persoanele care o exercită, să le permitem să se bucure de roadele muncii lor și, mai ales, să le permitem să iasă din condiția lor, când ele doresc, fără ca în continuare să-i poarte stigmatul. Să le protejăm de proxenetism, să le privim cu simpatie, pentru că ele fac o operă de salubritate publică și oferă puțină fericire sufletelor însingurate. Punct de convergență al tuturor anxietăților, supliment infam, venalitatea erotică înnebunește o societate care crezuse că-l emancipează pe Eros și care constată că n-a rezolvat nimic și că problemele au devenit și mai complicate. Singurul lucru pe care trebuie să-l facem este deci să acordăm asistentelor sociale ale libidoului prerogativele pe care le acordăm altor salariați, smulgându-le din condiția blestemată în care le închid toate lagărele.

Să mergem mai departe: acum, când cel de-al doilea sex a devenit un actor economic cu drepturi depline și un deținător al unei puteri financiare, de ce nu s-ar deschide bordeluri în care să lucreze bărbați pentru femei, și de ce n-am autoriza partide de sex plătite, cu amanți aleși de ele? Există deja un turism sexual pentru femei în Africa și în Caraibe, și numeroase rețele de *call boys*, adică bărbați de închiriat. Cât privește obiecțiile clasice — femeile sunt prea sentimentale, ele nu se lasă niciodată pradă unui erotism anonim —, acestea esențializează femininul și confundă o condiționare culturală cu un fapt natural: trebuie să se știe că partenerele noastre nu au un libido mai puțin impulsiv decât al nostru și că noi nu suntem mai puțin sentimentali decât ele. Pariem că dacă mâine s-ar deschide niște bordeluri pentru cel de-al doilea sex, tot clientele ar fi tratate drept târfe și blamate pentru că vor să găsească puțină plăcere, plătind-o cu bani. Iată femeia interzisă de ambele părți, atât ca persoană care cumpără, cât și ca vânzătoare de servicii

sexuale, ciudat anacronism într-o vreme în care majoritatea femeilor își câștigă existența și vor să se bucure de plăcerile aferente. De ce dezaprobarea este mai mică față de un gigolo decât față de o fată, când de fapt ei practică aceeași meserie? Continuăm să facem din organele genitale metafora trupului feminin și să luăm partea drept întreg. Bărbatul are un sex, femeia este sexul ei. A-l da înseamnă pentru ea a se pierde. Deși de la Freud încoace a trecut un secol, mulți nu renunță la această prejudecată arhaică. Asta explică totul.

3) EUROPA, STATELE UNITE, TABUURI DIFERITE

Ne amintim de episoadele despre care s-a scris atât de mult în presa nord-americană în ultimii ani: judecătorul conservator Clarence Thomas, acuzat în 1991 că i-a făcut propuneri indecente unei colege de universitate, nefericita afacere Clinton-Lewinsky, purtările nepermise pe care le-a avut în 2007 guvernatorul New Yorkului, Eliot Spitzer, campion al luptei împotriva prostituției, surprins cu o fermecătoare brunetă de douăzeci de ani, căreia îi plătea serviciile, mărturisirea publică făcută de succesorul său, în momentul când și-a luat funcția în primire, a infidelităților sale conjugale, în fața soției sale, de teamă ca presa să nu le dezvăluie, atacurile îndreptate, în 2008, împotriva directorului de la FMI, Dominique Strauss-Kahn, vinovat că a întreținut relații intime cu una dintre fostele sale funcționare. De fiecare dată America se inflamează, atât dreapta, cât și stânga, pentru povești de alcov, ca și cum ar fi

pus în joc însuși pactul fondator al națiunii. Oamenilor politici nu li se mai pune întrebarea: vă iubiți soția? ci: ați înșelat-o? Încălcarea normei o ia înaintea normei. În afară de spectacolul distractiv pe care-l oferă niște tați a căror pudoare sfârșește în brațele unei *call girl*, severitatea debaterilor are în ea ceva uluitor pentru un francez. În Statele Unite, oameni de știință caută gena fidelității pentru a o inocula indivizilor ușuratici, se testează cu ajutorul așa-numitelor *honey traps* (literal: capcane de prins iubitul) soliditatea partenerului, trimițându-i un bărbat sau o femeie care să-l seducă; este celebrat, în regnul animal, pinguinul-imperial de la Polul Sud, care este un model de sobrietate și de monogamie; se țin seminarii pentru soții infideli și sunt reeducați așa cum sunt reeducați disidenții din Imperiul sovietic, grupuri de terapie familială arată că „reacțiile unei soții trădate seamănă cu simptomele stresului posttraumatic al victimelor unei catastrofe majore ca aceea din 11 septembrie”. O asemenea analogie nouă ni se pare grotescă. Putem înțelege ca responsabili politici să fie somați să se arate exemplari în comportamentul lor privat: un om public nu își aparține dacă vrea să aibă autoritate asupra celorlalți, trebuie să fie capabil să-și înfrâneze instinctele⁶¹. Dar de ce trebuie ca această exigență să se extindă până la cetățeanul de rând, căruia să i se ceară un comportament ireproșabil?

La drept vorbind, are loc o ciudată răsturnare: totul se petrece ca și cum americanii ar fi șters tezele fondatoare ale liberalismului anglo-saxon, cele ale lui Mandeville și ale lui Adam Smith, care vedeau în satisfacerea viciilor individuale motorul binelui public⁶², în vreme ce un Robespierre, în momentul revoluției, a încercat în zadar să

⁶¹ În critica filosofică a Vechiului Regim, imoralitatea Curtii este dovada puterii despotice a Suveranului, care vrea să-și păstreze supușii sub autoritatea sa. El le acordă o anumită libertate morală pentru a-i face să uite de servitutea lor politică. Vezi Agnès Walch, *op. cit.*, p. 351.

⁶² Să ne amintim de teza fondatoare a lui Adam Smith: „Nu de la bunăvoința măcelarului, a negustorului de bere și a brutarului așteptăm masa noastră, ci de la grija pe care ei o poartă profitului lor. Nu ne adresăm omeniei lor, ci egoismului lor”.

instaureze „domnia virtuții“. Iată că americanii, uitând că separarea dintre ordinea politică și ordinea domestică este o cucerire a modernității, încearcă pe planul moravurilor să clădească o societate a Binelui, care ar extirpa corupția din sufletul omenesc. A fi infidel în dragoste echivalează aproape cu a pune în discuție contractul social încheiat în 1787 între oameni de toate condițiile, rasele și religiile, căsătoria devenind simbolul jurământului fondator al națiunii. Ca și cum eul personal al americanilor nu ar fi decât o oglindă a societății: dacă mica patrie care este familia se clatină la mișcările greșite ale partenerilor, ce se va întâmpla cu cea mare în caz de pericol? Principalul argument al conservatorilor: a-ți înșela partenerul înseamnă a-ți trăda țara, nici mai mult, nici mai puțin. De aceea, mărturisirea faptei trebuie să fie publică și să semene cu o ispășire colectivă, în care întreg poporul, prin intermediul nesăbuițelor comise de aleșii săi, își exorcizează fragilitatea și întemeiază din nou norma, condamnând infracțiunile.

De ce această diferență față de Europa și mai ales față de Franța, unde moravurile intime ale șefilor de stat și ale particularilor nu sunt deloc ireproșabile? Este vorba, fără îndoială, de o diferență de cultură: americanii cred în sacralitatea contractului de căsătorie, francezii transformă această taină într-un contract. Unii interpretează căsătoria în litera ei, ceilalți în spiritul ei. Dar mai ales nu avem aceleași tabuuri: în Franța, conform tradiției catolice, obscen este banul, în America, conform tradiției protestante, obscen este sexul. „*Greed is good*“ spun unii⁶³, „Franța este elastică: te ridici chiar și de pe o canapea“, răspund ceilalți (Lamartine). Anglo-americanii au contrabalansat puritanismul lor religios printr-o poftă

⁶³ „Lăcomia este bună.“

nesătulă de câștig. Mare admirație pentru reușitele financiare aici, mare toleranță pentru slăbiciunile omenești în partea cealaltă. Și cum orice moralist cade pradă, într-o bună zi, viciului pe care-l denunță, ura franceză față de bani nu împiedică corupția elitelor, așa cum jurămintele virtuotoase ale americanilor nu împiedică adulterul să înflorească și aici, ca pretutindeni. Dificultate a societăților contemporane de a-și accepta partea lor de amoralitate în alt fel decât în termeni disciplinari, religioși sau psihiatrici. Pe planul moravurilor totuși, ar fi bine să-i facem pe anglo-saxoni să ia lecții de temperanță de la lumea veche. În aceste vremuri de criză, nu prea cred că francezii ar trebui să se inspire din pofta de câștig proprie americanilor. La urma urmei, ușurătatea este mai puțin primejdioasă decât lăcomia care a îngenucheat lumea: Casanova îi este preferabil lui Madoff. O democrație puternică tolerează fluiditatea legăturilor și greșelile individuale. Este supraomenesc să ceri de la un bărbat sau de la o femeie o perseverență fără cusur: „Sub cingătoare nu mai există nici credință și nici lege“, spune, în mod magnific, un proverb italian. La urma urmei, adevărata fidelitate este mai exigentă decât o strictă abținere fizică, și dacă dragostea este puternică, ea va depăși aceste episoade. Bertrand Russel, în 1929, în eseu *Căsătoria și morală*, preconiza o soluție în manieră franceză: o mare toleranță față de aventurile amoroase, atât în cazul bărbatului, cât și în cel al femeii, cu condiția ca ele să nu interfereze cu nimic în viața cuplului și să nu stânjenească educația copiilor. Liniștea conjugală se realizează prin mici aranjamente între parteneri, aranjamente care sunt dovada unui adevărat rafinament. Toată lumea a fost, măcar o dată în viață, înșelată sau a înșelat, și oamenii supraviețuiesc aventurilor partenerului, oricât de mare ar fi durerea prin care trec.

Sub anumite aspecte, adulterul poate fi privit ca fiind aliatul și nu adversarul căsătoriei: este un răgaz, un mod de a reîntemeia legătura dintre cei doi prin câteva abateri. În secolul al XVIII-lea, după cum ne spun istoricii, „*valentinage*-ul“, de unde vine și sărbătoarea Sfântului Valentin, permitea soțiilor, în nordul Franței, să facă dragoste câteva zile pe an, cu știința soților, cu un „*valentin*“, un tip cuceritor ales de doamnă. „Partajul amiabil“ (Fourier) constituie un antract benefic între parteneri: îl ușurează pe celălalt fără să-l anuleze, cât durează o aventură, și întărește adeseori un contract pe cale să se rupă. Ce este, de exemplu, practica schimbării partenerilor, dacă nu o tehnică de a rezista eroziunii prin acceptarea îndepărtării supravegheate a celuilalt? Ți împrumut soția, sau pe soțul meu, timp de o seară, dar îi supraveghem, pentru ca apoi să-i putem recupera mai bine. O înșelătorie controlată este mai bună decât niște aventuri amoroase incontroabile. Am cunoscut un cuplu care nu se ducea în cluburile libertine decât cu o condiție: să nu-i sărute pe gură pe partenerii întâlniți acolo. Erau permise toate fanteziile în afară de atingerea buzelor. Dacă unul dintre ei uita regula, avea dreptul la o scenă, și amanții își aruncau invective, așa goi ca niște viermi cum erau, în mijlocul trupurilor înlănțuite. Unde s-ar mai fi putut cuibări posesivitatea?

4) DELIR DE INVESTIGARE

Gelozia, se înțelege, este un sentiment de o mare josnicie, care combină nesiguranța afectivă cu gustul aproprierii; ea se termină adeseori prin canibalism,

preferând să-și devoreze simbolic partenerul decât să-l vadă că-i scapă. Chiar dacă ar putea să-l bage la închisoare, gelozia tot ar fi neliniștită, gândindu-se la visele aceuia, la somnul lui. Gelozia devine pentru unii un mod de viață ce combină bănuiala cu investigația, singurele ce sunt în stare să relanseze motorul amoros. Gelosul compulsiv creează delictul înainte ca el să aibă loc, și adeseori adevăratul delict îi ușurează durerea în loc s-o mărească: aproape că și-ar dori această înșelătorie pe care pretinde că o urăște de moarte. Ne bucurăm că orice gelos provoacă până la urmă acel lucru de care el se teme.

Deși arătat cu de-amănuntul în toată josnicia sa, acest sentiment nu poate fi eradicat dintr-o trăsătură de condei. A avea pretenția că poți curăța pasiunile de murdăria lor înseamnă a asimila cuplul cu un parlament în care dorințele fiecăruia sunt trecute prin sita deliberării sau a votului. Se revendică, de exemplu, de a avea și alt partener și ceri de la celălalt să ți-l recunoască, conform unei reciprocități, în spiritul bunei-credințe. Ne putem îndoi de acest portret al căsătoriei deschise, zăgrăvite din nou în culorile socialismului paradiziac. Pentru ca suferința să dispară, ar trebui să presupunem că există o simultaneitate a apetitului și a satisfacerii lui la fiecare dintre parteneri, un timp omogen care le oferă ocazii identice ca să-și satisfacă dorința cu un străin. Ce se întâmplă dacă unul își petrece noaptea cu cineva, în timp ce partenerul suferă singur în patul lui? Ai ciudata impresie că reformatorii nu urmăresc atât plăcerea amantilor, cât corectarea ambiguităților sentimentului. Teama de spiritul versatil, voința de redresare: cei doi își spun totul, nu-și ascund nimic⁶⁴. Dar și asta este o iluzie romantică de fuziune, de comuniune a sufletelor care se dezvăluie unul în fața celuilalt: vorbe

⁶⁴ Cf. Serge Chaumier: „Căsătoria deschisă oferă o egalitate de statut între sexe, abolirea dualității normelor, necesara repartitie egalitară a sarcinilor și a răspunderii privitoare la educația copiilor. Ea înlătură adulterul și dubla morală primejdioasă pentru soți. Convențiile cuplului fixând limitele libertăților pe care cei doi și le acordă reciproc permit să se dezbată și să se vină în întâmpinarea unui dublu discurs (...) cuplul open percepe infidelitatea mai mult în falsitatea unui discurs dublu, înglodat în

interminabile, eliminarea secretului, puneri la punct. Același principiu domnește și în politica „open space” din lumea muncii: birouri fără despărțituri, unde fiecare lucrează sub privirea celui alt, efectul principal fiind acela că nimeni nu mai comunică cu nimeni.

Or, gelozia este și tovarășa de drum a egalității democratice: ea este rudă apropiată cu dorința de ubicuitate, cu acea voință de a fi pretutindeni în același timp, acolo unde eu nu sunt, ea nu este numai teama că ești înșelat, ci și un fel de vertij în fața opacității celui alt, care va rămâne închis pentru mine, orice s-ar întâmpla. Nu voi putea niciodată să mă instalez în creierul lui ca într-o cabină de pilotaj și să-l conduc după dorința mea, și nici să văd lumea prin ochii lui, să-i cunosc destinul. Există alte nenumărate vieți posibile, de care eu voi fi lipsit pentru totdeauna și care mă deposează de a mea.

Nu suntem încă pregătiți să ieșim din absurda dorință de a poseda. Suntem împărțiți între două gelozii: suntem geloși pe independența noastră și geloși pe independența celui alt, construim între aceste două postulate compromisuri efemere, trăim la modul unei exclusivități minore, foarte imperioase și totodată foarte tolerante. Viață dublă, menaj *à trois*, amoruri în grup, vacanțe separate, recurs la *call-girls* sau la *toy-boys*, cuplul contemporan dă dovadă de destulă suplețe și admite în al său duo pe un al treilea, benefic, care poate să-l pună în primejdie, dar și să-l reînnoiască. Serviciile sexuale în doi, plătite, autorizează diversitatea erotică, fără dificultățile adulterului. Banul este un dezinfectant care elimină din aceste antracte senzuale orice ambiguitate afectivă. Ca și altădată, viața subterană a tandemului conjugal (pornografia, prostituția, schimbarea partenerului,

ipocrizie, decât într-o relație deschis revendicată cu un al treilea. Să repetăm totuși că toate cuplurile open nu acceptă toate formele de relație cu un al treilea. Pot interveni restricții foarte complexe, dar principiul unei deschideri este admis (...) contractele sunt mereu redefinite, în funcție de evenimentele ce intervin”. (*La Déliaison amoureuse*, Payot, 2004, p. 272.)

adulterul) susține viața sa legală, iubirea adevărată își ia puterea din rezervele clandestinității, ale ilicitului. Și lucrul ăsta rămâne secret, în afara statisticilor. (Adeseori se obiectează că tineretul se va întoarce masiv spre monogamie și fidelitate. Nimic nu confirmă această dorință: tinerii, în ciuda dorinței lor de a rupe cu clișeele anului '68, trăiesc povești de dragoste nu mai puțin agitate decât cele trăite de cei de dinaintea lor. A crede că noile generații își vor schimba radical existența rămâne o cerere de principiu: ele încep prin a reproduce comportamentul moștenit, și însăși disidența practică de ei o amintește pe cea a părinților lor.) S-a vorbit mult pe seama tandemului Sartre-Simone de Beauvoir, a fost mult criticat pactul dintre ei, distincția pe care o făceau între iubirile întâmplătoare și iubirile necesare (direct inspirată din Fourier), ambiția lor de a aparține mai multora, fără să înceteze să mai fie unul al celuilalt, li s-a reproșat că au introdus prin contrabandă, în cercul lor, băieți și fete pe care și-i schimbau între ei, ca niște seraiuri dispersate, și care deveneau victimele manevrelor lor. Simone de Beauvoir a recunoscut ea însăși: „Există o întrebare pe care, în chip nesăbuit, ne-am ferit să ne-o punem: cum trăia cel de-al treilea acest aranjament dintre noi? S-a întâmplat ca, uneori, să se preteze fără nicio greutate: unirea dintre noi lăsa destul loc pentru prietenii sau camaraderiile amoroase, pentru poveștile de iubire trecătoare. Dar dacă protagoniștii cereau mai mult decât atât, izbucneau conflictele. În legătură cu aceasta, o discreție necesară a compensat exaltarea din tablourile zugrăvite în *Forța vârstei*“ (*Forța lucrurilor*). S-a subliniat cu răutate că au fost niște amanți convenționali, în ciuda îndrăzelilor lor, și că au simțit chinurile amărăciunii, ale decepției. Dar surprinzătoare este mirarea noastră: amanții de la

cafeneaua *Flore* ne emoționează atât prin slăbiciunile lor, cât și prin sinceritatea lor. Cât zbucium și câte bifurcări, pentru ca, până la urmă, să îmbătrânească împreună și să rămână loiali nu pactului lor original, ci unul celuilalt⁶⁵. Cunoscut puține cupluri care să întruchipeze atât de bine contradicțiile în care ne zbatem cu toții.

Gata cu avangărzile pasionale! Toate remediile propuse pentru eliminarea relelor căsătoriei s-au mulțumit să le reproducă în mod discret. E la fel de greu să fii complet fidel ca și să fii complet infidel: ar trebui să rămâi fidel acestei infidelități, ceea ce ar fi o aporie. Dacă unii parteneri elimină, în anumite condiții, clauza exclusivității sexuale, ar fi absurd să facem din ea un imperativ: rămâne ca fiecare să-și elaboreze singur aranjamentele, știind că nu poți ridica la rang de soluție ceea ce ține de un arbitraj între dorința de siguranță și dorința de aventură. Această îmbinare de trădări și de loialitate nu se vrea, în niciun caz, un model. În definitiv, cea mai gravă infidelitate pe care un cuplu poate să o comită este infidelitatea față de el însuși: când el se arată nedemn de elanul care-l însuflețise și lasă cenușii rutinei să fie mai puternic decât beția începuturilor.

SCENA DE MENAJ, CATEGORIE A PURGAȚIEI

Există mai multe tipuri de rea-voință în viața amoroasă, dar una dintre ele este deosebit de crudă: să explici slăbirea legăturilor prin destin. Așa stau lucrurile, nu putem face nimic. Valmont, când o anunță pe doamna de Tourvel că vrea să se despartă, demonstrează asta într-un mod strălucit:

⁶⁵ Să ne amintim de ultimele și admirabilele rânduri din *La Cérémonie des Adieux*, o cronică a decăderii fizice și intelectuale a lui Sartre, la sfârșitul vieții lui, ultimă reapropriere a bărbatului iubit, prin scris: „Moartea lui ne desparte. Moartea mea nu ne va uni. E deja un lucru minunat că viețile noastre au putut să fie în acord una cu cealaltă atât de multă vreme”. (Simone de Beauvoir, *La Cérémonie des Adieux*, Folio, Gallimard, 1981, p. 176.)

„Ne plictisim de orice, îngerul meu, este o lege a naturii: nu-i vina mea. Deci dacă astăzi mă plictisesc de o aventură care mi-a stăpânit ființa pe de-a-ntregul în ultimele patru chinuitoare luni, nu-i vina mea. Dacă, de exemplu, te-am iubit tot atât de mult pe cât de virtuoasă ai fost tu, și asta înseamnă, cu siguranță, foarte mult, nu-i de mirare că iubirea a luat sfârșit odată cu virtutea. Nu-i vina mea. Urmează de aici că de câțva timp te-am înșelat; dar și nemiloasa ta iubire mă forța într-un fel să fac asta. Nu-i vina mea. Astăzi, o femeie pe care o iubesc la nebunie îmi cere să i te sacrific. Nu-i vina mea. Iată o frumoasă ocazie de a denunța sperjurul: dar natura nu a acordat bărbaților decât inconstanța, în timp ce femeilor le-a dat obstinația. Nu-i vina mea. Crede-mă, alege-ți un alt amant, așa cum eu mi-am găsit o altă amantă. Acest sfat este bun, foarte bun: dacă găsești că e rău, nu-i vina mea. Adio, îngerul meu: te-am avut cu plăcere, te părăsesc fără regret. Poate că mă voi întoarce la tine. Așa e viața. Nu-i vina mea”⁶⁶.

Spre deosebire de acest fatalism, scena rămâne terapia cea mai curentă pentru a curăța cuplul de murdărie. Există cupluri care nu supraviețuiesc decât prin irupții zilnice de furie și care se împart între greutățile vieții de zi cu zi și convulsiile mâniei. Acestea gustă confortul unor certuri eterne. Ca să se sudeze din nou aceste cupluri au nevoie de accese de isterie, așa cum alții au nevoie de comprimate. A începe sau a termina o zi printr-un scandal este cel mai bun mijloc de a îndepărta rutina. Lenta decristalizare a iubirii implică instalarea unei zone furtunoase în mijlocul apelor liniștite. Cuplul ne protejează de toate, inclusiv de iubire, dar, pentru a se proteja de el însuși, trebuie să se pună în primejdie. Cearta te apără de adevărata moarte. Cât de triste sunt acele cupluri bătrâne

⁶⁶ Choderlos de Laclos, *Les Liaisons dangereuses*, scrisoarea 141.

care nu mai au destulă energie ca să se înfrunte și în care lucrurile nespuse se acumulează întocmai ca farfuriile murdare pe marginea chiuvetei. Pacea amoroasă este o pace polemică, o înfruntare creatoare care transformă fricțiunea în unire.

Reaua-credință cu care se fac reproșurile într-o ceartă este evidentă, orice este bun pentru a trezi la viață o relație pe cale să se rupă: niște detalii infime, un obiect spart, o hârtie rătăcită, o respirație mai puternică sunt ridicate la rangul de crime împotriva umanității. Se deschid larg breșele oripilării, se descoperă nenumărate motive pentru a-l înjosi pe celălalt. Efectul strălucit al scenei: ea ne îngăduie să spunem dintr-odată ceea ce aveam pe suflet și are o virtute cathartică, cu condiția să rămână o paranteză. Tomberoanele de injurii pe care le aruncăm peste partenerul nostru, observațiile noastre jignitoare ar trebui, în mod normal, să ne despartă. Toate aceste lucruri ne vor permite, dimpotrivă, să ne suportăm partenerul, într-o lungă conviețuire de inimiciție pasionată. Când lupta degenerază în reflex, ea îi plasează pe amanți în infernul dușmăniei permanente. Orice ar face celălalt, e întotdeauna rău. Se instalează atunci un regim binar: ura obișnuită, insulte, scuipături, ura extraordinară, simfonie de invective, de lovituri, de umilințe, livret de operă infernală. Asemenea desfășurări de mânie îi murdăresc pe cei pe care-i ating și mai ales pe martorii din afară. Partenerii seamănă cu acele armate epuizate care trebuie să se refacă între două bătălii, înainte de a începe din nou lupta. Ei cumulează atunci două defecte, și nu se știe care e mai rău: josnicia și rutina. Îți repugnă și totodată te plictisesc, întruchipând oroarea care spune mereu același lucru.

CAPITOLUL VI

PLĂCERI ȘI SERVITUȚI ALE VIEȚII COMUNE

„Nu ceea ce este criminal e cel mai greu de spus, ci ceea ce este ridicol și rușinos.“

ROUSSEAU, CONFESIUNI

„Erau deci acolo amândoi, fericiți, inutili (...) depinzând unul de celălalt precum oferta de cerere (...) Acum ce să faci cu victoria lor? În afară de ora când se spălau (și de vagabondajul special al viselor), ei nu mai cunoșteau singurătatea. Între ei nu mai era nimic întâmplător, neclar, vrăjit. Își aparțineau unul altuia în lumina cea mai crudă: în lumina fericirii.“

PAUL MORAND, LEWIS ȘI IRÈNE

„Nu mă gândesc întotdeauna la cei pe care-i iubesc, dar pretind că-i iubesc chiar și atunci când nu mă gândesc la ei, și aș fi în stare să-mi sacrific liniștea în numele unui sentiment abstract, în absența oricărei emoții reale și instantanee.“

SARTRE, SITUAȚII FILOSOFICE

Există la Paris, de câțiva ani, o ciudată ceremonie, care se desfășoară în Place des Abbesses, pe colina Montmartre, în timpul culesului viei: cupluri tinere vin să-și înregistreze oficial „noncererea-lor-în-căsătorie“ și își fac unul altuia următoarea declarație, întocmai ca în cântecul lui Georges Brassens: „Am onoarea să nu-ți cer mâna“. Niciun obicei nu-i destul de frumos pentru noi, par a spune acești logodnici de un tip nou, dar ei cer să înregistreze refuzul lor tot unui funcționar oficial. Vor să beneficieze de simbol, dar nu și de constrângere: un joc

ciudat cu instituția pe care o convoci, ca să o refuzi mai bine. Am ieșit din căsătorie, ca regulă, dar n-am ieșit, poate, din imaginarul ei.

1) ÎNTOARCEREA LA NUNTA SIMPLIFICATĂ

Ne-am înșelat mult cu privire la nostalgia nunților clasice, în rochie albă. Este o nostalgie formală, care transferă frisonul sacralului sub alibiurile tradiției. Oamenii se joacă cu semnele, convoacă simbolurile, caleașca trasă de cai, limuzina, recepția de la castel, dar ca pe un decor de teatru. Căsătoria era o stare, analoagă cu ordinele sociale, cu preoțimea, cu ordinul cavalerilor: ritual de inițiere. El marca o ruptură în viață. El poate fi reînnoit și revocat, dar rămâne pentru mulți o etapă obligatorie. Trebuie să te fi căsătorit cel puțin o dată în viață, chiar dacă asta are loc după zece ani de viață comună, ca o consacrare. Chiar și logodnicii creștini aplică logica consumeristă acestei ceremonii nupțiale, când vor să aleagă un preot la modă și o încântătoare capelă romană, spre marea indignare a preoților refuzați.

Poetul englez John Milton a publicat în 1644 o lungă pledoarie în favoarea divorțului, care ar trebui să devină actul fondator al angajamentului dintre cei doi și nu negarea sa. Milton face o analogie între legătura conjugală și legătura dintre popor și rege: așa cum Carta unei națiuni poate fi ruptă dacă suveranul abuzează de puterea sa, tot așa unirea maritală trebuie să poată fi dizolvată în caz de neînțelegere foarte gravă. Dacă am lua în serios căsătoria, va spune Nietzsche, li s-ar interzice soților să se unească pe

viață, frază încă și mai actuală în vremea noastră, în care speranța de viață este de optzeci-nouăzeci de ani. Partea plăcută a divorțului este că civilizează căsătoria, că nu mai face din ea o temniță: iată de ce, cel puțin în Europa, femeile, îmbătate de această nouă posibilitate, cer divorțul în proporție de 70%. Viața în comun? Da, dar cu o supapă, cu posibilitatea de a ieși din ea, cu puncte de fugă care-i cruță pe soți de obsesia asfixiei. (Cităm cazul acelei americance care, în 2008, și-a amânat divorțul deoarece casa pe care o stăpânea împreună cu soțul ei își pierduse jumătate din valoare. Iată criza acționând ca adjuvant al ordinii morale!) Pentru a stigmatiza decăderea moravurilor noastre, cităm ca exemplu acele cupluri care sunt împreună de cincisprezece, douăzeci sau treizeci de ani; dar iubirea nu este o cursă de duranță, ea presupune o anumită calitate a legăturii dintre cele două persoane. Dacă această calitate rezistă în timp, e cu atât mai bine, dar oamenii nu se unesc între ei ca să stea împreună, în orice condiții, cât se poate mai mult.

Ca să trăiești în doi nu mai e nevoie de autorizația părinților, nu li se cere decât aprobarea. Dacă o refuză, nu se ține seama de acest refuz. Deci nu se va mai reveni la căsătoriile forțate și spectacolul dezolant pe care-l dau, în această privință, unele țări musulmane sau care țin foarte mult la tradiție ar fi de ajuns ca să ne disuadeze⁶⁷. Faptul că putem alege între căsătoria clasică, concubinaj, uniunea liberă și că putem să trăim într-o viață mai multe forme de legături cu partenerul reprezintă, până la urmă,

⁶⁷ În India, în mediile evolute din clasa mijlocie căsătoria aranjată de alții este temperată printr-un fel de casting în cadrul căruia fetei tinere îi sunt prezentați eventualii pretendenți, cu care ea iese în câteva seri, sub tutela unei persoane apropiate. În felul acesta, ea poate să facă alegerea. Păstrând proporțiile, acest obicei poate fi apropiat de practicarea curții nocturne, așa-numitul *bundling*, din Finlanda și Suedia secolului al XVIII-lea, când un grup de tineri, în general puțin amețiți de băutură, făceau sămbătă seara turul caselor fetelor recitându-le versuri. Fiecare fată primea în patul ei un adorator, care nu avea dreptul să-și scoată hainele, chiar dacă sărutările erau autorizate. Nu se știe până unde ajungeau aceste flirturi avansate și ce favoruri acorda gazda. În felul acesta, fiecare fată putea să-și facă o idee în legătură cu candidații la căsătorie înainte de a face alegerea finală. O fată putea să fi avut 40 până la 50 de băieți în patul ei înainte de a se decide (Edward Shorter, *Naissance de la famille moderne*, op. cit., pp. 129–130).

un progres formidabil. N-am distrus instituția matrimonială, ci, ca acel crustaceu marin ce se ascunde într-o cochilie goală, am făcut-o să ni se potrivească și am schimbat-o după voia noastră, făcând-o de nerecunoscut. Vechea fortăreață nu s-a prăbușit și rămâne dorită de mulți. Geniul său constă în faptul că a reintegrat tot ceea ce s-a făcut împotriva ei, înflăcărarea, inconstanța, libertatea de acțiune ale celor care o compun. Ea a digerat fenomenele care o contestau și s-a întărit cu ceea ce o ataca. Ea s-a diversificat la infinit: așa că este absurd să condamnăm cuplul, după cum este absurd să ne condamnăm că nu trăim decât în cuplu. Modelul conjugal rezistă pentru că mulți indivizi găsesc în el ceea ce le trebuie; el a devenit un han spaniol, un potpuriu de ambiții și de așteptări, care se poate deschide tuturor, inclusiv pederăștilor și lesbienelor. Dar această includere are niște limite absolute. În cazul copiilor, domnia voinței personale nu mai funcționează. Nașterea unui copil este irevocabilă și îi angajează pe părinți pentru totdeauna, dincolo de peripețiile inimii. În acest domeniu, sarcina legiuitorului este să garanteze securitatea filiației și să-i protejeze pe cei mai slabi pentru a compensa precaritatea conjugală: moravurile pot fi urmate, da, dar nu în detrimentul responsabilității. Este lucrul cel mai dificil la care suntem constrânși.

2) DESPRE O LAMENTAȚIE CONVENITĂ

Emoționantul cântec interpretat de Beatles *She's leaving home* spune povestea unei fete care fuge de acasă în zorii zilei lăsând pe masă o scrisoare. Ne împărțim între

emoțiile adolescenței obosite de mediocritatea părinților și cele ale tatălui și ale mamei, distruși de plecarea ei.

Odinioară, familia apăsa asupra noastră ca un corset; acum, ea amintește de acele pânze de cort găurite care lasă aerul și ploaia să treacă prin ele. Este viziunea cea mai curentă a dezastrului adus de revoluția individualistă. Oare nu este ciudat că acest fenomen coexistă în Franța cu o excepțională creștere a fecundității, datorată unei judicioase politici (cresc concediul parental), care face din munca femeilor aliatul natalității, și nu dușmanul ei? Hexagonul a reușit, mai bine decât vecinul său german, delicatul cumul al reușitei profesionale și al maternității, chiar dacă aceasta intervine mai târziu⁶⁸. Oare nu este uimitor faptul că dezagregarea legăturilor matrimoniale merge mână în mână cu dorința crescândă de a „întemeia o familie“, inclusiv din partea celor care, în mod tradițional, erau privați de ea, și anume inclusiv din partea membrilor minorităților? În acest plan, lamentarea conservatorilor păcătuiește prin lipsa de realism: democrațiile noastre compun din nou în aval, pe alte baze, solidaritățile pe care le-au distrus în amonte. Ele dau dovadă de o remarcabilă homeostazie între experimentare și prudență, evitând dubla capcană a anarhiei și a imobilismului. Descendențele se dezagregă și se formează din nou precum fragmentele dintr-o mare tapiserie în mișcare.

Familia revine, dar într-un alt loc: unită numai prin afecțiune, ea se vrea în serviciul celor care o compun și compatibilă cu dezvoltarea fiecăruia, mare sau mic. Fapt semnificativ: părinții îi primesc și îi găzduiesc la ei în casă pe partenerii sau partenerile copiilor lor, fenomen de neconceput înainte de anii '70-'80 din secolul trecut. Grija de a rămâne sudat este mai mare decât convențiile. Familia

⁶⁸ O consecință a faptului că femeile muncesc: în 1977, vârsta medie a femeilor la nașterea primului copil era de 26,5 ani. Astăzi, un nou-născut din cinci are o mamă de 35 de ani. În Franța, un copil din 10 trăiește într-o familie recompusă, adică 1,6 milioane de copii, un copil din 4 într-o familie monoparentală, în majoritatea cu mama, adică 2,7 milioane de copii, și 30.000 de copii într-un cămin format din doi adulți de același sex.

face din noi o verigă dintr-un lung lanț care ne-a precedat și ne va supraviețui. Ea ne obișnuiește cu o formă de trăire împreună între tineri și bătrâni, într-o epocă în care fiecare generație se consideră ca fiind o națiune aparte, în care adolescenții și adulții se izolează unii de alții, ca să-și respecte ritualurile. Deschisă, ospitalieră, ea înțelege să reconcilieze două valori ce erau odinioară ireductibile: independența și securitatea, și ea ne cere să întemeiem din nou, făcând o liberă alegere, ceea ce ne-a fost impus prin naștere și hazard. Fiecare face ce-i place, respectând un cod comun, și plasa de siguranță există pentru toți.

3) PROCREĂRI BAROCE

De acum înainte ne alegem progenitura, în loc s-o suportăm: nimic nu-i mai enigmatic decât dorința de a avea copii, care este ultima noastră sacralitate. Copilul nu mai este accidentul hazardului, ci fructul voinței. Cuplul decide momentul în care vrea să fie fertil, contracepția suspendă forța anonimă a instinctului: natural este să faci dragoste, să dai viață este artificial. O naștere într-un totu programată este o responsabilitate zdrobitoare: vom fi răspunzători până la moarte de cel sau de cea care va veni pe lume! Facem copii pentru tot felul de motive meschine: pentru ca să ne simțim mai siguri, să ne prelungim viața prin ei, să reușim prin ei să facem ceea ce noi am ratat. Dar îi iubim pentru cele mai bune motive: prin simpla lor existență, ei ne dau peste cap proiecțiile noastre narcisiste, ne dejoacă întruna așteptările. Minune a celui nou-născut, care se instalează de la început în registrul surprizei: nu confirmă nimic, deconectează, întruchipează alteritatea.

Fiecare, crezând că lucrează la propria sa fericire, lucrează de fapt la reînnoirea umanității. În această dialectică a intențiilor particulare și a scopurilor generale, culmea egoismului este și culmea altruismului. Pentru copiii noștri consimțim să facem sacrificii care nu vor primi nicio recompensă. Ei constituie ultima patrie carnală pentru care suntem gata să ne dăm viața.

Famiiliile recompuse multiplică îndatoririle pentru că intervine grija de copiii noului partener — de cei ce sunt numiți, cu un termen inedit, „cvasi“, băieți și fete care locuiesc sub același acoperiș fără să existe între ei vreo legătură de sânge —, cu riscul, ce amenință tot timpul, al unei neînțelegeri. Știința, mentalitățile permit astăzi tot felul de răsturnări ale firii: gestație pentru altul, mamă ce poartă copilul fiicei și ginerelui ei, apariția posibilă, peste vreo câteva decenii, a uterului artificial, femeia tânără și virgină, care cere o inseminare artificială pentru a evita orice raport sexual, tată bătrân ce are un ultim fiu mai tânăr decât propriii săi nepoți, bărbat bogat ce decide să facă copii de unul singur, fără o femeie, comercializarea celulelor sau a uterului, toate acestea reprezintă o prăpastie care pare că se cascadează în fața noastră și ne răstoarnă reperele. Dar, de fapt, suntem în plină creație de noi forme familiale, trăim angoasa tranziției, și nu spaima sfârșitului. Sexualitate legată de procreație ieri, sexualitate deconectată de procreație azi, procreație detașată de sexualitate mâine, făcând inutilă intervenția unor părinți: hipermodernitatea nu este decât o reîntoarcere la izvoarele textului evanghelic, pentru că Maria este prima femeie care a zămislit un copil fără a „păcătuï“. Acolo unde credem că există o răsturnare, observăm că există o ciudată fidelitate față de originea noastră⁶⁹. Nu familia dispare, ci una dintre formele sale, ce

⁶⁹ Creștinismul este, în această privință, un roman familial uluitor: Maria este mama lui Iisus, dar și fiica Sa, pentru că ea este fiica lui Dumnezeu, dar și soția Lui, ceea ce reprezintă un dublu incest simbolic. Concepând fără bărbat, beneficiind de o virginitate perpetuă, ea oferă un exemplu frapant de partenogeneză. Deci fiul și-a

datează din secolul al XVIII-lea și care e măcinată la margini de aceste noi frații cu labirinturi genealogice întortocheate.

4) TEAMA DE VIO

„Familii, vă urăsc! Cămine închise; uși zăvorâte; înverșunate posesiuni ale fericirii“, spunea André Gide. „Familii, vă iubesc“, răspunde Luc Ferry, celebrând creșterea puterii vieții private⁷⁰. Poate că trebuie să nuanțăm: familii, vă iubesc, dar nu în fiecare zi. Aceste mici concentrări umane nu și-au pierdut caracterul lor ambivalent: sunt refugiu și totodată temniță. Pe de o parte, bucuria de a se simți protejat, de a ști că există undeva o ușă deschisă, niște ființe gata să te îngrijească, să te hrănească. Rol de neînlocuit al caselor din copilărie, care condensează în ele atâtea amintiri minunate. Ce poate fi mai plăcut decât viața comunitară dusă în mod facultativ, cu prilejul sărbătorilor sfinte? Ca și cum timp de o seară, de o zi, aceste mari adunări familiale, arborescente, și-ar pune energia și căldura în serviciul fiecăruia: dispersia sarcinilor afective, ușurări multiple care micșorează povara unui angajament unic. Oare Barack Obama nu spunea că reuniunile ce aveau loc la el acasă de Crăciun, adunând rude de pe cele patru continente, semănau cu niște întruniri ale Adunării Generale a ONU? Miracol al acestor companii intime unde te simți bine încă de la început. Posibilitatea de a-i alege pe cei pe care-i preferăm dintre ei, și de a regăsi alături de un unchi sau de o verișoară uitată complicitatea pe care n-o mai avem cu părinții noștri.

Pe de altă parte, familia rămâne un simbol al închiderii. Ea rămâne partea moștenită a existenței și nu

creat mama care, mai mult, a fost însământată de Sfântul Duh, devenind prima mamă purtătoare din Istorie. Putem citi pe această temă convingătoarea carte a lui Pierre-Emmanuel Dauzat *Les Sexes du Christ*, Denoël, 2008.

⁷⁰ Luc Ferry, *Familles, je vous aime*, XO Éditions, 2007.

partea inventată. Ea ne hărțuiește uneori până la antipozi, ne aruncă un lasou în jurul gâtului, și cu cât o renegăm mai mult, cu atât o reproducem mai mult. A intra în intimitatea anumitor triburi este ca și cum ai ridica o piatră sub care mișună gândacii: aversiuni, ură, reglări de conturi. Chiar dacă par primitoare, ele sunt ca niște blocuri compacte care își păzesc cu strășnicie secretele. În ele au loc cele mai abominabile lucruri: violuri, incesturi, omoruri⁷¹. Gândul că ne-am putea trage din acești oameni, că am putea avea în comun cu ei același patronim ne îngrețosează uneori. Există și alte clanuri, mai liniștite, care sunt niște societăți de admirație mutuală, în care străinul nu este chemat decât ca oglindă menită să le confirme splendoarea. Suntem atât de frumoși în ochii voștri, întoarceți-vă ca să ne-o spuneți! Iubirea familială este incontestabilă: ea se oprește adeseori la poarta notarului, în momentul citirii testamentului, când frații și surorile se iau la harță, cu lacrimile abia uscate pe obraji, pentru a afla cine va lua partea cea mai mare. (De aici și importanța faptului de a împărți copiilor bunurile atâta vreme cât ei sunt tineri, mod de a elimina din relațiile afective orice perturbare financiară.)

S) O FERICIRE NEMILOASĂ

În privința asta, am trecut de la o patologie la alta: de la sentimentul de încarcerare în spatele ușii părintești mai deunăzi, la sentimentul de abandon de astăzi. Filosoful englez Isaia Berlin vedea în epoca victoriană triumful claustrofobiei: captivitate și meschinărie. El prevestea pentru vremurile noastre boala inversă: agorafobia. Spaima pe care ți-o provoacă un ocean fără diguri și fără

⁷¹ Iată câteva cifre, valabile pentru Franța, după statisticile publicate de Ministerul de Interne la 15 iunie 2009 (sursa: *Journal du Dimanche*, 14 iunie 2009). Din două în două zile se comite un omor într-un cuplu. În 2008, au murit în cadrul unei familii cel puțin 280 de persoane, incluzând aici și copiii, victimele colaterale și sinuciderea autorilor. În aceeași perioadă au fost înregistrate 180 000 de cazuri de violențe intrafamiliale. Sexul

direcție. O prea mare autonomie ne-ar lăsa într-un deșert afectiv, lipsit de puncte de sprijin; greutatea unei singure tutele ne-ar copleși. La drept vorbind, le-am vrea pe amândouă, fără inconvenientele fiecăreia: solidaritate fără dependență, legătură fără lesă. Familia să fie prezentă pentru noi fără ca noi să fim prezenți pentru ea, să ne mângâie la nevoie și să ne dea uitării în restul timpului.

Ce-i ține împreună pe membrii aceleiași familii? Preferințele, interesele comune și, cu siguranță, nu autoritatea. Nimic nu-i împiedică pe părinți să se despartă, pe copii să plece de acasă încă din adolescență, pe frați și surori să nu se mai vadă. Biologia încă mai contează: dar nu mai este de ajuns ca să instituie ea singură o datorie. Centrată pe fericirea membrilor ei, familia modernă se vrea un adăpost și o trambulină pentru copil, ca să-i asigure protecția necesară, să-l pregătească pentru viață, să-l emancipeze. Dar la prima dificultate, cuplurile explodează: rămân băiatul sau fetița, martori stingheritori ai unei dorințe ce nu mai există și, la celălalt capăt, adulții în vârstă pe care-i împingem spre ieșirea din scenă și pe care-i ducem la azilele de bătrâni. Fericire nemiloasă, care cere sacrificarea unor oameni. Am vrea să putem rezilia contractul după voință, să clicăm și să facem să dispară descendenții sau bunicii cu o apăsare de deget. Citiți fraza magnifică a Virginiei Woolf: „Nimeni nu are dreptul să astupe vederea unei alte ființe omenești“. Se face aici auzit apelul irezistibil la eliberarea din ordinea patriarhală sau conjugală. Dar ce facem dacă piedica despre care este vorba e un copil, devenit ceva care ne stingherește, un temnicer în miniatură, care ne frânează aspirația către o viață mai cuprinzătoare? Sinteza miraculoasă dintre grija față de sine însuși și grija față de celălalt nu are loc: alegerile sunt sfâșietoare și oscilăm între

slab plătește cel mai mare tribut: la fiecare 60 de ore o femeie cade victimă fostului sau actualului ei partener (156 în 2008) și un bărbat este omorât la fiecare 14 zile (27 în 2008). Cauzele sunt multiple: alcoolismul, invaliditatea, șomajul, refuzul despărțirii. Departamentele cele mai afectate sunt: Nordul, la Gironde, la Seine-Saint-Denis.

mai multe rele. Familia va fi întotdeauna prea coercitivă pentru nevoia noastră de libertate, și nu destul de prezentă pentru nevoia noastră de consolare.

Mai mult încă: în forma sa triumfiulară, cea care s-a născut la sfârșitul secolului al XVIII-lea și s-a dislocat recent, ea supunea grupul familial poruncii tatălui atotputernic, ale cărui capricii, ca să reluăm o frază a lui Sartre, aveau putere de lege. Familia actuală vorbește numai limba afecțiunii: orice înfruntare este izgonită, orice atitudine rece este denunțată. Prevalează doar fuziunea în care se anihilează personalitatea celor din familie. Suntem meniți să rămânem, până la vârsta adultă, niște pușori adăpostiți în cuib. Retorica intimității se revarsă asupra societății, vocabulele austere de „tată” și „mamă” sunt izgonite în media și sunt înlocuite de „tăticu” și „mămica”. O retorică dulceagă invadează sfera publică și impune o guvernare după regulile proximității imediate⁷². Iubirea afișată interzice conflictul, îi cufundă într-un soi de baie primordială, care-i oprește să se revolte împotriva părinților lor ce-și interzic până și cea mai mică muștrare, ca să nu distrugă relația. Familie caracatiță, care își sugrumă membrii prin șantajul iubirii. Cum să te revolți împotriva unei avalanșe de mângâieri și de sărutări? Supremație a tăticilor camarazi, a mămicilor prietene, care se îmbracă la fel ca fetele lor, neagă orice diferență între generații și nu le oferă copiilor lor decât un credo permisiv: fă ce-ți place. „Nașterea copiilor este moartea părinților”, spunea Hegel; astăzi ea ar fi mai curând, pentru aceștia din urmă, mijlocul de a rămâne copii până la bătrânețe. Se uită că înfruntarea este formatoare, că iubirea nu-ți interzice să te opui, că fiecare categorie de vârstă se înalță pe uciderea simbolică a celei de dinaintea ei⁷³. Drama tipurilor de educație prea

⁷² Vezi cronică de Laurent Greisalmer „În numele mamelor”, *Le Monde*, 29 mai 2006.

⁷³ A se vedea, în acest sens, analiză foarte pertinentă a lui Caroline Thompson *La Violence de l'amour*, Hachette Littératures, 2006.

libere, fără interdicții, este că ele nu sunt educație propriu-zisă. De aici și această nevoie de ordine remarcată adeseori la copiii așa-numiților baby-boomers, exigența de a-și vedea tații și mamele, neistoviți Peter Pan, asumându-și, în sfârșit, responsabilitățile. Iubirea trebuia să rezolve totul, dar ea a devenit doar o parte a problemei.

6) PROZAISMUL PASIONAL

Atât de spiritualul aforism al lui Lichtenberg: „Iubirea este oarbă, căsătoria îi redă vederea“ nu mai este cu totul adevărat: în iubirile noastre actuale, vraja afectivă coabitează adeseori cu niște scrupule de notari, care își circumscriu teritoriile, își împart sertarele și dulapurile, despart ceea ce-i al tău de ceea ce este al meu. Porumbeii sunt și niște actori economici cu roluri aproape egale, care intră în viața comună delimitând niște enclave foarte precise, dormind, de exemplu, în camere separate, ca să nu suporte sforăiturile celuilalt, insomniile lui (somnul este mult mai intim decât sexul), cererile lui erotice nedorite. Cei doi pot să nu trăiască în același apartament, ceea ce presupune o bună stare financiară, ei pot să se cruțe în felul acesta de constrângerile coabitării, să practice de la distanță o utopie inteligentă. Am greși dacă n-am vedea în aceste procedee decât o cădere într-un materialism grosolan, astăzi teama de a fi devorat este atât de mare, încât cei doi sunt prudenți încă de la început. A veghea asupra spațiului tău vital înseamnă a te apăra de sufocare, a evita ca detaliul domestic să-ți paralizeze universul sentimentelor. Se pare că în bancurile de pești cu cât trupurile sunt mai apropiate unele de altele, cu atât se reproduc mai puțin. Înghesuiala le

taie pofta de a se reproduce. De asemenea, buna înțelegere izgonește simbioza. Dacă absența desființează pasiunile trecătoare, prea multă prezență omoară până și pasiunile cele mai puternice. Iubirea dintre amanți moare de prea multă apropiere, căci le lipsește intervalul necesar ca să comunice. Iată imaginea tipică a cuplului contemporan: două persoane îmbrățișate pe stradă sau stând la masă într-un restaurant, în care fiecare duce, pe telefonul său mobil, o conversație cu al treilea. Este plăcerea de a fi împreună și totodată despărțiți. Dar când o conversație se prelungește la nesfârșit, echilibrul se rupe. Este o asiduitate întemeiată pe îndepărtare, o apropiere obținută prin separare. Amanții stau pe această linie de creastă, de unde pot să cadă în orice clipă.

Viața comună nu este atât o singurătate depășită, cât un parteneriat întrerupt. Chiar și cuplurile cele mai sudate duc o existență dublă sau triplă, mai ales când fiecare are o slujbă, ei sunt despărțiți de multe alte lucruri decât de un eventual adulter. Partenerul nu trebuie să fie nici prea departe, nici prea aproape: plecăm de lângă el ca să ne întoarcem la el cu mai multă bucurie, rămânem legați de el prin telefon, e-mailuri, toate acestea mențin contactul. Menajul agonizează adeseori din cauza unor probleme de organizare, șosete aruncate prin casă, farfurii murdare lăsate pe masă, cameră în dezordine. Când intri în intimitatea unui cuplu de prieteni, rămâi adeseori uimit când descoperi niște amănunte de o inimaginabilă meschinărie, într-atât de mare este distanța dintre imaginea lor publică și ceea ce sunt ei în realitate. Cuplul este un mic principat care își votează propriile lui legi și pe care îl amenință întotdeauna căderea în despotism sau în anarhie. Amanții sunt, în același timp, suverani, diplomați,

parlament și popor. Reglementări continue, fricțiuni evitate, împărțirea sarcinilor menajere (cele mai importante revenind încă femeilor): tandemul contemporan este o conjugare foarte particulară de ardoare și de viață domestică. Chiar și sexul devine un forum de discuție, unde are loc un schimb de doleanțe și de sugestii. Îi cerem celuilalt să ne dea liniște și siguranță, dar și să ne surprindă, să facă din cămin un refugiu calduț care să ne apere de lume, dar și locul marilor tulburări. De unde și necesitatea de a redacta o constituție care să poată fi revizuită în fiecare moment și care să-i permită fiecăruia să-și găsească locul și ritmul. Lipsește panașul? Fără îndoială, dar de ce ar trebui ca iubirile noastre să fie eroice? Este de ajuns ca ele să existe: să încetăm să le căutăm scuza pasiunii, a fatalității. A intensității extreme. Trebuie să alegem între glorie și perenitate.

7) CUPLUL CA FERICITĂ CONVERSAȚIE

Nu toate cuplurile se topesc ca zăpada la soare, există și unele care durează, și ele nu sunt o excepție. În conflictul dintre izbucnirea înnoitoare și uzură, amănții au hotărât să aleagă permanența. Uneori au fost la ananghie, au trecut prin perioade negre, luați de apele tulburi ale proastei dispoziții, s-au părăsit, au trecut peste aceste răni. În aliajul delicat dintre incandescență și durată, au optat pentru aceasta din urmă, care tocește fervoarea, dar întărește încrederea. Au ales osatura unei cronologii îndelungate, împotriva scurtei arderi a dorinței, dar se miră că obișnuința nu a omorât cu totul efervescența și își mulțumesc unul altuia că nu s-au părăsit. Această nobilă

perseverență a cuplurilor bătrâne merită atenția noastră chiar dacă noi nu o urmărim cu toții. Cum să împiedici eroziunea inevitabilă a căsătoriei făcute din iubire? Întemeind asocierea pe alte legături decât pe extaz sau pe frenezie: pe stimă, complicitate, transmitere, bucuria de a întemeia o familie, căutarea unei anumite nemuriri prin intermediul copiilor și al nepoților, nemurire despre care vorbeau anticii. Trebuie să reabilităm climatele temperate ale sentimentului, iubirii nebunești să-i opunem iubirea blândă, care contribuie la edificarea lumii, care pactizează cu zilele care se scurg și le vede ca pe niște aliați, nu ca pe niște dușmani.

Fericirea, spunea doamna de Sévigné, constă în a fi lângă cei pe care-i iubești. Cel mai fericit deznodământ al unei căsătorii sau al unei legături este prietenia dintre membrii ei: prietenia, adică pasiunea în ritm încetinit, ceea ce scapă patosului simbiozei, rezistă despărțirii, admite pluralitatea iubirilor. Este acceptarea altor forme de coabitare decât cele ale pasiunii înflăcărate, intense, ceea ce nu interzice nici revenirea pasiunii și asiduitatea carnală. „O căsătorie bună este o conversație plăcută și fericită“, spunea poetul englez Milton în secolul al XVII-lea. Admirabilă definiție, cu condiția de a adăuga că este o conversație uneori suspendată, fără ca pauza să-i dăuneze în vreun fel. Trebuie să știi să te plictisești împreună cu celălalt fără ca unul să-l acuze pe celălalt pentru această plictiseală, trebuie să guști această stare ca pe o ultimă probă a științei de a trăi și a civilizației.

Dacă nu există o înțelepciune a iubirii⁷⁴, există poate o înțelepciune în iubire, atunci când iubirea consimte să se retragă ușor, să treacă în planul doi, să fie dislocată de ceva mai important decât ea. Adevărata iubire își bate joc de

⁷⁴ Trimit aici la excelenta carte a lui Alain Finkielkraut *La Sagesse de l'amour*, Gallimard, 1985, în care autorul analizează această noțiune luată din filosofia lui Levinas, atrăgând atenția asupra derivelor sale.

iubire. Străbunii noștri încercau să se prețuiască unul pe celălalt plecând de la o căsătorie aranjată, noi trebuie să facem invers: să găsim o înțelegere prietenească pornind de la o pasiune originară. Un cuplu care durează este, în mod paradoxal, un cuplu care acceptă că este muritor, și se trăiește pe sine ca fiind releul unei aventuri care-l depășește. Puterea cuplului amoros stă în aceea că este imperfect și maleabil, protejat chiar de ceea ce-l face vulnerabil. Fiind imperfect, el poate fi reformat la nesfârșit. El rămâne, în ceea ce are esențial, o promisiune aruncată peste abisul îndoielii, un pariu pe longevitate, un act de încredere în puterile fecunde ale timpului. Există o nobilă tenacitate în acest drum parcurs în doi, semănat cu capcane, cu tentații, cu descurajări, prin care ne-am ales, prin mijlocirea unei singure ființe, servitutea și beatitudinea.

POLITIZAREA PATULUI CONJUGAL?

Nu numai freudo-marxiștii din anii '60 s-au dedat la captarea intimității prin ideologie. La drept vorbind, toți filosofi, începând de la Platon, au văzut în constituirea unei familii sănătoase și liniștite precursorul unui Stat puternic. În zilele noastre, unii conservatori văd în inconstanța indivizilor dezintegrarea posibilă a democrației: dacă cuplul nu merge bine, măturat de apele noroioase ale divorțului, ale adulterului și ale permisivității, întreaga ordine socială se clatină. „Consider că fiii și fiicele celor divorțați nu sunt la fel de deschiși către studiul filosofiei și al literaturii pe cât sunt unii dintre ceilalți“, spunea, de exemplu, Allan Bloom⁷⁵. În ceea ce-l privește pe sociologul american Christopher Lasch, un strălucit analist al narcisismului contemporan,

⁷⁵ Allan Bloom, *L'Âme désarmée*, 1994 pentru traducerea franceză, Julliard, p. 132.

acesta cerea ca în Constituție să figureze interdicția divorțului în cazul cuplurilor ce au copii, ca și interdicția avortului. Invers, Anthony Giddens⁷⁶, teoretician al laburismului englez, vede în transformările intimității un fel de microcosmos al mării democrații: inventarea sinelui, respectul față de celălalt, autonomia, aceste virtuți reapar în sfera publică și dovedesc un nou dinamism. Unii predică restabilirea relațiilor stabile, dacă e nevoie chiar prin coerciții, alții se miră când văd cum capriciile individuale coincid cu sensul Istoriei.

„Nimeni nu este un bun cetățean dacă nu este un bun fiu, un bun tată, un bun frate, un bun prieten, un bun soț“, spune articolul 4 din declarația din 5 Fructidor, anul III al Revoluției Franceze (1791), care consacră familia ca temelie a contractului social. Formulă profundă, dar înspăimântătoare, pentru că ea subordonează domesticul politicului și instaurează controlul pasiunilor omenești în numele interesului colectiv. Iar Saint-Just spune: „Separarea este o infamie care întinează demnitatea contractului social (...). Cu cât moravurile private sunt mai decăzute, cu atât este mai important ca niște legi bune și umane să se ridice împotriva decăderii lor. Virtutea nu trebuie să le cedeze nimic oamenilor în particular“⁷⁷. Nu a existat niciodată o legătură directă între natura unui regim și moravurile din timpul lui. O democrație poate să fie puritană, India de exemplu; un regim totalitar poate să încurajeze purtările licențioase, ca în Cuba sau în fosta URSS. Moralitatea unui conducător, a lui Khomeiny, nu este sinonimă cu blândețea din viața publică. Și aventurile senile ale unui Berlusconi nu au distrus, până în prezent, republica italiană. Iluzie sociologică: citim în relațiile amoroase ca în zațul de cafea, trebuie neapărat ca ele să însemne altceva decât sunt. În loc să le luăm drept niște fapte, le considerăm ca pe niște valori

⁷⁶ Anthony Giddens, *Les Transformations de l'intimité*, Le Rouergue-Chambon, 2004.

⁷⁷ Saint-Just, *L'Esprit de la révolution*, 10/18, 1988, pp. 58-59.

pozitive sau negative. În acest domeniu, nu poți să-i crezi pe cei care prezic nefericirea, dar nici pe cei care îți anunță că vor veni zile luminoase: iubirea este indecidabilă și fără motiv. Trebuie să refuzăm deducția mecanică. Societățile noastre nu sunt nici atât de bolnave și nici atât de sănătoase pe cât se spune: ele sunt experimentale, adică șchioapătă, și trebuie să pună de acord volatilitatea cuplului cu necesara stabilitate a descendenței. Uriașă și pasionantă provocare: mai bine primejdiile libertății, decât confortul constrângerii.

PARTEA

III

MIRACOLUL TRUPULUI

CAPITOLUL VII
EXISTĂ O REVOLUȚIE SEXUALĂ?

„Mă uit în jurul meu. Unul dintre tipii pe care i-am întâlnit la o partuză acum cincisprezece zile, la ieșire de la Băi, este la doi metri de mine, înțepenit între două barăci. Se întoarce spre mine. Ne aflăm față-n față. Salutare, ce mai faci? Ne sărutăm pe obraji. Aș fi preferat pe gură, doar ne culcaserăm unul cu celălalt, lucrul ăsta se face, dar cum era vorba de o partuză, poate că el crede că ce-am făcut atunci n-are importanță.”

GUILLAUME DUSTAN, JE SORS CE SOIR

„Adevărata civilizație nu constă în folosirea gazului de iluminat, a aburului sau a meselor utilizate în ședințele de spiritism, ci în diminuarea urmelor păcatului original.”

BAUDELAIRE

În august 1993, revista *Elle* propunea pe copertă un test de vară: sunteți o târfă? Uimitoare nu este numai brutalitatea întrebării, ci și entuziasmul răspunsurilor: nu a existat nicio redactoare și nicio ziaristă de la acest celebru hebdomadar care să nu răspundă pozitiv, laudându-se că este o cățea, o târâtură ca nicio alta. Pe scurt, „târfă” devenise un titlu de glorie, echivalentul unei particule folosite într-un joc amoros⁷⁸. Această răsturnare a insultei în cuvânt de mândrie ne dovedește, dacă mai e nevoie, că nu mai trăim în aceeași lume. Ascunsă altădată, viața sexuală trebuie, de acum înainte, să fie exhibată. Este un nou snobism voluptuos: pe acest plan, nimeni nu ar vrea să fie luat drept neștiutor. A răsfoi o anumită presă, ce apare de vreo treizeci de ani încoace, înseamnă a consulta un

⁷⁸ Cu prilejul apariției celui de-al 200-lea număr din *Elle*, ziaristul Jean-Pierre Elkabbach, o întreabă pe o cititoare: „Doamnă, sunteți o târfă? — Din păcate, nu, răspunde ea.

catehism ciudat al desfrânării, nu mai puțin prescriptiv decât cel de altădată: încercați sodomia, amorul în trei, bisexualitatea, biciuirea, faceți amor în ziua de luni⁷⁹. În timp ce moartea rămâne ascunsă și obscenă, micul secret murdar este pe scenă, în piața publică, și fiecare vrea să vină să-l povestească, la televiziune, la radio, pe net.

Emanciparea moravurilor le-a jucat bărbaților din vremea noastră o festă ciudată. Departe de a elibera vesela efervescență a instinctelor, ea s-a mulțumit să înlocuiască o dogmă cu o alta. Controlată sau interzisă până mai ieri, lubricitatea a devenit obligatorie. Căderea tabuurilor, dreptul femeilor de a dispune de trupul lor sunt dublate de un îndemn spre voluptate adresat tuturor. Anularea reticenței a fost compensată de creșterea exigenței: trebuie, cum se spune, „să fii la înălțime” dacă nu vrei să fii dat la o parte.

1) DEZMĂȚURI ANXIOASE

Sexualitatea a fost exaltată în secolul XX ca unealtă de transformare a lumii, ce trebuia să aducă specia umană la starea de cvasiperfecțiune. După modelul economic, a fost creată expresia ambiguă de „sărăcie sexuală”, care implică un barem de prosperitate libidinală: există bogați și săraci, cei care trăiesc cu adevărat și supraviețuitorii, primii meniți serbărilor magnifice ale trupului, ceilalți reduși doar la o mică porție. Nimeni nu vrea să treacă drept „sărac” din punct de vedere sexual, și fiecare

⁷⁹ Aceste reviste cumulează sfaturi privind ascensiunea socială („Trebuie să te culci cu bărbații ca să reușești?”, „Cum să reușești când ai sâni”) pentru niște Rastignac feminini și indicatori de standing. Odinioară se știa ceea ce se cuvine și ceea ce nu se cuvine să faci, de acum înainte contează ceea ce trebuie să faci și ceea ce este șic. Revista cu apariție lunară *Marie-Claire* publică în vara anului 2008 un ghid erotic pentru femei fără prejudecăți, unde sunt repertoriate toate posibilitățile: sex în trei, schimbarea partenerilor, prostituție, sadomasochism etc. Dar erotismul oficial poate conduce și la rea-voință: „Îi urăsc pe tipii bolnavi”, „Evitați aventurile periculoase”, titra în februarie 1994 revista *20 ans*. Sexul devine un manual de gherilă împotriva bărbaților.

afișează, chiar când e vorba de o căsătorie anodină, niște state de serviciu onorabile. Sexul a devenit, ca și profesia, salariul, înfățișarea, un semn exterior de bogăție pe care indivizii îl adaugă la panopia lor socială⁸⁰. A apărut un nou tip de om, acela al ascetului care se bucură de plăceri și care face mari eforturi ca să-și ațâțe simțurile și să ajungă la fericire. El este un truditor al plăcerii, dublat de un suflet chinuit: căutarea sa are drept contrapondere o insecuritate permanentă. Ca și această tânără terapeută care nu a avut niciodată orgasm (din filmul canadian *Shortbus*, din 2006) și își petrece timpul masturbându-se frenetic, fiecare caută „The Big O”, Marele Orgasm, care nu înseamnă desfrâu, ci Mântuirea, Sfântul Graal, pașaportul pentru a ajunge la o umanitate răscumpărată⁸¹. Împlinirea de sine trebuie să fie meritată și ține de un adevărat travaliu asupra sinelui: inginerie erotică dublată de o lucrare înalt morală de ameliorare a sinelui.

Dar distanța dintre ceea ce această societate spune despre ea însăși și ceea ce ea trăiește în realitate rămâne amețitoare: de jumătate de secol încoace, nu există anchetă asupra vieții sexuale a francezilor, a americanilor, a germanilor, a spaniolilor care să nu ne arate că suntem pradă acelorași obsesii și acelorași dificultăți: tulburări de erecție la bărbat, orgasm dificil sau imposibil la femei⁸².

⁸⁰ Umilința sexuală nu este nouă în Europa. În Franța Vechiului Regim, când soțul era bănuț de soție de impotență, era supus probei „Congresului”: după ce era examinat de un medic, el trebuia să consume acuplarea în public, sub strigătele glumețe ale mulțimii și sub privirea desucheată a matroanelor. În caz de eșec, el trebuia să dea înapoi zestrea soției și s-o lase să plece. Pentru soție, era un mijloc de a se despărți de un bărbat pe care nu și-l dorea, într-o vreme când divorțul era interzis. Fiind o ceremonie castratoare, „Congresul” a fost interzis de Biserica la 18 februarie 1677 (Jean-Philippe de Tonnac, *La Révolution a-sexuelle*, Albin Michel, 2006, pp. 92-94). Să nu comitem vreun anacronism: un soț impotent sau cu erecție slabă este sancționat pentru că el contravine ordinii colective și pune în primejdie fecunditatea comunității și instituția căsătoriei.

⁸¹ Nu vom relua ipoteza prea reductivă a lui Michel Foucault asupra omului occidental ca „animal care mărturisește”. Prin obsesia sa sexuală, timpul nostru nu caută adevărul, ci o anumită formă de mântuire imediată.

⁸² Cea mai recentă și mai completă anchetă făcută în acest domeniu (*La Sexualité en France*, Nathalie Bajos și Michel Bozon, La Découverte, 2008, prefată de Maurice Godelier) arată o îmbogățire a repertoriului actelor sexuale, o folosire intensă a internetului, renunțarea la castitate înainte de căsătorie, coborârea vârstei de începere a vieții sexuale, o convergență a numărului de parteneri pentru cele două

Raportul Kinsey, făcut imediat după război, în 1948, dezvăluia la americani existența unor practici intime nu tocmai conforme cu normele morale⁸³. Investigațiile noastre actuale ne descriu ca fiind mai cuminți decât credem. Până mai ieri, se spunea despre noi că suntem impudici, astăzi suntem văzuți ca fiind niște lăudăroși. Părinții noștri mințeau cu privire la moralitatea lor; noi mințim cu privire la imoralitatea noastră. În amândouă cazurile există un hiatus între ceea ce proclamăm și ceea ce facem. Starea de disconfort din cultură nu se mai naște, ca pe vremea lui Freud, din nimicirea instinctelor de către ordinea morală, ci din eliberarea lor. Când triumfă pretutindeni idealul împlinirii, fiecare se compară cu norma și se străduiește să se arate la înălțime. S-a terminat cu culpabilitatea, începe anxietatea. Totuși, sexualitatea rămâne în mare măsură ceva de nemărturisit, fie că e proclamată cu prea multă lăudăroșenie ca să fie credibilă, fie că este ascunsă de teama de a nu părea neîndemânatic într-o vreme când intimitatea a devenit un sport ostentativ⁸⁴.

2) RĂZBOAIELE CIVILE ALE LIBIDOUULUI

Este îmbucurător că un nou hedonism se revarsă asupra lumii occidentale și facilitează circulația corpurilor; ar fi o naivitate să nu raportăm această mișcare

sexe, persistența unei sexualități masculine caracterizate prin masturbare masivă, prostituția, pornografia, dar și o diferență notabilă între aceste practici în funcție de mediul social și permanența dificultăților funcției sexuale, tulburări de erecție, anorgasmie, anafrodisie (pp. 485 și urm., cf. și articolul lui Sharman Levinson).

⁸³ Onorabilul profesor arată aici că 50% din bărbații căsătoriți aveau legături extraconjugale, 37% cel puțin avuseseră în viața lor o experiență homosexuală și 90% recurgeau la masturbare. În ceea ce privește femeile, 50% avuseseră relații sexuale înainte de căsătorie, 28% întrețineau o legătură extraconjugală și 62% din ele recurgeau la plăcerea solitară. Acest raport a produs un mare scandal. Doctorul Kinsey, ținut a dreptei religioase americane, în plin macarthysm, a murit chinuit de atâtea atacuri.

⁸⁴ Herbert Marcuse, primul, văzuse în „desublimarea represivă” o eliberare a sexualității sub semnul mărfa și al afacerilor, care micșorează și slăbește energia erotică vitală (*Eros et civilisation*, 1955, și pentru ediția franceză, Minuit, „Arguments”, 1965).

la mutațiile pieței care, în numele intereselor sale bine înțelese, se ridică împotriva ordinii morale. Vestitul slogan situaționist: „Să trăiești fără timpi morți și să te bucuri fără limite“ era un ideal consumerist. El se voia libertar și era publicitar. În spațiul galeriei comerciale, al internetului, al televiziunii, viața se scurge fără timpi morți, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, și pot să pun mâna pe toate produsele, să trec de la un canal la altul, să cumpăr și să comunic cu tot pământul. Viața noastră amoroasă și pulsională presupune întârzieri, antracte, întreruperi, entuziasme, nimic din acea textură continuă care este universul supermarketului mondial. Nu înseamnă a-l condamna, atunci când constăți că hedonismul, „insurecție a vieții“ (Raoul Vaneigem), oricare este forma sub care-i servit, epicureană, anarhistă, subversivă, a devenit într-o măsură atât de mare noul conformism care flutură drapelul transgresiunii pentru a flata starea de lucruri. Sexul îngăduise să se concilieze extazul și contestarea: el este astăzi cel mai sigur produs al societății comerciale.

În cazul de față, eliberarea dorinței se face sub emblema unui discurs războinic: noii dionisiaci îmbracă haina revoltatului, ca și cum nu s-ar fi schimbat nimic și ca și cum morala victoriană ar continua să acționeze cu aceeași ferocitate. Ei își inventează adversari formidabili, își construiesc mici baricade de hârtie și vând nesupunerea la metru așa cum alții vând pânza. Chiar și la cei mai talentați, câte bătăi din tobă, câte bubuituri de tun! Când îi auzi, nu te bucuri împreună cu ei, ci te bucuri împotriva lor: societatea, marele capital, iudeo-creștinismul. Delectarea este o armă îndreptată asupra lumii, și nu o clipă de fericire împărtășită cu o ființă. Libertinajul lor este o miere stricată de amărăciune: cât de multe eseuri asupra artei de a te bucura

sunt, în ele însele, atât de lipsite de bucurie, și pline de mânie și de ciudă! Or, plăcerea, prin definiție, nu ne învață nimic: ea nu ameliorează și nici nu educă ființa umană, doar o bucură și e de ajuns. Dar pentru comisarii noștri politici, plăcerea nu este o șansă, ci un ordin. Nu-i pentru prima oară în istorie când cultul corpului se întoarce împodobit cu masca hidoasă a dogmatismului. Într-o zi, va trebui să ni se explice de ce mișcările de avangardă, suprarealismul, situaționismul, printre altele, au degenerat în bisericuțe totalitare, pline de resentimente, ce au generat pontifi în miniatură, a căror obsesie a fost aceea de a excomunica și de a blestema. Universul pasteurizat, bine curățat pe care ni-l făgăduiau Reich și discipolii săi actuali ar fi vesel ca o cazarmă!

Mai mult: câmpul erotic s-a structurat, de o jumătate de secol încoace, ca un câmp sectar. Odată cu Sade, sexualitatea intră pe deplin în subversiune, pentru că el a făcut din ea o mașină de război împotriva feudalității și a religiei. Singurul lucru care contează este să urmezi natura în dereglările sale și să iei cu japca obiectele dorinței tale, copii sau adulți, ca să-l hulești mai tare pe Dumnezeu, nobilii, instituțiile. Dintre toți marii reformatori, furnizorii de fericire carnală nu sunt cel mai puțin deliranți: ei sunt niște inchișitori ai părții de jos a pântecelui, dispun de cheia mântuirii tale și ar prefera să te vadă murind decât să n-o adopți. Feministe disidente, poliamoriști, adepți ai latexului și ai biciului, sex performer, viriliști revanșarzi, monogami agresivi, homofobi și heterofobi, preoți ai plăcerii: iată tot atâtea noi coterii care își divinizează preferința sexuală, insultându-se⁸⁵.

⁸⁵ Iată, printre altele, următoarele exemple: în cartea sa *Testo Junkie*, filosoful Beatriz Preciado, care și-a administrat testosteron ca să scape de identitatea sexuală, susține că diferența dintre sexe este un „microfascism” ce trebuie deconstruit și face din fiecare femeie care ia pilula „o mică târfă heterosexuală”. Ea le atacă cu violență pe feministe și mișcările gay oficiale, vinovate de complicitate cu societatea farmacopornografică (Beatriz Preciado, *Testo Junkie*, Grasset, 2008). Sau performera post-porn Annie Sprinkle, care invită femeile obișnuite să-și transforme trupul exhibit ca „loc de rezistență în fața unei voințe de cunoaștere pornografice moderne”. (Citat în *Dictionnaire de la Pornographie*, coordonat de Philippe di Falco, PUF, 2005, articol de

Cei „înebuniți de dorință”⁸⁶ (Christophe Bourseiller) sunt mai întâi niște pasionați ai clasamentului, care se închid în ghetoul particularității lor, pentru a ataca violent restul umanității. Toți cei care blestemă falsele diviziuni impuse de natură, machismul, Biserica, burghezia sunt ei înșiși prinși în narcisismul micii diferențe și nu încetează să vitupereze împotriva oricui este de altă părere. Refuzul oricărei categorii se traduce printr-o nouă categorizare — transgenurile, de exemplu —, care reproduce ideea recuzată. Virulența luptelor sociale s-a reportat, ca un rău importat de dincolo de Atlantic, asupra luptelor identitare cu caracter sexual: de exemplu, dorim să fim o „Fem” și nu o femeie, pentru a nu fi reduse la sexul nostru de către ordinea existentă⁸⁷! Revoluția trece printr-o grafie diferită. O întreagă generație își consumă energia cu aceste strămbături patetice. Fiecare își afișează sus și tare viața intimă prin mijlocirea unor grupuri de presiune, lucrurile cu care „se mândrește”, fiecare vrea să fie un militant al propriei sale dorințe (care seamănă ca două picături de apă cu cea a tuturor), ca să o denigreze mai bine pe cea a altora. Cu cât se aseamănă mai mult, cu atât se detestă mai mult, și nu există decât prin opoziție. Chiar și un *outing*, când este impus în numele unei ideologii a adevărului, are în el ceva dintr-o procedură polițistă. O somație de neînălțurat, care izgonește orice indecizie. Trebuie să spui ce ești, și e cu atât mai rău pentru cei care nu știu ce sunt, ei își bat joc că sunt clasați într-un sertar anume.

Ciudată concluzie a unei eliberări care se termină în agresiune: ucazurile plouă, tună și fulgeră! Faceți dragoste, nu război, se spunea prin anii '60. Astăzi a face

Marie-Hélène Bourcier, pp. 379-380: „Invitându-i pe spectatori și pe spectatoare să vină să-i contemple cervixul (colul uterin) cu ajutorul unei lanterne de buzunar, după ce și-a introdus în vagin un speculum la începutul performance-ului, Sprinkle își reapropriază o poziție pornoginecologică ce face imposibilă orice obiectivare a corpului ei“.)

⁸⁶ Christophe Bourseiller, *Les Forcenés du désir*, Denoël, 2000.

⁸⁷ Vezi, de exemplu, neofeminista Wendy Delorme, *Insurrections! en territoire sexuel*, Le Diable Vauvert, 2009, militantă pentru transgresarea normei și a genului.

dragoste înseamnă a începe războiul tuturor împotriva tuturor. Ideea că bucuria se naște din șocul epidermelor a căzut. Sexul nu mai este o activitate, ci este o bătă cu care îi dobori pe ceilalți.

3) OBSCENITATEA ESTE O ÎNDELUNGĂ RĂBOARE

Într-un pasaj din *Cetatea lui Dumnezeu*, Sfântul Augustin descrie erecția intempestivă a bărbatului ca pe o rebeliune a organelor, analoagă cu aceea a creaturii după cădere. „Uneori această ardoare survine pe neașteptate, fără să fie chemată; uneori ea înșală dorința; sufletul este de foc și trupul de gheață; ce lucru ciudat! Concupiscenta refuză să asculte nu numai de voința legitimă, ci și de impudicele emoții ale concupiscentei.”⁸⁸ Augustin imaginează împerecherile dintre Adam și Eva în Paradisul terestru, înainte de păcatul original, și inventează ceea ce s-ar putea numi o sexualitate fără libido. Primii soți au fecundat în deplină inocență, și roadele cărnii lor s-au înmulțit: „Bărbatul a semănat, femeia a primit sămânța când a trebuit și atât cât a trebuit.” Străbunii noștri și-au folosit organele așa cum ne folosim noi mâna sau piciorul, după plac. Adam a acționat după voia lui „părțile moi și străbătute de nervi (...) capabile de extensie, de flexiune, de contracție”. Cu alte cuvinte, unit cu jumătatea sa prin legăturile unei iubiri caste, contrar cântecului lui Brassens⁸⁹, i-a comandat membrului său cu toată seninătatea. Un act mecanic, fără nicio tulburare: Augustin va fi prefigurată astfel pornografia contemporană, această sexualitate dezamorsată⁹⁰.

⁸⁸ Saint Augustin, *La Cité de Dieu*, 2, Cartea XIV, Le Seuil, Sagesses, 1994, traducere de Louis Moreau, revăzută de Jean-Claude Eslin, p. 176.

⁸⁹ „Când mă gândesc la Fernande, mi se scoală, mi se scoală. Dar când mă gândesc la Lulu, nu mi se mai scoală...”

⁹⁰ A se vedea în numărul 439 din *Magazine Littéraire*, februarie 2005, articolul lui Laurent Gerbier consacrat Sfântului Augustin, p. 60.

Odinioară clandestină, într-o lume de interdicții, imaginea erotică oferea spectacolul nudității în act, permițând contemplarea înnebunitorului mister. Cine a trăit legalizarea filmului X la mijlocul anilor '70 știe despre ce este vorba: reprezentarea explicită a organelor genitale feminine avea atunci în ea, pentru spectatorul novice, ceva sufocant. Apoi privirea noastră s-a blazat și regiunile interzise ale corpului și-au pierdut o parte din taina lor, cel puțin pe ecran. Filmul porno este o utopie pe care noi o luăm drept un reportaj, chiar drept un proiect pedagogic. Mulți îl consideră ca fiind școala primară a emoțiilor, care ar răspunde la întrebarea: ce să facem? Dar el nu reflectă realitatea, ci o stilizează, se mulțumește să pună în scenă niște automate. Iată de ce el îi poate intimida pe tinerii incapabili să egaleze performanțele acestor atleți, bărbați sau femei.

Întocmai ca filmul de groază, el este condamnat la o strategie de supralicitare: trebuie să-l uluiești pe spectator, cu riscul de a cădea în fachirism (ca acel bărbat din *Sex O'Clock*, 1976, de François Reichenbach, care scotea un lanț din anus!). Aparatul de filmat scotocește interiorul trupurilor, se face o endoscopie, un examen ginecologic, totul este arătat, nimic nu mai este vizibil. Se urmărește atât de mult ca spectatorului să i se deschidă ochii, încât privirea acestuia orbește. Elementul hard devine gimnastică, se joacă fără finețe cu materiile organice, sânge, spermă, urină, și sfârșește prin a se parodia el însuși, prin a se dezamorsa. Ar trebui ca, opunându-se lenei producătorilor, puși în mișcare doar de dorința de câștig, să aibă îndrăzneala să-și refuze anumite facilități, tot așa cum, în filmul de groază, privarea de vizibilitate are un efect anxiogen. Numai eliziunea ar putea să accelereze spaima. Cum să facem pentru ca

indecența să-și țină promisiunile, aceasta ar trebui să fie singura întrebare a profesioniștilor. Dar poate că pornografia este condamnată, prin însăși natura sa, să nu reprezinte decât un fel de ambianță, ca muzica din ascensor sau din parcare?

Adevărata sa crimă este mediocritatea sa și faptul că ea ajunge întotdeauna la aceleași acrobații genitale sau anale, inclusiv în versiunile sale feministe, agrementate cu un discurs politico-militant, pe cât de pedant, pe atât de găunos. Când asiatica Annabel Chong, cu scopul de a-i transforma pe „masculii dominatori în niște penisuri interșanjabile“, participă, în 1999, la cel mai mare *gang-bang* din lume (251 de parteneri în douăsprezece ore), ea nu răstoarnă niciun cod dominant, ci adaugă un capitol la cartea recordurilor⁹¹. În momentul în care vreun adolescent, cu fața plină de coșuri, înșelând vigilența părinților lui, poate să vizioneze pe net zeci de site-uri scabroase, concurența devine severă în materie de excitație, și sfârșitul clandestinității este pentru Eros și sfârșitul unei anumite atracții. Sexul a încetat să mai fie acel mare eveniment care înfierbântă spiritele, și va fi o veche îndrăzneală pe care recenta eliberare a moravurilor ne condamnă să o trăim ca pe un poncif.

Evident că lucrurile nu stau așa, căci sexualitatea dispune de o putere de a iradia pe care n-o stăpânim. Într-un anume sens, totul este *déjà vu*, dar nimic nu-i deja trăit: putem chiar spune că apetitul pentru imagini erotice la adolescenți, fenomen prezent în toate epocile, este legat de o totală ignoranță a iubirii: erudiție uriașă, dublată de o necunoaștere crasă. Entuziasmul lingvistic pe bază de

⁹¹ Așa cum latinii propuneau ca exemplu viața oamenilor iluștri (*exempla*), în materie de sexualitate avem și noi o întreagă cronică de performanțe, mai mult sau mai puțin picarești: actrița Sylvia Bourdon se lăudase, prin anii '70, că i-a onorat cu farmecele sale pe toți bărbații dintr-un sat african într-o singură zi, record pe care multe staruri ale pornografiei pretind că l-au bătut. În 2006, la Londra, s-a organizat o masturbare contra SIDA; participanții trebuiau să se masturbeze în public și sponsorii își dădeau obolul, în funcție de durata acțiunii și de numărul de orgasme. Învingătorul a fost un american, care a rămas în erecție mai mult de opt ore, alternând mâna dreaptă cu

cuvinte porcoase este tipic pentru bărbatul virgin. Există precocități lexicale care reprezintă crepuscule libidinoase. În anumite medii, regresivitatea machistă, încurajată de tradiție, coexistă cu pornografia, sau cel puțin se exprimă în limba ei; în această privință, drojdia mahalalei și misoginia ei agresivă au contaminat cartierele înaltei societăți, când puștoaicele de 12-13 ani, ieșind de la școală, sunt tratate drept târfe și parașute. Disprețul față de femeie este enunțat în vocabularul pornografiei. Căderea interdicțiilor va fi contribuit și ea la înjosirea obiectelor dorinței. Căci filmul porno tinde să transforme obscenitatea în clișeu: procentul de excitație scade, cel de saturație crește. Atitudinile cele mai nerușinate, expresiile cele mai deochete nu rămân multă vreme astfel, ele răsuflă ca vinul dintr-o sticlă ținută prea mult timp deschisă. Vulgaritatea unui anumit lexic sexual, intrată în limba vorbită, se tocește și devine kitsch. Desfrâu tern, produs în serie, și care pierde din acuitate ceea ce câștigă în extindere.

De aici și acest marketing al provocării care este pornografia șic, înjosirea marilor mărci care îmbină luxul cu luxura și flirtează cu tabuurile, ca să facă să reacționeze o piață pândită de saturație. O Madonna a folosit până dincolo de orice limită această simbolică grosolană, pipăindu-și pelvisul pe scenă, făcând un amestec între Hristos și un falus artificial, schițând gesturi provocatoare către cei din trupa sa, folosindu-se de întreg imaginarul orgiei și de cel sadomaso, spre marea emoție a fraierilor care o aplaudă. Pornografia este cel mai bun antidot împotriva imaginilor pe care ea le difuzează; ea transformă efracția în rutină și ne cufundă într-un interminabil căscat. Ar trebui

mâna stângă. Să-l menționăm, de asemenea, pe acel actor fetiș al pornografiei, John Holmes, care avea un penis de 36 cm, jucase în mai mult de 220 de filme și contabilizase 14 000 de parteneri de sex feminin și masculin. Supranumit Regele pornografiei, el a început să se drogheze, ajungând să înghiță până la 40 de pastile de valium pe zi și injectându-și masiv cocaină în vene. A murit de SIDA la 13 martie 1988. Nu se va vorbi niciodată îndeajuns despre vertijul numărului, al gigantismului în sexualitate, care este și o chestiune de cantitate, putându-se totdeauna transforma într-un spectacol fabulos pe care-l oferim celorlalți. Pe aceste ficțiuni bizare sau caraghioase prosperă visul erotic curent.

prescrisă ca medicament pentru cei care au insomnii: virtuțile sale soporifice fac minuni! Defectul ei constă în faptul că este un coit prin procură: eu nu sunt acolo. Așa se explică și faptul că atât de mulți cetățeni obișnuiți fac filme porno ca amatori. Acești domni arborează erecții demne de Sardanapal, multiplicând gheizerele seminale, în timp ce soțiile lor, stropite cu spuma albă a spermei, se mângâie cu aparate de vibromasaj ce funcționează cu energie solară, căci trăim doar în era ecologiei! Așa cum există filosofi care vând filosofia desfăcută în bucăți, ei își asamblează pornografia de buzunar acasă, un fel metodă Ikea în materie de sex!

Adevărata obscenitate este, până la urmă, faptul de a contempla cu lăcomie moartea și suferința celorlalți, aviditatea noastră de a contempla catastrofe la televiziune și pe autostradă, când fiecare se oprește ca să vadă trupuri sfâșiate, după un accident. Mulțimile care odinioară se îmbulzeau să asiste la execuții publice nu erau animate de dorința de dreptate: delectându-se cu agonia unor necunoscuți, ele încercau să alunge frica de moarte. Ele se uitau la aceste ființe torturate cu un sentiment de scârbă, dar și de ușurare.

4) PUȚINĂ REȚINERE, FIE-VĂ MILĂ

Sfârșitul interdicțiilor, de vreo treizeci de ani încoace, a produs prea multe povești laborios deșănțate, care nu ne scutesc de nicio postură, de nicio descriere; astfel încât îi ești recunoscător unui scriitor, unui cineast dacă elimină scenele deochete din operele lor. Le mulțumim că ne scutesc de veșnicele tumbe, extaze și gemete.

Unii nu pot uita acea epocă în care a iubi era sinonim cu a risca: cenzura știa să dea mare preț lucrurilor de care ne priva. Rezistențele sale aveau o valoare de obstacole, dar și de elemente ajutătoare: cel care trece dincolo de limită roagă cerul să fie sancționat. Este marea coaliție a puritanilor și a pornocraților, primii conferind sfidărilor celorlalți brevetul scandalului: artiștii au nevoie de proasta dispoziție a majorității morale pentru a se considera persecutați, au nevoie de această statuie a Comandorului pentru a înălța câțiva napi sau câțiva cărbuni aprinși vag licențioși la nivelul unor evenimente culturale. Dacă această alianță s-ar rupe, s-ar isca panica. Aceeași problemă a fost pusă în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Într-adevăr, blasfemia avea, în Vechiul Regim, un statut ambiguu: ea trebuia să se integreze într-o societate cu o credință puternică, în care dogmele în vigoare trimiteau la ideea de profanare. Saint-Simon descria astfel orgiile ducelui de Orléans, celebru libertin din timpul Regentei: „Toți beau, se încălzeau, spuneau porcării și blasfemii care mai de care...”⁹²

Chiar și ateismul furios al unui Sade seamănă cu un elogiu indirect adus Bisericii: nenumăratele sacrilegii săvârșite de personajele sale, micile răzbunări care „ți se urcă la cap”, profanările ostiei, ale crucii sunt un mod de a-l resuscita pe Dumnezeu insultându-l. Orice discurs înjositor trăiește dintr-un tabu pe care trebuie să-l răstoarne. Cel mai rău serviciu care i se poate aduce unei cărți care atacă un tabu este acela de a o autoriza să apară. Câți autori nu visează oare să fie interziși, pentru a beneficia de aureola creatorului blestemat?

Putem distinge cel puțin două direcții în această materie: una creștină, cea a operelor de penitență sau a manualelor de confesiune, care trezesc dorința sub pretext

⁹² Citat în *Romans libertins du XVIIIe siècle*, La Pléiade, Gallimard, sub coordonarea lui Patrick Wald Lasowski, p. XV, 2000.

că o pedepsesc; alta modernă, care o desființează, crezând că o descrie așa cum este. Pentru a condamna practicile ilicite, autoritățile ecleziastice trebuiau să le numească, și asta chiar cu riscul de a le face atrăgătoare, acuplări *a tergo*, poluție cu mâinile, frecându-te de părțile genitale ale unei femei, de fesele unui băiat, destrăbălare cu o fecioară, cu o slujnică, cu un animal⁹³. Dimpotrivă, proliferarea lubricului în literatura contemporană (Bret Easton Ellis și epigonii săi europeni) are drept consecință devalorizarea sexului, care este arătat ca fiind repetitiv, urât. Învinge erotico-depresivitatea, acest amestec de îndrăzneală și de tristețe extremă. A juisa, a face sex, a sodomiza, a ejacula, tot acest vocabular de bază nu este provocator, el este convențional, aliniind secvențe identice. Un nou academism al *trash*-ului salvat în chip fericit uneori de umor⁹⁴. Eros este, în general, volubil și-l face pe celălalt vorbăreț: oare e prea mult dacă-i cerem să-și varieze puțin retorica și să ne scutească de atâtea repetiții? În câteva decenii, am trecut de la foame la sațietate.

Marile texte erotice sunt decente în lipsa lor de pudoare, ele se folosesc de litotă ca să sugereze excesul. Există scurtcircuite fulgurante care te impresionează până în măduva oaselor și omisiunea este, adeseori, calea regală spre efracție. De ce să facem în domeniul intimității economie de eleganță, de ce să vrem să scoatem totul foarte la vedere? Truculența nu exclude sofisticarea. Este notabilă, în această privință, trecerea în domeniul românesc a realismului bulversant al lui Jean Genet, Tennessee Williams, Hubert Selby Junior, Tony Duvert, Henry Miller, Georges Bataille, dar și realismului sexual corect al atâtor

⁹³ Iată câteva dintre infracțiunile enumerate în operele de penitență din secolele VI–XI. Vezi și cartea de referință a lui Jean-Pierre Flandrin *Un temps pour embrasser*, Le Seuil, 1975.

⁹⁴ Ca melodrama scatologică a germanei Charlotte Roche, *Zones humides*, Éditions Anabet, 2009, poveste a unei tinere fete care se internează în spital ca să se opereze de hemoroizi și speră că cu această ocazie îi va reconcilia pe părinții ei divorțați. Roman „cum nu s-a mai pomenit”, baroc, coprofil, în care eroina este arătată cum își schimbă tampoanele folosite cu cele ale unei prietene, sau stropindu-se cu scurgeri urât mirositoare ale acesteia, *Zones humides* (în original: „Feuchtgebiete”) se situează în permanență între falsa candoare și scârboșenie.

romancieri contemporani care scriu „explicit“, fără emoție și grație. Puterea limbii este echivocul, alunecarea sensului, subînțelesul, dozarea subtilă a agresivității și a reținerii. Nu grosolănia anumitor cuvinte le face pe acestea excitante, ci excitarea din acel moment le face necesare. În focul acțiunii, ne cufundă în aceeași bestialitate, însoțesc actul ca niște ingrediente necesare. În afara conceptului, ele sunt nepotrivite, rizibile. Ceea ce le lipsește prea multor cărți contemporane este dimensiunea celebrării, fie și în abject, faptul că erotismul rămâne un domeniu care te duce într-un loc de unde nu te mai întorci. Oare Jean Paulhan nu ne vorbește, în legătură cu *Povestea lui O*, despre o decență nemiloasă? Fericirile exprimării: fericirea de a scăpa prin exprimare de opresiune, dar și de flecăreala-clișeu, de stereotipia desfrâului standard. Cu cât cuvântul devine mai puțin complex, cu atât el devine mai sărac, producând răceală și înghețare.

S) DESPRE LIBIDO CA ACTIVITATE RECREATIVĂ?

Totul se petrece ca și cum am fi eliberat sexul cu prețul de a stinge dorința, ca și cum sexul s-ar fi eliberat de noi. Se închide un ciclu care a durat o jumătate de secol și care ne duce, în privința asta, de la represiune la depresie. Este un mod de a face ca sexualitatea să devină la fel de inofensivă ca un pahar de apă⁹⁵. „Eliberatul“ modern, bărbat sau femeie, nu vrea să i se spună povești, pentru el „*Sex is fun*“ este o funcție naturală, el practică liberul-serviciu libidinal în doi sau în mai mulți, vrea să încerce totul. Cunoaște muzica, organizează „*Fuckerware*

⁹⁵ Anticipasem această mișcare într-un articol din *Débat* din martie 1981, consacrat noilor practici erotice, de la cele mai benigne până la cele extreme, intitulat „Eliberați-ne de sex“. Să ne amintim că anarhista rusă Alexandra Kollontai asimila coitul cu un act la fel de simplu ca acela de a bea un pahar de apă. Lenin i se va opune pe acest plan și pe multe altele.

parties“, versiunea vibromasor Tupperware, nu iese fără un sex-toy, accesoriu la fel de anodin ca un ursuleț de pluș sau o lumânare parfumată. Cuvântul lui de ordine este a dedramatiza. Datorăm afacerii Clinton-Lewinski extraordinara dezbatere, demnă de Imperiul Bizantin, în legătură cu a ști dacă felația n-ar putea să intre în categoria gesturilor amicale, ca dovadă de bună camaraderie la școală și la birou. Unde începe actul sexual? Odată cu sărutul, penetrarea, mângâierile, masturbarea reciprocă? Pentru unii, el nu are loc niciodată: chiar când unul se află în celălalt, ei rămân în stare de perfectă detașare. Pentru alții, el începe de la simpla atingere a degetelor. Punem pariu că majoritatea oamenilor își dau seama de clipa în care intră în stare de „furtună“ fizică, de tulburare carnală. Încăpățânarea societăților occidentale de a spune totul și de a arăta totul are ceva suspect în falsa ei simplitate. Există diferite mijloace de a te elibera de libido: a-l diaboliza ca păcat, a-l stinge prin asceză sau a-l anihila prin eliberarea moravurilor, ducându-l spre o activitate recreativă.

Decontractarea noastră în această privință nu este totuși niciodată completă: cei care se laudă că trăiesc fără tabuuri, trebuie să le mai convoace cu titlu de fantome. Sexualitatea noastră are nevoie de proximitatea îmbătătoare a acestora, pentru a da un gust mai picant unui act care, fără asta, ar risca să cadă în monotonie. Tabuurile nu dispar; unele se congeleză ca să se reformeze în altă parte, mai dure, intransigente. Cumulăm două aspirații incompatibile, tot mai multă emancipare, tot mai mult control cu privire la perversii care ne amenință starea noastră de bine. Așa se explică de ce epoca noastră eliberată este și cea care umple închisorile cu delincvenți sexuali, aproape o treime din deținuții francezi⁹⁶. Ca și cum societatea s-ar răzbuna pentru

⁹⁶ Încarcerarea delincvenților sexuali este un factor de inflație carcerală. În 1999, ei reprezentau 20% din persoanele încarcerate în Franța metropolitană, astăzi sunt aproape 30%. Curțile de jurați sunt uneori mai severe cu violatorii decât cu asasinii: crima psihică, cum e considerat violul, este pedepsită cu mai multă duritate decât crima fizică, el intruchipând răul absolut. (Xavier Lameyre, *La criminalité sexuelle*, Dominos, Flammarion, Paris, 2000, pp. 41, 43, 99.)

libertățile acordate în materie de moravuri, pedepsindu-i fără milă pe cei care nu juissează conform noilor reguli. Altădată marcată cu pecetea păcatului, devierea este medicalizată și totodată penalizată într-o acțiune care îi implică pe psihiatru, pe judecător și pe polițist⁹⁷. Este incoerența unui timp care venerează două principii antagoniste: dreptul la voluptate pentru toți și respectarea consimțământului individual⁹⁸.

Poate că în această panică penală trebuie să vedem dificultatea noastră de a reconstrui interdicțiile prin consens, în vreme ce vechile interdicții erau impuse de tradiție. Pentru a le reînvia, fabricăm vinovați, chiar dacă astfel lovim în oameni nevinovați, așa cum a dovedit afacerea Outreau. Neinventând noi norme, umplem închisorile și ne supunem regimului tabuului, care mai plutește după moartea tabuului, cu atât mai sever cu cât el nu-i niciodată definit ca atare. Vertijul securitar vine din caracterul indecidabil al noilor prescrieri: e mai ușor să diabolizezi criminalii sexuali decât să dai un fundament rațional încarcerării lor frenetice⁹⁹. I se cere codului să fixeze ceea ce este licit și ceea ce este ilicit, este recreată o comunitate plină de compătimire față de victime (cu o fascinație evidentă pentru crimele făptuite asupra copiilor) și această repulsie colectivă pretinde, ea singură, că întemeiază o legislație. Suntem supărați pe acești „bolnavi” că au spart idila, că au distrus promisiunea unei bune sexualități, aptă să-l reconcilieze pe om cu el însuși: ei plătesc pentru iluziile pierdute.

Ca și cum am regăsi pe această cale ceea ce ne-au învățat psihanaliza și marile religii, și anume că sexul nu

⁹⁷ Asupra recurgerii la penalitate ca mijloc de a face ca societatea să fie mai morală, vezi cartea capitală a lui Antoine Garapon și a lui Denis Salas *La République pénalisée*, Hachette, 1996, ca și cartea *La tyrannie du plaisir*, Jean-Claude Guillebaud, Le Seuil, 1998, cap. 12.

⁹⁸ Criminalitatea sexuală explodează din momentul în care societatea pretinde că protejează mai curând persoana în integritatea ei decât ordinea tradițional inegalitară cu privire la femeie; ea presupune, în represiunea sa, o posibilă egalitate de drepturi între cele două sexe (Xavier Lameyre, *op. cit.*, pp. 97-98).

⁹⁹ „Cu cât există mai puțin simbolic, cu atât sunt mai multe reguli juridice”, spune atât de bine Michel Schneider în *La Confusion des sexes*, Flammarion, 2007, p. 77.

este nici neutru, nici „simpatic“, ci un duel, plăcere și moarte, umbră și lumină totodată, că „sexualitatea face parte din ansamblul forțelor care se joacă cu omul cu o ușurință cu atât mai suverană, cu cât omul pretinde că se joacă cu ele“ (René Girard)¹⁰⁰. Vocabularul agresiunii și al delectării este același: a săruta, a posedea fizic înseamnă totodată a escroca și a face dragoste, și toate cuvintele care se referă la acest act au o conotație violentă. Sexul este partea barbară și tulburătoare a omului, ceea ce el poate doar cu greu să civilizeze sau să disciplineze, și prin asta neliniștește de vreme ce nu intră în nicio mare povestire, în nicio odisee a mântuirii sau a căderii. În pulsivitatea vieții există moarte, Thanatos face parte din Eros, în măsura în care se opun unul altuia, și unul și celălalt îl construiesc pe om, distrugându-l. Să notăm că SIDA nu a restabilit tabuul, dar a generat prudența, folosirea prezervativului și o alegere mai judicioasă a partenerilor. SIDA nu oferă nicio învățătură, ea este o boală atroce și absurdă, așa cum natura produce în indiferența ei. Sexualitatea ne depășește: ea cufundă individul în marele proces de reînnoire a generațiilor, și face din el o verigă dintr-un lanț. „Muritor purtător al unei substanțe nemuritoare.“¹⁰¹ Prea puternică fiind pentru noi, ea ne arde, ne răvășește, ne devastează, și noi nu suntem niciodată la înălțimea exigenței sale inumane. Deci nu există vreo revoluție posibilă, în sensul că vom fi sfârșit într-o zi cu această problemă, dacă nu luăm cuvântul *ad litteram*, rotație periodică a unui astru în jurul unui punct al orbitei lui. În acest domeniu, revenim mereu în punctul de plecare și nu știm niciodată nimic.

¹⁰⁰ René Girard, *La Violence et le Sacré*, Grasset, 1983, p. 56.

¹⁰¹ Sigmund Freud, *La Vie sexuelle*, PUF, 1997, traducere de Denise Berger și Jean Laplanche, p. 86.

IMPERIUL TÂRFEI

Odinioară, burgheza și târfa aveau fiecare un rol bine definit: uneia îi revenea rolul decent, celeilalte rolul vulgar și strident. Dar cel de-al Doilea Imperiu, în Franța, a trăit obsesia unei confuzii a codurilor, a unei cangrene progresive a corpului social, invadat de drojdia societății: ideea că o midinetă poate să semene cu o burgheză onestă înspăimânta conștiințele. Această distincție s-a redistribuit în alt fel în zilele noastre: femeia care racolează bărbați este adeseori îmbrăcată șic și corect, iar mamei de familie îi place să se îmbrace ca o târfă. Astfel, de două decenii încoace, vedem doamne și fete tinere arătându-și anatomia, ridicându-și sânii și fesele, lăsându-și stringul să le iasă din pantaloni, pe scurt, luând atitudini provocatoare cu o naturalețe dezarmantă. Are loc un transfer de simboluri: uniforma profesiilor venale devine aceea a femeii obișnuite: deghizată în femeie ușoară, aceasta instaurează hegemonia mondială a târfei, cu trupul său cu haine mulate și cu formele sale exagerat subliniate. Cuvântul *pétasse*¹⁰² însuși, cu finala sa peiorativă, cu o emfază care subliniază partea lui greoaie, grosolană (sinonimul „poufiasse“ se pare că vine de la taburetele utilizate în haremurile din Imperiul Otoman), arată ambivalența noastră cu privire la acest fenomen: ceva din reprobarea legată de prostituate este transferat în parodiile lor mondene. Acest cuvânt nu semnifică aspectul sexy, ci exagerarea sa, starea sa hiperbolică.

Este ciudat că femeile, după ce și-au cucerit independența, se constituie astfel în obiecte ale dorinței. De ce își afișează patrimoniul libidinal în public? Ca să scape de anonimat, dar mai ales ca să spună: sunt o femeie fierbinte, când e vorba de promisiuni senzuale, sunt întotdeauna așa

¹⁰² *Pétasse* este unul dintre numeroasele cuvinte prin care limba franceză desemnează condiția de „prostituată“. El este și cel utilizat în titlul și în corpul acestui subcapitol (N. t.).

cum mă vreți. Târfa îmbină cele două modele, cel al adolescenței și cel al femeii provocatoare, tinerețe și expertiză. Prin cuvântul „pétasse” se subînțelege dexteritate la pat, dezmaț radios. Internaționala târfelor are, de altfel, icoanele sale: Britney Spears, Paris Hilton, Lady Gaga, Victoria Beckham, niște scorpii cu sânii pe jumătate goi și foarte ușurate, purtătoare ale unei subculturi a feminității agresive. Această afișare excentrică trebuie înțeleasă ca o ezitare asupra genului. Jocul clișeelelor nu-i mai puțin pregnant la bărbați: Rambo, Terminator și toți caizii umflați cu steroizi sunt simptomele unei epoci care nu mai crede în virilitate și care trebuie să supraliciteze grosimea bicepsului și volumul pectoralilor. Tot astfel, exaltarea caracterului macho primar în anumite medii gay, obsesia penisurilor tari, uriașe, hainele de polițiști sau de neonaziști, pline de lanțuri, completate cu chipiuri, au o dimensiune parodică. Brutele mătăhăloase, construite artificial, îmbrăcate cu pantaloni hipermulați, desfăcuți în față și în spate, nu sunt niște SS deghizați, ci niște comedianți care prind în capcană virilitatea prin înșeși semnele ei. Târfa, bărbatul neo-macho, travestitul, *drag queen-ul*, lesbiana *butch* înfloresc pe această dereglare a rolurilor.

Am greși dacă am crede că târfa cade în starea de furie sexuală a Messalinei. Așa cum femeile de altădată nu erau atât de cinstite pe cât păreau, tot așa cele de astăzi, așa dezbrăcate cum sunt, nu-s atât de depravate pe cât ai crede. „Să ne imaginăm, spune Georges Bataille, surprinderea celui care (printr-o mașinație) ar descoperi, fără să fie văzut, transele amoroase ale unei femei care îl frapase prin distincție. El ar vedea aici o boală. Analoagă cu turbarea câinilor. Ca și cum o cățea turbată s-ar fi substituit personalității celei care își primea oaspeții cu atâta demnitate.” S-ar putea spune contrariul despre târfa: sub

purtarea afișată de cățea turbată s-ar putea să existe o modestie impresionantă și o neîndemânare de novice. Femeile considerate a fi de proastă speță nu sunt întotdeauna femei ușoare. Este vorba mai ales de captarea atenției, cu un simț al punerii în scenă, cu un talent în manifestare care obligă la respect. Explozie mamară, umflarea buzelor, rotunjimi ale feselor, diferite tatuaje, ținute apetisante nu spun decât un singur lucru: uitați-vă la mine. Gospodina onorabilă nevoită să se îmbrace ca o prostituată este martira unei epoci care a ridicat sexul la rangul de cheie a comportamentelor umane. Culme a mistificării: să porți vâlul și stringul, să te conformezi în aparență legilor părinților și fraților și să te afirmi în ascuns ca subiect care dorește și seduce. Iată un bun obiect de anchetă: câte soții și studenți din lumea arabo-musulmană, ca și din banlieue-urile noastre fac, în felul acesta, un joc viclean cu legea? Târfa este totuși prea adevărată ca să fie credibilă. Provocarea ei seamănă cu un gest prin care ar face în ciudă stereotipiilor femeii obiect, pe care le reînnoiește și totodată le dezamorsează. Ea face din trupul ei teatrul unde poncifele înfloresc și pier, și suprapune măștile ca să nu fie prizoniera niciuneia. Genul indecent nu este mai puțin enigmatic decât genul convenabil. Femeia nouă este poate suma tuturor figurilor apărute în decursul istoriei: frumusețe otrăvitoare și fecioară rece, vampă perversă și mamă iubitoare, midinetă și manipulare de bărbați, depravare și tandrețe amestecate, tot așa cum noile masculinități mai mult adună la un loc decât perimează toate chipurile virilității.

Sub stringul târfei bate întotdeauna o inimă.

CAPITOLUL VIII CĂTRE FALIMENTUL LUI EROS?

„Cel care va propune umanității s-o elibereze de exuberanta aservire sexuală, orice prostie ar spune, va fi considerat un erou.“

SIGMUND FREUD, SCRISOARE CĂTRE Fliess

„Tânăra de 35 de ani, frumoasă, succes prof., caută bărbat pentru momente plăcute, discuție, prietenie. Indispensabil: inteligent și impotent.“

GABY HAUPTMANN, SUCHE IMPOTENTEN MANN FÜRS
LEBEN

„Ador și să fiu linsă când pierd sânge. E adevărat că acesta este un mijloc de a testa curajul partenerului meu; când a terminat de lins și își ridică privirile, îl sărut pe gură ca să semănăm cu doi lupi care au sfârtecat o căprioară.“

CHARLOTTE ROCHE, FEUCHTEGEBIETE

Acum câțiva ani, m-am întâlnit pe stradă cu o prietenă cu care ieșeam pe vremuri. Pe un ton ușor batjocoritor, mi-a spus: „Sper că și tu ai terminat cu sexul. Era o întrebare bună în anii '80. Acum e lipsită de orice interes“. Am protestat prostește. Această remarcă mă luase pe neașteptate. Pentru mulți oameni, libidoul, departe de a fi un impuls minunat, este o preocupare teribilă, care contrazice mitul modern al bărbatului neangajat. A dori înseamnă și a suferi, cum ar spune budismul, pentru că înseamnă a aspira la ceea ce nu ai. Este motivul pentru care eliberarea moravurilor îmbracă două forme extreme și opuse: violența și abținerea¹⁰³, experimentarea

¹⁰³ Ca „Trage-mi-o“ de Virginie Despentes, strigăt de mânie împotriva tuturor bărbaților pe care îi uci după ce ai făcut dragoste cu ei. Există la Despentes un fel de idealism scufundat în sordid. Atacuri înarmate, crime gratuite, bătaii, partuze sunt aspirații la fel de intense ca o iubire nebunească sau o pasiune romantică. Despentes sau purtătoarea de cuvânt a sublimului inversat: sălbăticia este la ea precum nostalgia după poveștile din copilărie.

vertiginoasă, pe de o parte, și abandonarea erotismului, pe altă parte.

1) CREȘTEREA EXPONENȚIALĂ A FRISOANELOR

Există ființe, destul de puține, care înțeleg să-și urmeze cel mai puțin recomandabile capricii, sigure fiind că ele sunt bune în sine și că trebuie să încercăm totul. Prima plăcere fiind cea a denumirii — *fist-fucking*, pedeapsă englezească, ploaie de aur, voyeurism —, intrăm pe un teren străin printr-un neologism.

Devianța, chiar soft, este, înaintea de orice, un fapt de limbaj. Putem râde de acele cupluri care se machiază puternic, se îmbracă extravagant, se leagă strâns, se duc la partuză ca părinții lor la slujba de la biserică, sunt în pas cu moda, cu un comportament nu foarte catolic, pentru a menține vie iubirea¹⁰⁴. Variația trimite coitul natural către natura sa de coit posibil printre altele. Cea mai mică atracție devine o cale de acces la o voluptate particulară pe care o punem în scenă, fie și cu prețul durerii sau al umilinței: stoicism inversat care face din fiecare senzație o aventură a voinței. Cum să nu te gândești la Sade, care scria: „Omul egoismului integral este acela care știe să transforme toate dezgusturile în gusturi, toate respingerile în atracții”.

Nu oricine poate dobândi cutare sau cutare „perversiune”, corpurile au o predispoziție pe care nu o șterge total niciun fel de ucenicie. Mai mult, între familiile lui Eros, diferențele rămân enorme: nu există niciun raport între mărturiile exaltate și întâmplătoare ale unei femei și ale unui bărbat care nu se văd unul pe altul, care își cumpără

¹⁰⁴ Schimbarea partenerilor între cupluri este practică, se pare, de 1,7% din femei și de 3,6% din bărbați, mai ales între 25 și 49 de ani (*Enquête sur la sexualité*, 2007, op. cit., p. 278).

prezervativul pe internet, și violența unui backroom unde se practică raporturile neprotejate, între relaxarea duminicală a unei soții care se afișează în stăpână neiertătoare, pentru a biciui frumosul popou al soțului ei, și extremismul unui performer care își sfâșie trupul, se spânzură de plafon cu cârlige înfipite în sfârcuri sau, și mai rău, se castrează în public¹⁰⁵. Fie că individul își supune anatomia unor norme chirurgicale, chimice, fie că se lasă torturat, este vorba, în toate cazurile, de a contrazice trupul primit pentru a-și fasona un trup construit, care nu-i aparține decât lui. Carnea începe să spună alte povești decât eternul roman genital, epiderma și mucoasele sunt considerate ca o plajă virgină, un mediu maleabil. Putem refuza această cultură a bizareriei cu un gest indignat, dar nu putem nega faptul că ea manifestă o anumită megalomanie, o morală a puterii depline a eului asupra instinctelor: recrearea individului de către el însuși, chiar și prin cvasisinucidere sau mutilare. Este vorba de a ajunge la acel punct de incandescență în care nebunia erotică nu se deosebește de greață, unde durerea și voluptatea coincid. Înțelegem importanța acordată de acești luptători nonconformiști ritualurilor care disciplinează durerea: s-a expulzat legea ca să se impună regula, pactul este cel care conduce de acum înainte raporturile intime. Este nevoie de un cod, el însuși revocabil, pentru a intensifica luxura și pentru a scoate din ea, printr-o punere în scenă riguroasă, maximum de energie¹⁰⁶.

Are loc o creștere exponențială a frisoanelor, unde, în afară de moarte, nu se pune în mod ideal nicio graniță escaladării și unde dragostea devine odiseea excesului controlat. Este o adevărată sex-ficțiune pentru că făurește pentru simțuri, uneori cu ajutorul stupefiantelor,

¹⁰⁵ Vezi exemplele terifiante pe care le dă Christophe Bourseiller, *Les Forcenés du désir*, op. cit.

¹⁰⁶ Cf. Contractul sadomasochist așa cum a fost instituit de Sacher-Masoch și analizat de Gilles Deleuze. *La Venus à la fourrure*, Minuit, 2004.

noi suprafețe de voluptate. Este o depășire a limitelor în numele următorului principiu: eu sunt trupul meu, am un trup, îmi refac un trup. Cu atât mai mult cu cât în epoca SIDA sexualitățile nonpenetrante cumulează paroxismul și igiena, autorizează beția simțurilor, și nu contaminarea. Unde am mai văzut în istoria noastră acest refuz al proceselor naturale și acest gust pentru privațiune? Cine este personajul care, în numele altei lumi, îndura chinuri și foame? Ascetul creștin, bineînțeles. De la Părinții deșertului până la sfinții catolici, care se supuneau celor mai teribile mortificări (lingând rănilor ciurmaților), trebuia umilită carnea pentru a grăbi venirea unui trup glorios¹⁰⁸ și a se afilia la ordinea invizibilă a lui Dumnezeu. A se sustrage materiei însemna a evada din perisabil, sexualitatea, după Sfântul Ambrozie, fiind cea cicatrice fatală care ne desparte de perfecțiunea lui Hristos¹⁰⁹. Și ce-ar fi dacă am regăsi în cele mai radicale acte ale universului nostru profan experiența religioasă care se află la sursa culturii occidentale? Și aici s-ar verifica intuiția genială a lui Chesterton: „Lumea modernă e plină de idei creștine devenite nebunești”. Punctul suprem la care se ajunge prin eliberarea sexuală este abandonarea sexului în beneficiul înaltelor intensități ale suferinței și ale repulsiei învinse.

2) NOII RĂSPORIȚI AI VOLUPTĂȚII

Revolta împotriva fatalităților biologice este marcată și de revenirea unei noțiuni pe care o credeam abolită, continența, revendicată de noi minorități. Lucrul ăsta i-ar fi făcut mare plăcere utopistului Charles Fourier, care le-ar fi acordat acestor refractari un loc de onoare în

¹⁰⁸ În teologia catolică, trupul glorios este un trup spiritual, supus atotputerniciei spiritului și înzestrat cu patru atribute: impasibilitatea, agilitatea, subtilitatea și claritatea. Aceste atribute nu se vor realiza decât după înviere.

¹⁰⁹ Citat în Peter Brown, *Le Renoncement à la chute*, Gallimard, 1995 pentru trad. franceză, p. 422.

sistemul său, ca excepții. De la bun început, se impune o distincție: vechea abstenență ținea de obligație, cea nouă ține de libertate (să ometem castitatea determinată de un stomac prea încărcat și manifestată între soți bătrâni, care se cunosc prea bine). Prima îndeplinea diverse funcțiuni: aceea de a face să tacă nevoile animalice ale trupului, aceea de a cupla postul alimentar cu postul carnal, aceea de a pune capăt împreună impudicității pântecelui și gurii, pentru a-ți purifica sufletul¹¹⁰. Dacă am vrea să rafinăm analiza, am spune că anticii aspirau la o gestionare a trupului, pe când creștinii aspirau la o metamorfozare a lui, pentru a-l smulge din lumea animală și a pune capăt germinației. Trebuia, după spusele lui Clement din Alexandria, de la sfârșitul secolului al II-lea, nu să-ți moderezi dorințele, ci să te abții de la a dori¹¹¹. Virginitatea nu era numai o stare suportată, ci o cucerire aleasă de cel în cauză. Nu te nașteai virgin, deveneai astfel pentru a respinge corupția de pe pământ și a înlocui puritatea trupului, atribut al fetelor tinere, cu o puritate a sufletului, veșnică și irevocabilă, deschisă ambelor sexe.

Castitatea actuală intervine, dimpotrivă, ca o reacție la orgasmul obligatoriu care ne este impus prin toate mijloacele, zi și noapte. Individul subversiv de ieri, juisorul, devenind normă, norma de ieri, controlul asupra propriei persoane devin subversive. Și de vreme ce trebuie să plătim un tribut zilnic acestor noi divinități, care sunt fericirea și dezvoltarea plenară, de ce să ne mirăm că mulți tineri se hotărăsc să nu mai cedeze corvezii sexuale¹¹²? De altfel, ne înșelăm dacă considerăm că fiecare ființă umană are o sexualitate; unele nu au niciuna și nu suferă deloc din cauza asta¹¹³. (Câte adolescente nu „se culcă cu un bărbat din

¹¹⁰ Vezi Jean-Louis Flandrin, *Un temps pour s'embrasser*, op. cit., pp. 103-104.

¹¹¹ Vezi Peter Brown, *Le Renoncement à la chair*, op. cit., pp. 55-56. Era vorba, pentru mediile creștine, să se sustragă tiraniei acestei lumi și a considera că frontierele rigide dintre sexe pot să se dizolve în „aurul lichid al unui corp spiritual”.

¹¹² Asupra acestui fenomen și a amplitudinii sale, cartea de referință este cea a lui Jean-Philippe de Tonnac, *La Révolution sexuelle*, op. cit.

¹¹³ Între 10 și 15% din bărbați și din femeile de toate vârstele declară lipsa dorinței. (vezi, de exemplu, *L'Enquête sur la sexualité des Français*, op. cit., pp. 449-490). Cu cât vârsta e mai înaintată, cu atât oamenii se acomodează mai ușor cu absența raporturilor

politețe“, ca să se conformeze convențiilor dominante?) Alegem hibernarea voluntară pentru a scăpa de conformism și a ne deschide spre alte bogății spirituale, pe care obsesia genitală ni le ascunde. Renunțarea la dictatul senzual este o manifestare de disidență și permite apropierea de bunuri esențiale, mai importantă. (Pentru bărbați, să subliniem și teama că-și vor pierde energia vitală, grija de a se economisi. Casta celor care renunță este, în acest caz, o castă de indivizi economi.)

Să nu ne înșelăm; această inapetență se determină tot în raport cu ordinea stabilită. Suntem departe de călugărul Origene care, în secolul al III-lea, cu un simț frapant al racursiului, s-a castrat ca să câștige mai repede paradisul; ea nu are nimic în comun nici cu continența celor mai mulți dintre marii noștri filosofi, Kant, Kierkegaard, Nietzsche, mari adepți ai virginității, celibatari frustrați, misogini înverșunați, care au trăit în carnea lor idealul ascetic, chiar și atunci când au pretins că îl combat, impunând tăcere trupului lor, pentru a sluji mai bine gândirea¹¹⁴. Nimic nu spune că valorizarea purității la unii creștini nord-americani, valorizare care cere viitorilor soți să se păstreze pentru noaptea nunții și să evite chiar și o strângere de mână, nu este o viclenie a dorinței, care își amână satisfacerea, ca să nu moară pe dată. „*True love waits*“, iubirea adevărată așteaptă, spune, de exemplu, o mișcare fondată de un pastor la Nashville, pe la mijlocul anilor '90: „Pentru că tinerele fete sunt niște trandafiri, de fiecare dată când se angajează într-o relație sexuală

intime; piața conjugală și sexuală este în mod evident mai defavorabilă femeilor după cincizeci de ani, chiar dacă menopauza nu mai înseamnă sfârșitul activității erotice (pp. 334 și urm.). În schimb, diminuarea dorinței intervine la bărbați zece ani mai târziu, mai ales datorită pastilelor Viagra, care stimulează libidoul. Jumătate dintre indivizii inactivi sexual sunt grași sau scunzi (p. 342).

¹¹⁴ Cf. Nietzsche: „Filosoful are groază de căsătorie și de tot ce ar putea duce la ea — de căsătorie ca obstacol fatal pe drumul a tot ce spiritual este mai bun. Dintre marii filosofi, care era căsătorit? Heraclit, Platon, Descartes, Spinoza, Leibnitz, Kant, Schopenhauer n-au fost niciodată. Mai mult chiar, nu ni-i putem nici măcar imagina căsătoriți. Teza mea este că un filosof căsătorit se plasează în comedie. Și Socrate, singura excepție, răutăciosul Socrate, s-a căsătorit, cred eu, din ironie, tocmai pentru a demonstra adevărul acestei teze“ (*Généalogie de la morale*, a treia disertație, 7, Gallimard, Idées NFR, 1966, p. 159).

înainte de căsătorie, ele își smulg frumoasele lor petale¹¹⁵. Să ne gândim și la balurile purității, tot din America, cu o puternică conotație incestuoasă, în care niște fete, ce n-au uneori mai mult de nouă ani, jură în fața tatălui lor că vor rămâne virgine până la căsătorie, în timp ce acesta din urmă le promite că n-o va înșela niciodată pe mama lor și că-și va păstra sufletul curat¹¹⁶! Există și femei măritate care pun să li se coasă himenul pe cale chirurgicală pentru a se întineri și a regăsi emoția unei „a doua prime dată”. Tot aici găsim și ceremonia acelor „Secondary Virgins”: o fată care și-a pierdut virginitatea într-un moment de slăbiciune are dreptul la o a doua șansă, cu condiția să depună jurământ în fața prietenilor ei că nu va mai face ce-a făcut. Sexul nu trebuie să fie compromis: el trebuie să fie consecința și nu premisa unirii celor doi. Flirtul este autorizat pentru că ne îngăduie să ne testăm stăpânirea de sine și să știm până unde putem merge. Este o profilaxie morală și sanitară care face din integritatea fizică garanția autenticității sentimentului. Precipitarea veneriană coboară căsătoria la rangul de experiență și o lipsește de caracterul ei sacru.

Regăsim aceeași obsesie a virginității la unii europeni de origine musulmană, care îmbină două modele, pe cel consumerist și pe cel tradiționalist: „Când merg la un concesionar, nu mă aștept să-mi vândă o mașină de ocazie la prețul unei mașini noi”, spune, de exemplu, cu delicatețe, un tânăr licean din mahalaua pariziană, explicând că el face dragoste cu fete din cartierul lui, dar că, pentru a se căsători

¹¹⁵ El ne face să distingem aici crisparea tradiționalistă, recursul, de exemplu, pentru tinerele fete originare din Africa de Nord, candidate la căsătorie, la himenoplastie, care permite reconstituirea unei membrane și salvarea situației în noaptea nunții, de reacțiile nord-americane, ca urmare a emancipării moravurilor, care traduc o alergie față de promiscuitatea moștenită din anii '60. În primul caz, ironia constă în faptul că tehnicile cele mai sofisticate ale microchirurgiei le permit fetelor să se supună, în aparență, celor mai nobile prescripții ale ordinii patriarhale. Frumos bobârnac dat obscurantismelor religioase! Oare când li se va cere bărbaților, în ziua nunții, un certificat de virginitate?

¹¹⁶ După asociația creștină conservatoare Abstinence ClearingHouse, 1 400 de baluri ale purității ar fi avut loc în SUA numai în 2007. Ceremonia are toate ingredientele unei adevărate căsătorii, cu rochii lungi, torturi foarte ornamentate, limuzine și chiar verighete. Aproape 80% din fete vor călca promisiunea înainte de nuntă. Multe dintre ele, pentru a evita deflorarea, se pare că ar practica sexul anal și oral și vor contracta boli transmisibile, din lipsă de informație.

și a plăcea părinților, se va duce să-și caute o fată virgină în ținutul lui de baștină. Având o valoare de întrebuințare, soția trebuie să fie un obiect care n-a fost niciodată folosit, având totodată și o valoare simbolică, „puritatea” sa manifestă o supunere față de obiceiurile originare¹¹⁷. Este o dublă regresie care amintește, cel puțin sub aspectul său economic, moravurile din Europa clasică, unde, la țară, o vacă avea mai multă valoare decât o soție, aceasta din urmă putând fi ușor înlocuită, mai ales dacă aducea cu ea doar ceva bani și câteva mobile¹¹⁸.

3) TERDAREA DEZAFECTĂRII

Idealul stăpânirii de sine înainte de căsătorie este un proces de erotizare paradoxală, care amintește de ritualul de inițiere al trubadurilor, de așa-numitul „assai”. El comportă mai multe trepte: să asiste la scularea și la culcarea doamnei, să contemple dezbrăcarea ei progresivă, să-i vadă trupul ca pe un microcosmos al naturii, cu văile și colinele sale, și, în sfârșit, să intre în patul ei și să treacă la diferite mângâieri, fără să meargă până la capăt¹¹⁹. Această îndelungă peregrinare tindea să exalte focul dorinței, pentru a o aduce pe culmile ei. A-i întârzia satisfacerea, a înmulți obstacolele pentru a sublima apetitul: iată, poate, ceea ce acești noi adepți ai castității sunt pe cale să reînvie fără să știe. Întoarcerea *mezza voce* a curentului ascetic n-ar fi decât o stratagemă a libidoului ca să se relanseze: ciudată telescopie a celor doi adversari, primul reinventând prețioase interdicții pentru a genera prețioase delicii.

Adevărata angoasă a timpului nostru nu este turpitudinea, ci falimentul, pur și simplu, al lui Eros. Câți

¹¹⁷ Reportaj de Caroline Fourest și Fiametta Venner, France 2, *Envoyé spécial*, 28 februarie 2008.

¹¹⁸ Edward Shorter despre Charentes în secolul al XVIII-lea, *op. cit.*, pp. 74-75.

¹¹⁹ René Nelli, *L'Érotique des troubadours*, text comentat de Octavio Paz, în *La Flamme double*, Gallimard, 1994, pp. 84-85. Vezi și analiza lui Denis de Rougemont *L'amour et l'Occident*, *op. cit.*, pp. 78 și urm.

bărbați bat în retragere în fața exigențelor partenerelor lor, pretextând, la rândul lor, că au o migrenă, mimând orgasmul ca să termine mai repede, câte femei nu renunță din oboseală? Noi avem în Europa o reprezentare eroică a dorinței, pe care o vedem ca pe un torent care mătură totul în trecerea lui și împotriva căruia ar trebui să ridicăm ziduri. Vechii japonezi, mai avizați, o reprezentau ca pe o „lume plutitoare” și neancorată, întruchipată de curtezanele care-i așteptau pe călători, pe râuri, în bărci¹²⁰. Apa ca metaforă a dorinței: legănare și instabilitate. Nimic nu o frânează, dar o nimica toată o oprește. Este inconstantă chiar și în inconstanța sa, nu este nesătulă, este volatilă. Împotriva acestui risc de faliment nu există destule puncte tari ale vechii pudibonderii care să o relanseze.

Ce-i puritanismul? Ultimul eroism al burgheziei, spunea Max Weber, dar și o mașină de exacerbat sexualitatea, refuzând-o totodată (America de Nord este un bun exemplu). În acest sens, el ține de paradoxul ascetului propus de Hegel: ca să se elibereze mai bine de carnea sa, creștinul care renunță trebuie să se gândească la ea în fiecare minut. Până și cel mai infim cutremur al simțurilor îl înnebunește și îl mobilizează, face din el, fără voia lui, aventura centrală a existenței sale¹²¹. A înfrâna incontinențele cărnii este un mod de a lăsa o zonă fierbinte în miezul umanității, ca să ardă aici mai bine. Procedul este lipsit de finețe, dar nu și de eficacitate. Scopul mascat al represiunii: să prevină „entropia erotică” (Sloterdijk), să evite ca oamenii să nu cedeze dezamăgirii! A menține interdicțiile înseamnă a eterniza dorința, cu condiția de a elibera, în doze regulate, tensiunea printr-o bună infrațiuone colectivă. În acest sens, relele tratamente comise la Abu Ghraib de militari ai Pentagonului asupra unor

¹²⁰ Vezi foarte frumoasa carte a lui Jacqueline Pigeot *Femmes galantes, femmes artistes dans le Japon ancien, XIe-XVIIIe, siècle*, Gallimard, Bibliothèque des histoires, 2003.

¹²¹ Foucault se va inspira din acest paradox ca să-și dezvolte „ipoteza represivă” asupra sexualității occidentale în *La volonté de savoir*, Gallimard, 1976. El își pune întrebări cu privire la o societate care nu distruge pulsuniile decât pentru a vorbi mai bine despre ele și să da dovadă, în legătură cu acest subiect, de o ebrietate discursivă fără sfârșit.

prizonieri irakieni, somați să se dezbrace, să mimeze sodomia sau felația, sunt exacta decădere a puritanismului din Statele Unite. O națiune bolnavă de sexualitatea sa nu poate decât să-și impună nevrozele popoarelor pe care le subjugă. Zelul sergentei Lynndie England, manifestat în aceste torturi, dovedește și el că femeile, când ajung să aibă puterea, nu sunt cu nimic mai prejos decât bărbații în materie de barbarie. Desfrâul și abstenența își regăsesc pactul lor imemorial, dorința dobândind o nouă tinerețe prin punerea ei în surdină. Iată că, astfel, pantheonul amoros s-a îmbogățit cu două figuri inedite: fecioara voluntară și eunucul militant.

4) METAFIZICA PENISULUI

Julien Carette, un actor francez ajuns la bătrânețe, și-a chemat într-o zi nevasta, de la primul etaj al casei lor:

- Laurence, vino repede, mi se scoală!
- Coboară, îi zice ea, sunt în grădină.
- Nu, urcă, ea nu va face călătoria!

Anecdota e simptomatică. Ea dovedește, contrar prejudecăților, că sexul slab este masculin. El este marcat, într-adevăr, de două fenomene complementare: contratimpul și raritatea. Ce învață un adolescent când intră în cariera dragostei? A se reține cât poate mai mult, adică a contraria natura. Dacă s-ar lăsa în voia lui, actul ar dura abia câteva secunde, sperma, ca și sângele, curgând prea repede. Prematură, ejacularea nu depinde de niciun fel de maturizare. Ea duce cu ea toată puterea masculului; el se regăsește un timp, mai mult sau mai puțin îndelungat, după vârstă,

castrat de însăși plăcerea sa. Dacă membrul său întârzie să se întărească, el se va supăra pe sine însuși pentru că a oboșit prea repede. Sexul masculin: un animal capricios, care apare când nu i se cere nimic, un phenix ce apare și dispare, un servitor neascultător, prea stânjenitor sau prea absent.

Un mit grecesc, care ar trebui predat în toate școlile, povestește că, cu prilejul unei dispute între Hera și Zeus, acesta din urmă, contrar părerii soției sale, susținea că femeile, în dragoste, simțeau mai multă plăcere decât bărbații. Furioasă, Hera, ca să potolească cearta lor, l-a chemat pe Tiresias, care, după o luptă cu șerpii, avusese șansa să trăiască alternativ în pielea unui bărbat și în pielea unei femei. Tiresias a răspuns: „Dacă în dragoste plăcerea ar fi notată cu zece, femeile ar obține de trei ori trei, și bărbații doar unu“. Exasperată, Hera îl orbi pe Tiresias și Zeus i-a acordat acestuia din urmă darul divinației, ca și posibilitatea de a trăi de șapte ori șapte vieți. Această legendă spune totul despre handicapul masculin (la care se adaugă incapacitatea noastră de a procrea).

În cazul bărbatului, bucuria supremă duce la o asemenea pierdere de energie, încât ea este comparabilă cu o ghilotină. Pentru că natura l-a făcut reproducător, sexualitatea sa este funcțională și moare în măsura în care se realizează. Erotismul masculin nu este decât un șir de viclenii pentru a ocoli acest ultimatum: în China antică și în hinduismul tantric, i se recomandă înțeleptului să nu-și răspândească niciodată sămânța și să aspire prin penis puterea femeii. Bărbatul trebuie să se instrumentalizeze ca să dureze, să facă din sexul lui o proteză: primul său dildo este membrul său.

Asta explică fascinația plină de invidie a clitorisului, „această mică bucată de lemn care aprinde focul

cel mare al orgasmului“ (G. Zwing), închis în cutele corpului feminin și care-l contestă pe al nostru: e o concurență nelioială, de vreme ce se pare că poate juca la nesfârșit, oferindu-i femeii delicii inimaginabile. Asta explică și suprainvestirea genitală a băiatului și de ce mulți bărbați își povestesc performanțele în termeni cantitativi. Ei nu fac altceva decât să-și conjure precaritatea materialului lor, și acești herculi nerușinați, foarte încântați de ei înșiși, sunt de fapt niște copii care gem din pricina simplității lor. Orice bărbat a cunoscut în viața sa cel puțin una dintre acele pene pe care Stendhal le numea un fiasco. Sexualitatea masculină este neliniștită cu privire la ea însăși și pentru că, pentru bărbați, anatomia este un destin. Neputinciosul este un nefericit: el suferă pentru că nu poate să scape de sine însuși. Prin infirmitatea sa, el se retrage din comunitatea celor vii, și știm că o asemenea durere poate să ducă și la sinucidere. (Așa este explicată sinuciderea lui Romain Gary și cea a lui Hemingway.) În loc să dorească o ființă, el dorește să dorească, își fetișizează organul și sfârșește prin a nu se preocupa decât de el însuși, provocând eșecul pe care vrea să-l evite. Zidit în sine, el nu mai poate ajunge la ființa iubită. Tot ceea ce dă vigoare membrului recalcitrant este bine-venit: un imens progres s-a făcut datorită Viagrei, prin care această patologie poate fi smulsă de sub domnia fatalității. Devenim liberi și prin faptul că ne opunem ineluctabilului.

Ce este o erecție? O stare de conectare potențială, un apel la contact, o pasarelă aruncată spre celălalt. Există în ea ceva care seamănă cu vertijul stârnit de o putere solară, o aspirație de a-l invada pe celălalt, de a se confunda cu el. Numai ea ne dă acest sentiment oceanic de a ne contopi cu făptura celuiilalt, numai ea ne deschide din

interior către zonele fascinante ale plăcerii sale. Este beția unei ființe inițiate într-un mister ce ne va depăși întotdeauna.

Greșim când disprețuim latura mecanică a actului sexual, cum a făcut Fellini cu Casanova, pe care l-a caricaturizat descriindu-l ca pe un „piston” uman ce ară trupuri la nesfârșit. „Iubirea nu are nicio importanță, spunea Alfred Jarry, pentru că poate fi repetată la infinit.” Dar lucrurile stau tocmai invers: pe repetare și numai pe repetare se întemeiază frumusețea actului carnal. Din automatism se naște scânteia, e nevoie de acele gesturi reiterate pentru ca să țâșnească ineditul. Prin asta, iubirea este și o coregrafie repertoriată pe care trebuie să o fi integrat, tânăr fiind, pentru a o uita după aceea, așa cum mâna artizanului, pictorului, muzicianului își îndeplinește munca fără să se gândească la ea. Bărbații și femeile trebuie să devină niște mașini, pentru ca apoi să-și piardă și mai bine capul; uneori corpurile se robotizează, reproduc pantomime lipsite de suflet, devin, după cum spunea Platon, spectatori ai plăcerii celui alt. În timpul împerecherii, suntem purtați de o forță anonimă, pe care ne sprijinim, legănați până la hipnoză de reproducerea acelorași mișcări. Câtă bucurie să-ți simți forța, să-ți simți organismul ca pe un aliat care nu te va abandona.

5) VERTIJUL NIMICIRII

Există două tipuri de dragoste: cea exclusivă, care este și cea mai curentă, care unește două persoane, și cea multiplă, mai rară, care aglomerează într-unul și același elan o mulțime de indivizi. A fi „nedeterminată”

(Simone Weil) și a refuza preferința, pentru a îngloba în integralitatea ei umanitatea ce suferă, este însuși principiul carității. Faptul că un mic număr de oameni se dăruiesc, cu tot trupul și cu tot sufletul lor unor săraci, fără să-i cunoască, și revarsă asupra lor admirabile rezerve de bunătate, este în sine extraordinar. Ei își fondează demersul pe „sfânta indiferență” (François de Sales), care-i pune pe toți nefericiții pe același plan. Același cuvânt care înseamnă uscăciune a inimii, indolență sau ataraxie devine, în gura lor, expresia însăși a generozității: indiferență față de recompensă, față de pedeapsă, pură abnegație care își bate joc de orice fel de plată, „nu pretinde nimic, nu așteaptă nimic, nu dorește nimic” (Doamna Guyon¹²²). Aceeași legătură leagă, fără să le contoiească, altruismul, venalitatea¹²³ și ospitalitatea amoroasă, care, toate, pun în valoare mulțimile. În aparență, între devotamentul unui individ cu idei umanitare față de dezmoșteniții soartei, „calea nimicirii de sine” întru Dumnezeu și plăcerea de a se uita pe sine într-o convulsie erotică colectivă nu există nimic comun. Poate doar acel gust pentru indistinct, aceeași voință de a fi al tuturor fără a fi al nimănui. „Aș putea fi oricine”, scrie romancierul american John Richy, povestind cum se lasă „agățat” de niște umbre pe care le întâlnește noaptea, în parcuri, și care îl asaltează fără să scoată un singur cuvânt¹²⁴. Există în erotism o voluptate a disoluției. Fă din mine ce-ți va plăcea. Este bucuria de a dispărea în celălalt, de a se pierde într-o mulțime fără nume, fără chip, de a fi înhățat de mâini, de guri, de a fi profund tulburat la cel mai mic contact. Cunoaștem invenția japoneză a celui „glory hole”, prezent în cluburile de homosexuali și în anumite *peep-shows* hetero: un fel de perete străpuns de o gaură permite să-ți bagi aici sexul, pe care o mână invizibilă

¹²² Citată de Jean Lebrun, *Le Pur Amour de Platon à Lacan*, Le Seuil, 2002, p. 159.

¹²³ „Poți să-ți colectivizezi trupul”, spunea magnific Grisélidis, prostituată elvețiană decedată în 2005, „poți să aparții celorlalți și ție însăși, poți să devii multiplă ca o algă amestecată cu alte alge (...). Nu pot să număr. Au trecut peste mine armate imense. Valuri și oceane de bărbați au trecut peste noi, păduri de penisuri ne-au străpuns. Dar e splendid” (Jean-Luc Hennig, *Grisélidis, courtisane*, Albin Michel, 1981, p. 140).

¹²⁴ John Richy, *Cités de la nuit*, Actes Sud, Babel, p. 561.

sau orice alt organ îl satisface de cealaltă parte. Minunată invenție care protejează anonimatul și de o parte, și de cealaltă și face actul mult mai plăcut prin incapacitatea de a ști cine vă satisface, pe cine onorați. Echivalență a palmelor, a orificiilor, a penisurilor!

Atracția cluburilor eșanjiste constă în a autoriza un dezmăț pe față, dar în penumbră (așa cum *back-room-ul* dezvoltă o erotică a întunericului). Aceste locuri nu scapă întotdeauna de ridicol, de depravarea greoaie, de ghiftuiala lipsită de noblețe a unor participanți. Asta nu trebuie să oculteze ciudata frumusețe care se degajă uneori din aceste congregații de inițiați, legați prin aceeași voință de abolire a barierelor individuale:

„Primii bărbați pe care i-am cunoscut au făcut imediat din mine emisarul unei rețele ai cărei membri nu pot fi cunoscuți în totalitate, înconștienta verigă a unei familii care se declină la modul biblic (...). De fiecare dată trebuia să mă adaptez la o altă epidermă, la o altă carnație, la o altă pilozitate, la o altă musculatură, eram disponibilă în toate împrejurările, fără ezitare, fără alt gând, prin toate deschiderile trupului meu, și pe toată întinderea conștiinței mele“, scrie, de exemplu, Catherine Millet, care visa, spune ea cu o expresie frapantă, să fie „un sac de făcut amor pentru o bandă de congresiști excitați“¹²⁵! Atunci trupul fiecăruia aparține tuturor, și această fuziune poate atinge culmi grandioase, când mai multe zeci de persoane se pipăie și se îmbrățișează, regăsind fericita confuzie primitivă. Plăcerea de a nu fi decât un singur popor ce se împerechează, un mare animal asociativ, care îmbracă comuniunea cărnurilor într-o bunăvoință reciprocă.

De altfel, de ce să nu se instituie, pe bază de voluntariat, un serviciu civic al amorului, gratuit, unde

¹²⁵ Catherine Millet, *La Vie sexuelle de Catherine M.*, Le Seuil, 2001, pp. 14, 43.

bărbații și femeile, exemplarele cel mai bine dotate de natură, și-ar satisface cu persoana lor admiratorii? Asta nu are nimic de a face cu sfinții de ieri, cufundați în macerații și în disprețul față de lume, pentru că apetiturile esențiale trebuie sanctificate. Hazardul ți-a dăruit o față interesantă, o anatomie spectaculoasă, un bust sau un posterior sublim? Achită-ți, în tinerețe, această datorie, consacrandu-ți trupul și sufletul celor care-l cer. Distruge, prin generozitatea ta, fatalitatea care îi condamnă pe cei mai mulți dintre frații noștri, mai ales dacă sunt săraci sau sluți, să rămână lipsiți de mângâieri și de plăcere¹²⁶. Deveniți niște ființe publice în cel mai bun sens al cuvântului.

6) LĂSAȚI-I SĂ CUNOASCĂ PLĂCEREA

Ajuns la vârsta de optzeci de ani, Sofocle, dacă-i dăm crezare lui Platon, se felicita că bătrânețea îl eliberase de jugul crud al dorinței, experiență asemănătoare cu aceea a unui popor care-și răstoarnă tiranul sau a unui sclav care se eliberează de proprietarul său. Dimpotrivă, utopistul Charles Fourier scria pe la 1820:

Omenirea, după anotimpul iubirii, nu face decât să vegeteze, să se amețească cu dorințele sufletului; femeile, prea puțin distrase, simt amar acest adevăr și, spre bătrânețe, caută în credință un ajutor de la acest Dumnezeu care pare că s-a îndepărtat de ele, odată cu pasiunea lor preaiubită. Bărbații izbutesc să uite de iubire, dar nu o înlocuiesc. Fumurile ambiției, plăcerile paternității nu egalează iluziile cu adevărat divine, pe care iubirea li le dă la tinerețe. Orice sexagenar exaltă și regretă plăcerile pe care le-a gustat în tinerețe și niciun tânăr n-ar vrea să schimbe iubirile lui pe distracțiile bătrânilor¹²⁷.

¹²⁶ Problema se pune încă de acum pentru handicapați. Reista *Reliance* din septembrie 2008 își pune întrebări asupra mizelor politice și etice ale sprijinului sexual acordat persoanelor handicapate și asupra formării în domeniul asistenței sexuale (dosar coordonat de Catherine Agathe Diserens și Yves Jeanne).

¹²⁷ Charles Fourier, *Le Nouveau Monde amoureux*, introducere de Simone Debout-Oleszkiewicz, Slatkine, Geneva, 1984, p. 16.

Astăzi există adolescenți care se abțin, ca Sofocle, și adulți, ca Fourier, care nu renunță. În raportul nostru cu timpul, s-a schimbat ceva fundamental: am câștigat două decenii suplimentare de viață, pentru fiecare s-au prelungit farmecele puterii de a dori. Asta înseamnă că jocurile nu sunt niciodată făcute și că emoțiile rezistă verdictului anilor. Pentru cei care au ratat ținta când erau mai tineri există întotdeauna o posibilitate de a recupera. Oare adevărata înțelepciune nu constă în a te îndrăgosti din nou (fie și de partenerul tău dintotdeauna) și în a-ți reîncepe viața la orice vârstă? Ce există dincolo de o anumită voluptate, dacă nu speranța unei alte voluptăți, identice și totodată diferite? Cine n-ar fi gata să dea totul pentru a cunoaște din nou minunatele momente ale unui început de iubire?

Episodice sau durabile, iubirile noastre nu ne învață nimic: nicio educație sentimentală nu le încununează succesiunea confuză. Nu aspirăm decât la un lucru: să le rețrăim întruna. Nu ești serios când ai cincizeci de ani și când te înflăcărezi ca la douăzeci pentru prima ființă ce-ți iese în cale: aceeași ardoare, aceeași stupefacție. Dacă a fi adult înseamnă a ști să te fixezi, atunci înseamnă că suferim de o adolescență cronică. Suntem consecvenți în pornirile noastre amoroase și frivoli în raportul nostru cu timpul. Esențial este să nu reintroducem prin contrabandă spiritul fanatic, ci să ne batem pentru o lume care să facă deliciul sufletelor tandre și fericirea celor pătimiși, lume în care afecțiunile platonice, legăturile eterate, să-și găsească locul lângă acuplările cele mai viguroase. Cel care vrea să fugă de relația sexuală să o facă în deplină legitimitate, iar ceilalți să se acupleze cu cine le place! Lăsați-i să cunoască plăcerea: cei caști, ca și cei pătimiși, cei timizi, ca și cei dezvățați. Să nu

pierdem niciodată sensul minunii carnale: Eros este puterea de viață care leagă ceea ce este separat, singura limbă universală pe care o vorbim cu toții, scurtcircuit fulgurant care aruncă trupurile unele spre altele.

Evident că putem dori fără să iubim sau să iubim fără să dorim: majoritatea relațiilor noastre amicale sau familiale nu sunt sexualizate. Dar adepții fuziunii dintre sex și sentimente vor, în realitate, să subordoneze sexul sentimentelor, pentru a-l scuza, a-l îmbunătăți. Adevărata dramă constă în a înceta într-o zi atât să iubești, cât și să dorești, și a seca dublul izvor care ne leagă de existență. Opusul libidoului nu este abstenența, ci oboseala de a trăi.

NU JUDECAȚI

Să fugi de cel care te iubește, să-l iubești pe cel care fuge de tine. Să-l blestemi pe cel care doarme lângă tine, să-l faci bucăți în fiecare noapte și să te trezești liniștit, ca și cum lumina ar fi spălat toată ura. Să-ți pierzi mințile pentru o persoană care te disprețuiește tot atât de mult pe cât tu o iubești. Să ai despre orice legătură ideea că se va sfârși, să intri într-o poveste de dragoste întocmai ca pasagerul de pe *Titanic*, anticipându-i naufragiul. Să visezi cavalcade sublime, amoruri nebune și să te sufoci lent într-o mediocritate fără ieșire. Să nu știi ce să dai, să nu primești niciodată nimic și să te miri că darurile tale sunt atât de prost primite. Să te căsătorești din dorința de siguranță, să nu te căsătorești din dorința de aventură, să-ți dai seama că nici chiar căsătoria nu te protejează de nimic și că lipsa căsătoriei nu-ți garantează că vei avea parte de lucruri neprevăzute. Să suporti ani de-a rândul minciuni și

înșelăciuni, și apoi, pentru o nimica toată, să pleci pentru totdeauna. Să aspiři la căldura conjugală fiind totodată mare fustangiu, să visezi aventuri fierbinți, în liniștea căminului. Să iubești în detrimentul celuilalt, să-i absorbi energia, să-i furi tinerețea, să prosperi pe declinul lui. Să juri în fiecare dimineață că-l lași pe celălalt și s-o tot ții așa douăzeci de ani, în suflet cu ideea luxurii. Să fii prostănacul din piesă, fraierul de care toată lumea râde, să nu vezi evidența și să te obișnuiești cu ea. Să consideri căsătoria ca pe o muncă grea, să te forțezi să-ți iubești partenerul, să înduri, să suporti, să încasezi, să faci o criză de nervi din cauza unei aventuri. Să onorezi mai multe persoane fără să le-o spui, să ceri de la fiecare o adorație exclusivă, să nu fii niciodată sigur de nimic, nici de orientarea ta sexuală, nici de atașamentul tău, să locuiești în țara lui poate, a ezitării sentimentale, să nu fii decât un semn de întrebare care spune: te iubesc. Să plângi la plecarea unei ființe la care credeai că nu ții, dar care ți se înfipsea în inimă ca o așchie. Să venerezi, după ce a murit, o persoană pe care o maltratai pe vremea când trăia. Să te arăți extrem de amabil față de niște necunoscuți, să le oferi cadouri somptuoase și să te arăți rece și zgârcit cu ai tăi.

Iată câteva dintre inconsecvențele iubirii. De ce am vrea să fie altfel? A vorbi despre iubire înseamnă întotdeauna a porni de la dezordinea ta interioară, a scotoci în străfundul noroios al sufletului tău, plin de josnicie și de noblețe. Mai bine deci să punem în scenă, fără să le judecăm, nebuniile din sufletul oamenilor.

PARTEA IV

IDEOLOGIA IUBIRII

CAPITOLUL IX
PERSECUTAREA DIN IUBIRE:
CREȘTINISM ȘI COMUNISM

„La flacăra iubirii, sceleratul aprindea flacăra răzbunării.“

SADE, CRIMELE IUBIRII

„Priviți chipurile marilor creștini: sunt chipuri de oameni care știu să urască mult.“

NIETZSCHE

În secolul al XVI-lea, la Saragossa, în Spania, un rabin putrezea într-o temniță subterană, umedă și întunecată, torturat de Inchiziție ca să-și renege credința. Un frate dominican, al treilea Mare Inchizitor al Spaniei, urmat de un torționar-șef și de două ajutoare ale acestuia, vine să-i anunțe, cu ochii în lacrimi, că „pedeapsa sa frățească a luat sfârșit”: a doua zi, va urca pe rug, împreună cu alți patruzeci de eretici ca el, și trebuie să-și încredințeze sufletul lui Dumnezeu. La scurt timp după această vizită, prizonierul observă că ușa temniței nu-i bine închisă; neîndrăznind să creadă că-i adevărat, deschide ușa ezitând și zărește un coridor foarte lung, luminat slab de niște torțe. Se târăște pe coridor, terorizat de gândul că va fi descoperit. După lungi minute de mers târâș, simte pe mâini o adiere și zărește în față o ușă mică. Se ridică în picioare și o împinge. Ușa cedează repede și se deschide spre o livadă de lămâi.

Noaptea este magnifică, cu un cer plin de stele. Rabinul, extenuat, dar cu sufletul plin de speranță, crede că a sosit momentul eliberării. Se vede deja alergând spre înălțimile din apropiere și respiră fericit aerul libertății. Dintr-odată, două brațe ivite din întuneric îl cuprind și se trezește la pieptul Marelui Inchizitor. Acesta, cu ochii în lacrimi și cu înfățișarea bunului păstor ce-și regăsește oaia rătăcită, îi suflă, cu o respirație alterată de post: „Copilul meu, vrei să ne părăsești tocmai în ziua care ar putea fi cea a mântuirii tale?”¹²⁸.

Această extraordinară povestire a lui Villiers de l'Isle-Adam vorbește despre un lucru esențial: cu mult înainte de comunism și de procesele sale de la Moscova, creștinismul, cel puțin în versiunea sa romană, inventase oprimarea în numele iubirii.

1) BISERICA MARTIRIZATĂ, BISERICA CE MARTIRIZEAZĂ

Geniul creștinismului nu a constatat numai în a oferi, ca orice religie, un sens vieții, el a constatat și în a spune fiecărui om: nu ești singur, Dumnezeu este aici pentru tine, el te privește și te ocrotește. „La voi însă și perii capului, toți, sunt numărați”, spune Hristos în Sfânta Evanghelie. Datorită lucrărilor istoricilor (Michel Foucault, Peter Brown), știm că de fapt creștinismul n-a inventat puritanismul, ci l-a împrumutat de la Antichitate, așa cum a împrumutat de la ea și neîncrederea în pasiune. Acestui rigorism el îi adaugă o dimensiune esențială: Dumnezeul iubirii, „*sensible au coeur*” (Pascal), ce vorbește cu fiecare dintre creaturile sale în particular. Dar el distinge îndată două feluri de iubire: cea

¹²⁸ Villiers de l'Isle-Adam, *La Torture par l'espoirance*, 1883 (citată în *Contes cruels*, Les oeuvres représentatives, 1933, pp. 21-29).

a oamenilor, care este o înșelăciune, pentru că le dă muritorilor iluzia nemuririi, și cea divină, singura adevărată. Falsa iubire, legată de creatură, este lăcomia (*cupiditas*), aceea legată de Creator este caritatea (*caritas*). Prima urmărește un bine trecător, căruia îi devine sclav, cealaltă urmărește un bine etern, care eliberează de frică și de moarte. Este o nebunie să-i iubești pe oameni ca și cum ar fi nemuritori, spune Sfântul Augustin, să iubești pe cineva care urmează să moară ca și cum el nu ar mai urma să moară. Pascal, în ale sale *Cugetări*, va relua, cu oarecare afectare, această idee: „Nu vă atașați de mine, căci eu voi muri; căutați-l mai degrabă pe Dumnezeu“.

Odată stabilită această departajare, mai rămâne totuși o enigmă: cum a putut Biserica, al cărei mesaj este iubirea până la adorație, să ajungă la soluții precum cruciadele, crima în masă, Inchiziția? Aceste devieri sunt explicate în general prin Istorie: instituție mundană, legată de puterea zilei, Biserica romană a trădat învățătura Evangheliei, recunoscându-și greșelile doar foarte târziu, la Conciliul Vatican II (1962-1965). Dostoievski va imagina în *Frații Karamazov* un Iisus întors pe pământ și arestat de Marele Inchizitor pentru incitare la adevăr. Noi propunem aici o altă ipoteză: Biserica n-a trădat Evanghelia, ci a împlinit-o. Viermele era în fruct încă din Noul Testament, în elogiul nechibzuit al iubirii ca minune absolută. Să reluăm faptele: de abia ieșită din starea de persecutată, datorită împăratului Constantin (secolul al IV-lea), care face din ea religia oficială a Imperiului Roman, Biserica, bogată în martiri, începe să-i persecute, la rândul ei, mai întâi pe păgâni, apoi pe evrei, acești falși frați, după cum va spune Sfântul Augustin, și, în decursul timpurilor, pe toți cei care i se vor opune, începând cu cei de alte orientări. Aceste

violente, sub formă de războaie și de pogromuri, nu vor înceta cu adevărat decât după Revoluția Franceză, când Biserica Romei și celelalte Biserici sunt depozitate cu forța de prerogativele lor temporale. Ca s-o spunem în mod brutal, în 380, când, prin Edictul împăratului Teodosie, creștinismul devine religie de stat și iubirea preia puterea. În sensul strict al termenului: nu masca sa, sau simulacrul său, ci însăși iubirea, sublimă și totodată abominabilă.

Victimele devenind călăi, lucru clasic în istorie, am putea formula, în legătură cu orice revoluție, această lege de fier: combateți opresiunea, nu vă încredeți în cei oprimați. Este evocată Biserica primitivă din catacombe, a cărei existență o contrazice pe aceea opulentă și dominatoare de după împăratul Constantin. Dar prima conține în germene devierile celei de-a doua: în fraternitate zac germenii despotismului. De îndată ce Sfântul Pavel, printr-o frază celebră, decretează că în lumea creștină „nu vor mai fi nici greci, nici barbari, nici evrei (...), nici bărbați, nici femei“, el întinde potențial mantia iubirii asupra tuturor: nimeni nu va scăpa de această pastorală implacabilă. Degeaba scrisese împăratul Tertulian în 212: „Idea de a constrânge la religie este străină de religie“ și în zadar afirmase împăratul Constantin, după cum spune biograful său Eusebiu: „Niciun creștin nu trebuie să ia drept pretext convingerea sa intimă pentru a-i face vreun rău aproapelui său“, nici unul, nici altul nu au fost ascultați¹²⁹. Biserica Romei ridicase la rangul de poruncă un sentiment propice intransigenței. Să uciți din iubire, iată crima creștinătății în ansamblul ei: așa se explică atmosfera de mare blândețe morală în care au fost făcute aceste crime, tonul onctuos al călăilor, care, asemenea comisarilor politici ai socialismului real din secolul XX, n-au vrut numai să-l

¹²⁹ Citat în Paul Veyne, *Quand notre monde est devenu chrétien*, Albin Michel, 2007, pp. 169-170.

pedepsească, ci și să-l educe, să-l redreseze, să-l aducă pe calea cea bună pe necredincios. Dacă toți oamenii sunt frații mei întru Dumnezeu, am datoria de a-i integra în această familie, de la care ei se îndepărtează greșind; trebuie să-i constrâng pentru binele lor. Este vestitul: „Silește-i să intre“, spus de Luca (XIV:16-24), ce compară împărăția lui Dumnezeu cu un festin de nuntă la care unii invitați refuză să vină.

2) O DATORIE NERAMBURSABILĂ

La drept vorbind, are loc o dublă mișcare: pe de o parte, creștinismul fasonază peisajul amoros al Occidentului, relația pasionată a credinciosului cu Cel de Sus. Admirabilă moștenire: discursul sentimental vine din iudaismul Bibliei (*Cântarea Cântărilor*), vocabularul galant este calchiat după cel al devoțiunii, ardoarea marilor sfinte, aceste logodnice ale lui Hristos, anunță cele mai pătimase poeme ale literaturii noastre. Marea tradiție a unei stări de încântare și de extaz, pe care o regăsim la trubaduri, în chietism, în romantism, în suprarealism, și care ridică iubirea la rangul de sacralitate, transformă un sentiment trecător într-o eternitate de pietate. „Orice opulență care nu este Dumnezeu e pentru mine sărăcie“, spune, de exemplu, Sfântul Augustin, îndemnându-ne să-l adorăm pe Cel care ne-a iubit chiar înainte de a ne naște și care Și-a trimis unicul Fiu pe pământ ca să ne răscumpere păcatele. Doar existența lui Dumnezeu este totodată favoare și fervoare. Acesta este un tată bun, un amant capricios, căruia trebuie să-i ghicești dorințele ascunse, dar și un tiran gelos, care ne cere să rupem toate legăturile pentru a-l urma.

„Dacă înțelegi, înseamnă că ce ai înțeles nu-i Dumnezeu“, spune Sfântul Augustin¹³⁰: este o frază extraordinară, pe care cu siguranța că a imitat-o fostul director de la instituția americană Federal Reserve Allan Greenspan, care a declarat într-o zi presei, în legătură cu o criză economică: „Dacă ați înțeles ce v-am spus, înseamnă că m-am exprimat prost“. Pe scurt, acest Dumnezeu ascuns (Pascal), ale cărui căi sunt impenetrabile, amintește din plin de strategia cochetei care își duce admiratorii de nas, și-i farmecă, pentru ca totodată să-i respingă. A descifra voința lui Dumnezeu, chiar când el tace, devine știința riscantă a slujitorilor săi; tăcerea lui este și ea un mod de a vorbi; dacă vorbește, o face într-o limbă obscură, pe care trebuie să te ferești s-o iei *ad litteram* (Simone Weil).

Dar acest Dumnezeu a murit pentru păcatele noastre prin Mesia. Hristos s-a urcat pe cruce pentru fiecare dintre noi în parte. „Mă gândeam la Tine în timpul agoniei mele, spune Iisus prin cuvintele lui Pascal, picătura aceea de sânge a fost vărsată pentru Tine...¹³¹” În imaginile pioase din catehism, pe care trebuie să le sărute copiii, se regăsește iconografia inimii însângerate a lui Hristos¹³². Noi avem cu toții pe mâini sângele Mântuitorului, am contractat față de el o datorie nerambursabilă, după cum a spus Nietzsche. Cum să ne asumăm o asemenea creanță care se abate asupra noastră încă de la naștere și care seamănă cu un șantaj fără de sfârșit? „Dumnezeu, față de care nimeni nu se va achita de ceea ce el a achitat pentru noi fără să aibă vreo datorie“, mai scrie Sfântul Augustin. Este un dar fără vreo compensație posibilă: a te naște înseamnă a te înfățișa înaintea Creatorului ca moștenitor al neamului păcătos al lui Adam. Specia umană se află în situația unui sclav care nu va putea niciodată să-i mulțumească îndeajuns Celui care a

¹³⁰ Citat de Benôt XVI, *Dieu est amour*, Cerf, 2006, p. 70, care ne invită să credem, în ciuda tăcerii divine.

¹³¹ Pascal, *Pensées*, Éditions Brunschwig, § 717.

¹³² Michelet povestește, în a sa *Histoire de France*, căsătoria — aprobată de iezuiți — a unei tinere călugărițe din Ordinul Vizitandinelor, Marie Alacoque, în secolul al XVII-lea, cu Iisus. Această tânără pletorică și căreia trebuia să i se ia sânge la intervale regulate

îngăduit răscumpărarea sa, a unui sclav care va fi trecut de la o dependență îndurată la o recunoștință pentru care a optat. Iată-ne deci ostatici Domnului pentru totdeauna: el a trăit în sărăcie și umilință, ca să ne mântuiască, și noi nu putem să-i refuzăm iubirea noastră.

3) FRATERNITATEA SAU MOARTEA

Sacrificiul lui Hristos face deci intolerabilă starea călduță a necredincioșilor sau greșeala în care se află păgânii: odată ce revelația s-a împlinit, cum ar mai putea oamenii să vrea să nu fie mântuiți, la nevoie chiar și împotriva voinței lor? Căci aceasta este violența darului divin, care se arată a fi zdrobitor. Nerăbdător să aducă lumii întregi Vestea cea Bună, creștinismul, născut în sângele martirilor, a crescut apoi în sângele celorlalți, inclusiv în cel al fraților săi schismatici, ortodocși, catari, protestanți, și inaugurează astfel agresivitatea culturii occidentale. Cu atât mai mult cu cât Roma, sediu al adevăratei credințe, este în latină *Roma*, anagrama lui *amor*, iubire. Pascal însuși nu compara oare ordinea carității cu sabia distrugătoare a lui Iisus, venit să răstoarne societățile omenești? Păgânii trebuie obligați să creadă, va spune Sfântul Augustin: tot prefăcându-se că sunt credincioși, vor deveni niște credincioși autentici¹³³. Și în *Împotriva lui Faustus*, el va legitima folosirea constrângerii împotriva ereticilor, în epocă discipolii lui Mani, explicând că aceștia trebuie să fie făcuți fericiți chiar împotriva voinței lor, prin aducerea lor pe căile Domnului. Pedepsirea celor necredincioși trebuie să excludă orice sentiment de milă. În 417, într-o scrisoare către prefectul militar Bonifaciu, însărcinat cu reprimarea

pretindea că este vizitată în fiecare lună de divinus ei soț, care își amesteca simțirea cu a sa și o făcea să aibă parte de un extaz celestial (citad din Roland Barthes, *Michelet*, Le Seuil, 1974, pp. 116-117).

¹³³ În *De Utilitate Credendi*, citat de Paul Veyne, *op. cit.*, p. 214.

donatiștilor, o altă sectă eretică, el scrie următoarele, text care va ține loc de doctrină bisericească timp de secole: „Există o persecuție nedreaptă, și anume cea exercitată de necredincioși asupra Bisericii lui Cristos; și o persecuție dreaptă, cea exercitată de Bisericile lui Cristos împotriva necredincioșilor (...) Biserica persecută din iubire, iar necredincioșii din cruzime (...) Biserica își persecută dușmanii și îi urmărește până când ajunge la ei și îi învinge în orgoliul lor și în vanitatea lor, spre a-i face să se bucure de binefacerile adevărului (...) Biserica, în marea ei milă, trudește în a-i elibera de pierzanie și în a-i ocroti de moarte”¹³⁵.

De vreme ce toți oamenii au dreptul la mântuire, ar fi o greșeală să fie lăsați în afara acesteia, căci sufletul omenesc trebuie unificat într-o singură familie. Mai bine este să-ți constrângi aproapele, ba chiar și să-l omori, decât să-l lași împovărat de acest păcat de moarte. „Nu există mântuire în afara Bisericii“, va spune, după un mileniu, Conciliul de la Trento, în 1545, în timpul Contrareforme. Sfântul Augustin va avea o altă formulă, teribilă și revelatoare: „Abține-te de la iubire în viața aceasta, ca să nu pierzi viața eternă (...) Dacă ai iubit când nu trebuia să iubești, atunci ai urât; dacă ai urât cu bună-știință, atunci tu ai iubit“. A urî cu bună-știință: cum să nu recunoaștem în această formulă, chiar dacă nu aceasta este intenția Sfântului Augustin când o scrie, un apel la a-i elimina pe toți cei care nu sunt pe calea dreptei credințe? Să nu repetăm trecutul, să transformăm toate relațiile umane, iată, cu începere de la Sfântul Pavel, mesajul creștin care explică ferocitatea acestei religii¹³⁶. Ea a dat erotismului nostru tonalitatea lui războinică, chiar când acesta i s-a opus: patosul său belicos este direct inspirat din această

¹³⁵ Citat in Frédéric Lenoir, *Le Christ philosophe*, Plon, 2008, pp. 151-153.

¹³⁶ Cf. excelenta analiză a lui Jean-Michel Rey *Paul ou les ambiguïtés*, L'Olivier, 2008.

doctrină și Sade nu-i decât copilul turbulent al feudalității și al unui catolicism degenerat.

Chiar și iubirea pe care Dumnezeu o are față de creaturile sale este ambiguă: „Omul iubit de Dumnezeu, spune părintele Anders Nygren, nu are nicio valoare în sine; o valoare îi dă doar faptul că-i iubit de Dumnezeu”¹³⁷. Ciudată iubire, care începe prin a declara că obiectul său este lipsit de orice valoare. Dumnezeu este iubire, nu omul, creatură decăzută, care e vrednică de iubire. El „ne-a adus pe lume, explică Sfântul François de Sales în secolul al XVII-lea, nu pentru că ar fi avut vreo nevoie de tine, de care nu are nicio nevoie, ci pentru a-și exercita în tine bunătatea, dăruindu-ți harul și gloria Sa”¹³⁸. Acest mod de a vedea lucrurile face din om o ființă care trebuie corectată și redresată, dacă rămâne surdă la mesajul divin. A ucide în numele lui Dumnezeu nu poate fi o crimă, pentru că Dumnezeu este iubire: oricine se ține în afară de stăpânirea lui este vrednic de ură și merită să fie pedepsit.

Iată de ce inchiștorii din Evul Mediu, însuflețiți de un „sentiment de milă” față de acuzat, aveau convingerea că, supunându-l torturii, lucrează întru mântuirea lui¹³⁹. Aceleași motive care au făcut creștinismul atât de popular, pietatea, feroarea colectivă, speranța într-un dincolo, l-au făcut și primejdios. Ura a putut să unduiască în mijlocul acestui ocean de iubire nemărginită, care îi oferea victime fără apărare. Limbajul onctuos al prelaților, care încredințau grija pedepselor puterilor laice, era pus în serviciul unei voințe de putere deloc milostive. Creștinismul va fi inventat crima din altruism, care se desfășoară într-un climat de mare elevație spirituală. Cel puțin Islamul este mai sincer în certitudinea lui că este singura credință autentică și nu se

¹³⁷ Anders Nygren, *Éros et Agapé*, Aubier, 1962 (ediție epuizată), p. 64. Citat în André Comte-Sponville, *Petit Traité des grandes vertus*, PUF, 1995, p. 368.

¹³⁸ Sfântul François de Sales, *Traité de l'amour de Dieu* în *Doctrines du Pur Amour*, Agora, Pocket, 2008, pp. 33-34.

¹³⁹ Citat de Frédéric Lenoir, *op. cit.*, pp. 158-159.

preface că-i prețuiește pe necredincioși¹⁴⁰. Astfel înțelegem mai bine admirabilul și absurdul precept evanghelic: „Iubiți-vă dușmanii, faceți bine celor care vă urăsc și rugați-vă pentru cei care vă persecută“ (Matei, 44-45). A-ți iubi dușmanii înseamnă poate a-ți convinge călăii de rătăcirile lor¹⁴¹; dar și a le face un serviciu spiritual luându-le viața, eliminându-i din iubire pentru propria lor mântuire. Creștinismul preconiliar sau opresiunea prin iubire: violența sentimentală, cruzimea mieroasă, iubirea războinică. S-ar putea spune despre el ceea ce s-a spus în Italia despre politicianul de centru-stânga Romano Prodi: că transpiră bunătatea prin toate ghearele lui¹⁴².

4) COMUNITATEA CAMARAZILOR

Faptul că suntem cu toții frați întru Domnul este o cucerire importantă a monoteismului care a instaurat egalitatea formală între oameni. Faptul că această cucerire

¹⁴⁰ Pentru Islam, a simți pentru Dumnezeu iubire este o erezie, căci o creatură finită nu poate iubi decât ceva finit. Pe Domnul trebuie să-L respecti și trebuie să te temi de El. De aici și persecutarea poezilor mistici, al-Hallaj, Ruzbehan de Shiraz, Sohrawardi de Alep, trubaduri ai iubirii supreme față de divinitate (vezi Denis de Rougemont, *L'Amour et l'Occident*, op. cit., pp. 112-113). Pentru Mansur al-Hallaj, mistic sufi (857-922) omorât la Bagdad, v. magnifica traducere a poemelor sale făcută de Louis Massignon, *Diwan*, Le Seuil, 1955, precum și *Poèmes mystiques*, traducere de Sami Ali, Albin Michel, 1998.

¹⁴¹ A fost, în Algeria, în 1996, atitudinea călugărilor din Tiberina, și mai ales a priorului trapiștilor, Christian de Chergé, care, cu trei ani înainte de asasinarea sa de către islamiști, refuzând să părăsească Algeria, considera că viitorul său asasin este ultimul său prieten: „Și tu, prietenul meu din ultimul minut, care poate că n-ai știut ce făceai, da, și pentru tine vreau această îndurare și această întoarcere către Dumnezeu ce-ți este poate hărăzită. Și fie-ne dat să ne regăsim, tâlhari fericțiți, în paradis, cu voia lui Dumnezeu, Tatăl nostru, al amândurora. Amin! Inch Allah!“. Să-ți tratezi călăul ca pe un prieten și să-i ierți dinainte gestul fatal arată o măreție sufletească prea rar întâlnită pentru a nu fi subliniată (vezi Sora Emmanuelle, *La Folie d'Amour, entretiens avec Sofia Stril-Rever*, Flammarion, 2005, pp. 125-126).

¹⁴² Creștinismul uzează și abuzează de un paradox care va cunoaște un mare succes: cea de pe pământ vor fi primii în ceruri, cei nebuni conform legilor acestei lumi vor fi cei înțelepți după legile celeilalte, cine vrea să-și salveze viața și-o va pierde, fericțiți cei săraci cu duhul, căci ei vor fi sărbătoriți în viața de apoi, trebuie să mori întru tine, ca să trăiești întru Dumnezeu etc. Acest mod de a gândi în antonime (răul este un bine ascuns, sărăcia e o bogăție tainică, josnicia e o măreție prin lipsă) este mai ales o mașină de legitimat starea de lucruri în orice moment. Adevărul se ascunde totdeauna în contrariul evidenței. Astfel, crima poate fi luată drept o dovadă de atașament, supliciu drept o grijă pentru celălalt. Posteritatea acestei retorici a fost de o mare fecunditate în regimurile totalitare care își reeducă disidenții.

trebuie să se exprime sub forma unei înrolări obligatorii sub același stindard marchează limitele acestui universalism. Comuniunea devine celălalt nume al aservirii. Există numeroase situații în care separarea dintre oameni este preferabilă agregării lor, situații în care asemănarea lor fundamentală nu trebuie să oculteze dorința lor de a trăi despărțiți de ceilalți¹⁴³. Astfel, vedem de ceea ce se apropie creștinismul: de comunism, care este o erezie modernă a lui, și care permite să se vadă, îngroșate ca printr-o privire cu lupa, defectele creștinismului. Puterile marxiste i-au persecutat, și cu câtă ferocitate!, pe creștinii de toate orientările, dar ele au împrumutat principalele concepte ale doctrinei lor: au făcut din proletariat Cristosul planetar, clasa aducătoare de mântuire prin excelență, clasa care, nefiind nimic, trebuie să devină totul. Ele au imaginat societatea viitoare ca fiind împlinirea terestră a făgăduielilor Evangheliei. Rosa Luxemburg însăși se referea la Părinții Bisericii și vedea în comunism religia laică a celor nefericiți. Să mai adăugăm și că cele două sisteme cer o adeziune integrală, care nu-i lasă conștiinței niciun spațiu de manevră critic; ei practică citarea permanentă a Sfintei Scripturi, referirea la Marii Predecesori, neîncrederea în tot ceea ce se îndepărtează de ortodoxie, conflictul între spirit și literă. În amândouă cazurile, lumea aceasta e judecată în numele unei alte lumi, de care oamenii nu sunt conștienți: viața eternă pe de o parte, societatea fără clase de cealaltă parte. Cei refractari pot fi astfel băgați la închisoare sau uciși în numele unei fericiri viitoare, pe care ei o ignoră, dar care trebuie să le fie inculcată. Armonia obținută prin forță: iată ce ne povestesc ei.

Abia am ieșit din aceste regimuri sângeroase, care au vrut să facă din fraternitatea între popoare legătura

¹⁴³ Acesta este sensul cunoscutului apel al lui Amos Oz în legătură cu conflictul israelo-palestinian: *Ajutați-ne să divorțăm*, Gallimard, 2004.

prin excelență și, în acest scop, au făcut ca milioane de oameni să trăiască în teroare. Pentru a-i aduna pe oameni, trebuie mai întâi să excluzi câțiva dintre ei, pe necredincioși, pe schismatici, pe exploataitori. Și aici, și acolo e aceeași bunătate criminală a inchișitorului, a cruciatului, a comisarului politic, toți depozitari ai Adevărului. Fraternitatea sau moartea: știm ce succes a avut această formulă în timpul Revoluției Franceze. La început este invocată Evanghelia, „primii discipoli ai Mântuitorului erau și ei cu toții frați între ei, egali și liberi“, va spune abatele Lamourette în 1791 (iată un nume predestinat), și până la urmă s-au trimis unii pe ceilalți la eșafod pentru trădare¹⁴⁴. Comunismul în versiunile sale sovietică, maoistă, castristă, polpotistă a practicat eliminarea camarazilor și a tovarășilor de drum care vor jura, până la spânzurătoare, fidelitate Revoluției și Socialismului. Ce putem face dacă minunatul ideal al credinței în Iisus sau în Lenin cere eliminarea elementelor corupătoare, care împiedică venirea paradisiului? „O, voi, care sunteți frații mei, pentru că eu am un dușman“, spunea Éluard, marele poet stalinist. Adânciți discursurile apologetilor fraternității, analizați-le tremoloul: ele sunt pline de fiere, de ură, nu iubesc pe nimeni, scuipă. Nu-i surprinzător că ultimii intelectuali comuniști din Europa, Alain Badiou și Slavoj Žižek printre alții, se reclamă toți de la Sfântul Pavel, de la creștinism și de la puterea transfiguratoare a iubirii.

Ravagii ale unei retorici a bunelor intenții: nefericirea câtorva nu contează dacă ea permite venirea Cetății cerești sau a Revoluției. Nu suntem vinovați din moment ce vrem să facem bine. Pascal, în *Provincialele* sale, justifică greșeala prin frumusețea proiectului: „Când nu putem împiedica acțiunea, purificăm măcar intenția, și

¹⁴⁴ În cartea sa asupra Revoluției Franceze, Mona Ozouf a dat două interpretări acestui fenomen: să fim frați sau mă omor, fii fratele meu sau te omor (este versiunea lui Chamfort). Psihanalistul Jacques André sugerează o a treia: fii fratele meu ca să te ucid pe altarul patriei (Mona Ozouf, *L'Homme régénéré*, op. cit., pp. 176-177).

astfel corectăm viciul mijloacelor prin puritatea scopului”¹⁴⁵. Nu vom putea spune niciodată cât de multe sunt crimele pe care le poate exprima iubirea față de umanitate în general, când ea nu este contrabalansată de iubirea față de oameni în particular. Ostilitatea, sigură pe dreptatea ei, sigură că lucrează pentru mântuirea sufletelor sau pentru emanciparea celor oprimați, îi adună pe cei în care ea sălășluiește într-o singură jerbă arzătoare și implacabilă. Acest Dumnezeu creștin, care „îi iubește pe cei blânzi și pe cei milostivi”, a început prin a semăna în urma lui un înfricoșător carnagiu. Este o iubire superioară care justifică supliciul celor fâțarnici sau, în cazul comunismului, eliminarea dușmanilor poporului. În epoca modernă au existat două mari sisteme de tiranie: prin ură, național-socialismul; prin iubire, marxism-leninismul, mai greu de combătut, din cauza nobleții idealurilor sale. Tot programul nazismului se baza pe aversiunea față de evrei (și față de „rasele inferioare”), condamnați la exterminare. Cel al comunismului se baza pe emanciparea speciei umane *via* proletariat. Primul vorbea limbajul călăului, al „rasei superioare”, al doilea pe cel al victimei, al celor umiliți. Dar pentru a realiza dreptatea pe pământ trebuia să se înceapă prin îndepărtarea tuturor categoriilor care se opuneau venirii sale: burghezi, chiaburi, socialist-trădători, imperialiști etc. Măreția acestei fapte, săvârșite în numele umanității în suferință, legitima brutalitatea metodelor. Comunismul a fost adevărul, dus dincolo de orice limită, al unui anumit creștinism.

¹⁴⁵ În *Doctrine du pur amour*, op. cit., p. 88.

S) RENUNȚAREA LA PROZEITISM

Comparația se oprește aici, bineînțeles.

Bolșevismul, întocmai ca fratele său inamic nazismul, a ridicat crima la rangul de artă industrială și a ucis într-un secol mai mult decât au ucis Bisericele în mai multe secole¹⁴⁶. În sfârșit, viața religioasă este înfloritoare, în timp ce țărilor socialismului real s-au prăbușit. De ce această diferență? Religia, spre deosebire de doctrinele laice, nu este supusă constrângerilor verificării: speranțele sale sunt îndreptate spre viața de dincolo și nu spre cea de aici. Creștinismul s-a umanizat în Europa nu printr-o bună voință internă, ci pentru că Renașterea, Reforma, Iluminismul, Revoluția l-au slăbit ca putere trecătoare și totodată l-au salvat ca putere spirituală. Roma a știut, cu mult curaj, să facă *mea culpa*, supunându-se, *via* Conciliul Vatican II, unei vaste reexaminări a doctrinei sale, care i-a amputat aspectele agresive și a recunoscut rătăcirile sale cele mai teribile. Diferitele Biserici ale creștinătății au avut nevoie de aproape două milenii ca să ajungă, constrânse și forțate, la o anumită temperanță. Perioadele de credință arzătoare din Occident au fost, alături de perioade în care s-au realizat capodopere și progrese incontestabile, și vremuri de oroare și barbarie. Nu putem avea niciun regret față de aceste timpuri de înaltă spiritualitate! Creștinismul nu a redevenit frecventabil decât pentru că i s-au pilit dinții (ceea ce nu este încă și nu va fi poate niciodată cazul Islamului). El nu a renunțat la violență, în formele sale catolice, reformate și ortodoxe, decât pentru că s-a născut din iubire ca pasiune inflexibilă. Biserica catolică a devenit, fără să vrea, un parlament obligat să arbitreze între diferitele sale facțiuni. Chiar dacă se consideră întotdeauna ca fiind singura depozitară a

¹⁴⁶ Excepție face Ruanda, unde a avut loc un genocid organizat de unii catolici asupra altor catolici, în 1994, și în care au fost implicați numeroși preoți și prelați. Tăcerea Vaticanului cu privire la acest masacu, care compromite toată ierarhia catolică, este elocventă.

adevăratei credințe, ea consimte, nu fără reticență, să-și facă autocritica, să dialogheze cu ateismul, cu agnosticismul și cu alte confesiuni. Ea a practicat intoleranța din pasiune și iat-o acum constrânsă să fie tolerantă din slăbiciune. Cu excepția Islamului, care rămâne rebel, principiul laicității este admis peste tot în Europa și, pentru moment, nu se pune problema de a-l pune în discuție. Marile religii nu mai au posibilitatea, în cazul națiunilor democratice, de a-i închide sau a-i executa pe cei care le contrazic. Putem considera că e supărătoare atitudinea Romei față de celibatul preoților, de hirotonisirea femeilor, de contracepție, de avort, de homosexualitate; iresponsabilă când interzice pilula, ierarhia catolică se dovedește cu adevărat criminală când, în numele abstenenței, combate prezervativul, într-o epocă în care SIDA face ravagii¹⁴⁷.

Rămâne ca Biserica să admită de acum înainte, și e un progres imens, să despartă iubirea de prozelitism.

Iubirea este gratuită. Ea nu este utilizată pentru a atinge alte scopuri. Cel care practică milostenia în numele Bisericii nu va căuta niciodată să impună celorlalți credința Bisericii. El știe că iubirea, în puritatea și în gratuitatea sa, este cea mai bună mărturie asupra faptului că există Dumnezeu, în care credem și care ne îndeamnă să iubim.¹⁴⁸

Aceste precizări sunt capitale: abandonarea convertirii violente este un mare pas înainte, care explică de

¹⁴⁷ În Guatemala, arhiepiscopul țării s-a fotografiat cu un glonț într-o parte și cu o pilulă contraceptivă de cealaltă parte, pentru a arăta că sunt echivalente. În Chile, manifestanți prodivorț și proavort defilează cu pancarte adresate clerului catolic: „Îndepărtați-vă mătinile de ovarele noastre!” Ne amintim de diatribele lui Benedict al XVI-lea, rostite în Camerun, în martie 2009, prin care el acuză prezervativul că favorizează SIDA! Culmea absurdității este atinsă în articolul apărut la 3 ianuarie 2009 în *Osservatore Romano*, organul oficial al Vaticanului, în care un anume Pedro José Maria Simon Castellvi, președinte al Federației internaționale a medicilor catolici, afirma că pilula ar avea de multă vreme „efecte devastatoare asupra mediului înconjurător”, efecte datorate „tonelor de hormoni” deversate în natură prin urina femeilor care o iau. Pilula ar mai fi și o cauză, deloc neglijabilă, a infertilității masculine! Ultima viclenie a obscurantismului este aceea de a pune în serviciul său știința.

¹⁴⁸ Benedict al XVI-lea, *Dieu est amour*, op. cit., p. 64.

ce creștinismul a devenit sinonim cu blândețea. Cu cât o mare credință este mai divizată, cu atât câștigă mai mult în toleranță, în îndoială, în autoexaminare. Speranța de a vedea într-o zi creștinătatea reunificată, așa cum a fost în primele secole ale erei noastre, este naivă, căci diferitele obediențe — luterană, calvinistă, ortodoxă, catolică — prosperă în pluralitatea lor și nu într-o falsă unitate. Orice monoteism degenerază într-o zi în politeism, modurile de a-l aborda pe Dumnezeu se multiplică pe măsură ce umanitatea se diversifică. E de dorit ca religia Profetului, deja scindată între suniți și șiiți, să se împartă și mai mult încă, și ca *Fitna*, discordia, să se adâncească între diferitele sale ramuri, școli, capele. Îți vine să spui despre ea ceea ce Mauriac spunea despre Germania după cel de-al Doilea Război Mondial: o iubesc atât de mult, încât aș vrea să fie mai multe. De îndată ce o sciziune amenință o congregație, pe anglicani astăzi, pe catolici, poate, mâine, trebuie să aplaudăm: ceea ce ea va pierde în forță, va câștiga, poate, în înțelepciune, în moderație. Pluripartismul este viitorul marilor confesiuni. „Acolo unde nu există decât o singură religie domnește tirania; când există două, domnește războiul dintre ele; când există mai multe, există libertate.“ (Voltaire)

Ce să reținem din acest episod? Că trăim mai mult decât oricând sub tutela marelui sistem creștin, el însuși moștenit din platonism, chiar dacă suntem atei sau anticlericali convinși. A gândi împotriva lui este tot un mod de a te înscrie în era extraordinară pe care el a inaugurat-o. Modernii, cu începere din secolul al XVIII-lea, au denunțat, pe bună dreptate, reprimarea instinctelor și misoginismul propagate de Biserici. Dar socialiștii, pozitivisții, comuniștii,

liberalii, anarhiștii au păstrat din această învățătură aceeași idee a mântuirii prin iubire, investită cu o misiune de răscumpărare globală. Ei au reabilitat carnea în numele aceluiași ideal de fraternitate a inimilor și de reciprocitate a conștiințelor: „Când gândurile tuturor nu vor avea niciun secret pentru nimeni” (Sfântul Augustin). În secolul al XIX-lea, Tolstoi, dușman al rațiunii sterile, pleda pentru regenerarea speciei umane prin sentiment. La sfârșitul anilor '60, poetul beatnik american Allen Ginsberg proclama, la rândul său: „Iubirea liberă va salva lumea”. Admițând că lumea are nevoie să fie salvată, rămâne de știut dacă afecțiunea și filantropia sunt de ajuns pentru asta.

PENTRU A SFÂRȘI CU...

PENISUL: în 1998, Gabriel Cohn-Bendit a publicat un pamflet împotriva supremației penisului, prea agresiv, făcând apel la congenerii săi să abandoneze penetrația și să prefere mângâierile intime și sugerea. Iruptia Viagrei l-a mâniat peste măsură pe acest militant al detumescentei¹⁴⁸.

MODUL MASCULIN DE A URINA STÂND ÎN PICIOARE: unele feministe germane lipesc afișe în closete, ca să-i oblige pe bărbați să facă pipi stând pe closet și să termine cu arogața lor falică.

FORMULA TE IUBESC: „Te iubesc = Te am. Îmi aparții. Ești a mea”, formula „supravegherii polițienești generalizate a iubirii”, ce reproduce familia burgheză tradițională¹⁴⁹.

TOT CU FORMULA TE IUBESC: trebuie să înlocuim formula „je t'aime”, explică Luce Irigaray, prin „J'aime à

¹⁴⁸ *Libération*, 15 octombrie 1998.

¹⁴⁹ Vincent Cespédès, *Libération*, 8 noiembrie 2007.

toi“, să refuzăm ideea de posesie asupra celui alt pe care o presupune declarația clasică. „*J'aime à toi* semnifică deci: nu te iau nici ca obiect direct, nici ca obiect indirect, rotindu-mă în jurul tău. Eu trebuie să mă rotesc mai curând în jurul meu, pentru a-l menține pe *à toi* datorită întoarcerii la mine. Nu cu prada mea — tu devenit(ă) al meu (a mea) —, dar cu intenția de a-mi respecta natura, istoria mea, intenționalitatea mea, respectându-le și pe ale tale“¹⁵⁰.

COSTUMUL DE BAIE DEUX-PIÈCES: în 2007, feministele suedeze au cerut dreptul să facă baie topless în piscinele publice, cerând să se desexualizeze această parte a trupului feminin. În această optică, de ce n-am cere să se pună sutiene pe pectoralii bărbaților sau, în țările musulmane, să se impună, pentru a restabili echilibrul, portul vâlului de către bărbați?

HOMOSEXUALITATEA: Coaliția creștină, adunare a dreptei religioase americane, finanțează în ziare o campanie publicitară pentru „a-i vindeca pe gay“. Nu se știe cât de mare este procentul de reușită și nici care este soarta rezervată recidiviștilor.

PACS (Pactul civil de solidaritate, votat în Franța în 1999 de guvernul Jospin, și care a făcut loc unor manifestări de dreapta, în care se fluturau pancartele: „Pederăști murdări, veți arde în infern“, „Pederăștilor, pe rug cu voi“): PACS, în opinia adversarilor săi, va distruge ordinea familială: „Dreptul, întemeiat pe ordinea genealogică, lasă locul unei logici hedoniste moștenite din nazism“¹⁵¹.

LE COUP DE FOUDRE: „Întreaga concepție a iubirii ar trebui reluată ca atare, așa cum se exprimă ea vulgar, dar într-un mod foarte transparent, prin cuvinte ca «coup de

¹⁵⁰ *J'aime à toi*, Grasset 1992, pp. 172-173.

¹⁵¹ Pierre Legendre, *Le Monde*, 23 octombrie 2001.

foudre» sau «lune de miel»¹⁵² (...) meteorologie ieftină (...) nuanțată cu cea mai sordidă ironie revoluționară¹⁵³.

ROMANTISMUL: trebuie să încetăm să „credem în naturalitatea iubirii și în componentele ei romantice, în fixitatea rolurilor sexuale, în posesie, în exclusivitate, în gelozie, în fidelitatea sexuală ca fiind tot atâtea dovezi de iubire“ și să depășim „diviziunile genurilor și ale orientărilor sexuale pentru a provoca nașterea unor noi identități“ și pentru „a întâlni alte energii“¹⁵⁴.

CĂSĂTORIA, MONOGAMIA... fidelitatea, procrearea, copiii, nevroza familială, prostituția, coabitarea, „scenele, isteria, amenințările, cerințele, violența, ura, resentimentul, gelozia, furia, nebunia, mânia, vehemența practică în relațiile amoroase, care se trag, în mod tragic, dintr-un singur nucleu negativ (...) o pulsione mortală travestită sub multiple forme și întotdeauna activă, pentru a murdări tot ceea ce atinge“¹⁵⁵.

PREZERVATIVUL: „Creștinii denunță minciuna numită în mod obișnuit «iubire» (...) Noi refuzăm reducerea iubirii la maimuțările de pe hârtie sau ecran și la împerecherile multiple și plastificate, refuzăm iubirile falsificate pe care ni le vând timpurile noastre. Noi nu vrem o iubire de plastic și nici o iubire sub plastic“¹⁵⁶.

PORNOGRAFIA: „Nici chiar Hitler nu știa să transforme sexul într-un instrument al crimei în modul în care o face industria pornografică“¹⁵⁷, care este într-adevăr

¹⁵² „Coup de foudre“, tradus *ad litteram*, „lovitură de trăsnet“; „Lune de miel“, tradus *ad litteram*, „lună de miere“.

¹⁵³ André Breton, *L'Amour fou*, op. cit., p. 76.

¹⁵⁴ „Pour de nouveaux codes amoureux“, Serge Chaumier, *Libération*, 14 februarie 2001.

¹⁵⁵ Michel Onfray, *Théorie du corps amoureux. Pour une érotique solaire*, Biblio-essais, 2000, pp. 26-27.

¹⁵⁶ Jacques de Guillebon și Falk Van Gaver, *Le Nouvel Ordre amoureux*, L'oeuvre sociale, 2008, pp. 139-140.

¹⁵⁷ Catherine Mc Kinnon, citată de Katie Roilphe, *The Morning After*, Little Brown, New York, p. 141.

un „instrument de genocid“, „Dachau introdus și celebrat în dormitor“¹⁵⁸.

GELOZIA, POSESIVITATEA, EXCLUSIVITATEA:
într-un cuplu, „orice raport sexual al unuia sau al celuilalt cu un al treilea ar trebui să fie considerat ca o experiență amuzantă și plăcută, pe care partenerul tău o poate împărtăși în inima sa și chiar fizic“¹⁵⁹.

Și dacă am sfârși, odată pentru totdeauna, cu toți cei care vor să se sfârșească cu ele?

¹⁵⁸ Andrea Dworkin, 1981, citată de Lynn Segal în *Dirty Looks, Women, Pornography, Power*, BFI Publishing, Londra, 1993, p. 12.

¹⁵⁹ S. Heck și P. Heck, *Les Joies de l'open mariage*, Montréal, Select, 1976, p. 160, citat în Serge Chaumier, *La Déliaison amoureuse*, Petite Bibliothèque Payot, Paris 2004, pp. 294-295.

CAPITOLUL X PAPUCII LUI MARCEL PROUST

„Oricât de mare ar fi răul pe care-l fac cei răi, răul pe care-l fac oamenii de bine este răul cel mai rău.“

NIETZSCHE, AȘA GRĂIT-A ZARATUSTRA

„Cât e de obositor să fii iubit, să fii iubit cu adevărat! Cât e de obositor să devii povara emoțiilor celui alt! Să împovărezi pe cineva care s-a vrut liber, întotdeauna liber de orice responsabilități (...), cât e de obositor să trebuiască, într-un fel sau altul, să simți neapărat ceva, să trebuiască neapărat, chiar fără o reciprocitate reală, să iubești și tu puțin.“

CHATEAUBRIAND

Iată o scenă extraordinară, de foarte multe ori comentată, care se petrece în 1917: tânărul Emmanuel Berl îi face o vizită lui Marcel Proust, pe care-l admiră enorm, ca să-i anunțe un eveniment minunat. Fata pe care el o iubește, Sylvia, de la care nu mai avea vești de patru ani, i-a răspuns afirmativ la o scrisoare prin care el îi cere să-l ia de soț. Tânărul Berl arde de dorința de a-i dovedi lui Proust că se înșală în pesimismul său asupra naturii omenești și că există „suflete pereche“¹⁶⁰. Dar romancierul, pentru care iubirea nu-i decât „un onanism halucinat“, o înșelătorie jucată de oameni, consideră foarte nepotrivit entuziasmul tânărului său prieten. El îi declară că ar fi fost mai bine pentru el ca Sylvia să fi fost moartă; ar fi simțit o teribilă durere, dar mai puțin teribilă decât cea provocată de inevitabila degradare a sentimentelor sale. Treptat, el se înfierbântă, cu riscul de a călca în picioare prietenia lor:

¹⁶⁰ Emmanuel Berl, *Sylvia*, Imaginaire, Gallimard, 1994, pp. 127 și urm.

îi aruncă fraze pline de fiere, îi reprezintă viața „acestor oameni atât de decăzuți încât trăiesc douăzeci de ani lângă o ființă care îi înșală fără ca ei să-și dea seama, care-i urăște fără ca ei să știe, care-i fură fără ca ei să și-o mărturisească, orbi când e vorba de defectele copiilor și de viciile soțiilor lor“. Mânia lui crește, îi „aruncă injurii ca pe niște papuci“ și îi poruncește să plece, izgonindu-l ca pe un individ suspect.

1) NAIUITATEA DEMISTIFICĂRII

Acest pasaj poate fi citit ca înfruntarea dintre experiență și candoare: Proust, ca moralist priceput, denunță mirajul unirii dintre suflete, Berl crede încă în el din ignoranță. Și dacă era invers? Dacă pesimismul proustian nu era decât un idealism inversat? Dacă postura lucidității ascundea în realitate o mare orbire? Demistificarea mai face încă parte din mit, pentru că ea ocupă întreaga sa operă: încăpățânarea în a denunța pagină după pagină mascaradele sentimentului te face să crezi că lucrul nu este niciodată înțeles și că înțeleptul dezamăgit trăiește el însuși într-o amăgire. Perspicacitatea sa atentă până și la cele mai mici amănunte reînvie himera pe care vrea s-o distrugă: pentru că mergem prin întuneric, singura noastră măreție constă în a denunța lipsa noastră de măreție. Întreaga ambiguitate a filosofilor îndoii constă în a degrada puterile noastre, postulând o perfecțiune care nu există în această lume. Giganticul șantier de demolare întreprins de autorul ciclului romanesc *În căutarea timpului pierdut* desenează în negativ imaginea unei umanități ireproșabile, conformă cu idealurile sale afișate. Trebuie să renunțăm la o ultimă iluzie, aceea de a denunța iubirea ca fiind o iluzie.

Același demers are loc de partea celor care laudă. Citiți marile lor tratate, de la *Banchetul* lui Platon la omiliile Sfântului François de Sales, Fénelon, Simone Weil și până la moderni: ele sunt admirabile, dar străbătute de un dogmatism al adevărului. Ele divizează, tună și fulgeră, ierarhizează, stabilesc scări de valoare și deci devalorizează ceea ce noi trăim. Exaltă iubirea excepțională ca s-o denigreze mai bine pe cea obișnuită. Când moralistii înțeleg să ne lumineze, apologeții ne îndeamnă să depășim orice limită. Experți în deziluzie pe de o parte, profesori ai absolutului pe de altă parte, ei ne supun alternativei dintre tot sau nimic. Dacă i-am crede, „iubirea adevărată” ar fi un asemenea ocean de minuni, încât, în comparație cu el, nu ar exista decât tentative stângace și mizerie omenească. Idealizarea sentimentului visat aduce cu sine deprecierea sentimentului trăit. Recunoaștem aici vechea diviziune creștină între agapé divină, dar gratuit, fără limite, și erosul omenesc, întinat de egoism, care trebuie să se smulgă din el însuși, printr-o mișcare ascensională, ca să fie demn de Dumnezeu¹⁶¹. În numele unei finalități inaccesibile, suntem invitați să ne calomniem uniunile stângace, în loc să admitem că iubirea nu-i nimic altceva decât ceea ce simțim, în umilul prezent, precar și totodată magnific.

În acest domeniu, suntem roși de cangrena mitologiilor sublimului: multă vreme am procedat ca și cum doar un singur obstacol de natură morală, politică sau religioasă ar împiedica iubirea să se dezvolte în toată splendoarea ei. Obstacolele au fost înlăturate și iubirea și-a arătat natura ei: ambivalentă, admirabilă și jalnică. Nu este decât istoria rătăcirilor sale, fiind la fel de adevărată în rătăcirile ei, ca și pe culmile ei. În plină dulcegarie romantică, Balzac, Flaubert, Zola dezvăluie, sub fumurile

¹⁶¹ De exemplu: „Iubirea trebuie, mai mult decât oricând, să fie reinventată. Atâtea energii pierdute, atâtea speranțe spulberate, atâtea suflete dezamăgite... Cum am putea să lăsăm să se creadă că iubirea nu-i decât asta, așa cum ni se spune în epocă? Cum să acceptăm o asemenea înjosire?” (Jacques de Guillebon și Falk Van Gaver, *Le Nouvel Ordre amoureux*, op. cit., p. 148).

lirismului, un adevărat infern, în care se dezlănțuie forțele lăcomiei și ale arivismului. Dar în plin cinism capitalist, Balzac ne arată și un moș Goriot capabil să se sacrifice și să moară pentru fiicele lui, care-l disprețuiesc. Flaubert, un Charles Bovary ce se duce să caute, după moartea soției sale, puțin din imaginea și din căldura acesteia din urmă pe chipul amantului ei Rodolphe, pe care-l întâlnește din întâmplare. Zola, pe contele Muffat, inconsolabil, culcat pe o bancă de piatră în fața casei în care, lovită de o boală îngrozitoare, agonizează amanta sa Nana, curtezană bine cunoscută, care l-a stors de bani și l-a ridiculizat. Una dintre marile lecții ale literaturii: nedesăvârșirea omenească este izvorul unor infinite bulversări, ea este o coborâre în străfundurile sufletului omenesc, dar și o înălțare către măreția sa, de vreme ce îl face pe fiecare dintre noi capabil să devină mai bun.

2) DEZORDINEA AFECTIVĂ

Tutuire generalizată, obicei de a-i numi pe oameni prin prenumele lor în întreprindere și în media¹⁶², săruturi generalizate între bărbați în țările mediteraneene, urmate de îmbrățișări demonstrative în maniera mafioților, solitudine comercială a mărcilor care te copleșesc cu urări de fericire continuă, risipă de lacrimi la televiziune, la radio, unde toată lumea se pupă, se pipăie, se ia de mână, își trimite bezele, se lansează în confesiuni prolixе, nebunești. Trăim într-un timp al isteriei sentimentale, care aruncă la gunoi vechile protocoale. S-ar putea să credem că un val de afecțiune fără precedent invadează societățile noastre, chiar dacă ea este, în raport cu afecțiunea autentică, ceea ce

¹⁶² Ne amintim de acea călugăriță mediatică, Sora Emmanuelle, de altfel o persoană cu mari merite, devotată vagabonzilor din Cairo și astăzi pe cale de a fi canonizată, care urla în emisiuni, adresându-se tuturor persoanelor prezente: „Vă iubesc, vă iubesc”.

aromele artificiale sunt în raport cu parfumul. Am greși totuși dacă am considera că acest sentimentalism este o comedie, paravanul unor raporturi sociale mai dure, sensibilitatea excesivă a unor brute. Ea provine, înainte de orice, din caracterul artificial al relațiilor întemeiate în cetatea modernă, în momentul în care Europa, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, basculează între economia de piață și individualism: ea trebuie să mimeze o coeziune absentă, în timp ce legăturile de clan, de familie, de corporație se desfac în folosul unei civilizații reglate de interes și de o anumită reținere.

Afectivitatea se instalează pe măsură ce distanța dintre persoane se mărește, sfărâmând marele lanț de alianțe și de reciprocități din Vechiul Regim, care pornea de la rege și ajungea până la ultimul țăran. Comunitatea, națiunea nu mai sunt fondate numai pe legăturile de sânge, pe identitatea religioasă, pe etnie, ci pe contractul liber. Ceea ce era natural trebuie să fie reconstruit, relațiile sociale trebuie constant „încălzite”, cu riscul de a se prăbuși. Solidaritatea de care oamenii se bucurau în interiorul grupului, satului, familiei, cu prețul, e adevărat, al unei lipse de libertate, trebuie de acum înainte să fie reafirmată și aproape jucată, cu riscul de a cădea în complezență: această constrângere nu este nicăieri mai vizibilă decât în Statele Unite, unde oameni care îți sunt cu desăvârșire străini manifestă față de tine o foarte mare tandrețe, după care te uită la fel de repede. Esențial este să afișezi cordialitatea, să practici simpatia și confidența ca pe o artă marțială. Surâsul te ajută să-i ții pe ceilalți la distanță sau să-i asasinezi sub auspiciile amabilității. Pariul contemporan: să ții laolaltă autonomia individuală și coeziunea colectivă fără să renunți la niciuna din ele.

De aici și incitarea permanentă de a ieși din egoism și de a merge spre ceilalți, pentru a suplini defectele stării noastre. Manifestăm, astfel, o caritate cu geometrie variabilă, care joacă pe dublul registru al voluntarismului și al intermitenței: ne înflăcăram pentru o cauză și tot atât de repede ne săturăm de ea. Dar există aici o încurajare, pentru că idealul este cel al comuniunii, în timp ce în perioadele clasice, într-o societate a ordinelor, perfect încorsetată de reguli, predominau idealul ierarhiei și al menținerii rangului, împotriva impudicei fuziuni. Trăim într-o vreme a dublei obscenități, afective și erotice, a nunții lui Bridget Jones și a lui Rocco Sifredi, al sexului și al prostiei, al *chick lit* (literatură pentru fete) și al *trash*-ului. Dublă irupție a sentimentului și a sexului pe scena publică, furtună de dulcegărie și de *hard*. Genul siropos și pornografia au ceva în comun: în primul caz, picură lacrimi, în cel de-al doilea, diferite lichide. Dar orgia perpetuă a genului porno nu-i mai puțin idealistă decât poveștile fade din romanul roz; ea reduce aventura umană la o singură dimensiune: cea a inimii ce palpită sau cea a genitalității integrale. Aceași aspirație spre sublim pe latura tandreții sau a animalității. Paradisuri imbecile pline de flori pe de o parte, salturi frenetice de cealaltă parte traduc aceeași căutare a unei purități în care am înceta să iubim turbure, într-un amestec de angelism și de luxură, de priapism și de găngureli.

3) MĂREȚIA DISTANȚEI

Iubirea a devenit astăzi, împreună cu fericirea, ideologia noastră globală în Occident, limba noastră esperanto, pe unde trece totul, dulcegăriile și răutățile

cusute în aceeași haină¹⁶³. Ea constituie cuvântul tampon, cu atât mai redutabil cu cât este vag, fiind cel cu care se închid discuțiile și în fața căruia ne înclinăm. Cine nu laudă această noțiune în literatură, în cântec, în cinematografie și nu vede în el soluția magică la toate necazurile noastre? În numele iubirii pedepsim, tiranizăm, inclusiv în sânul familiilor, pentru „binele” copiilor, totul se spune în limbajul intimității, al discuției în doi, al apropierii pline de căldură. Cu cât se difuzează mai mult iubirea sub formă de cuvinte, asemenea unui burete care ar trebui să absoarbă neînțelegerile, cu atât mai mult ea trebuie să arbitreze, cu singurele ei arme, educația, relațiile de muncă, politica, viața în cetate.

Or, nu numai ea îi leagă pe oameni, nu numai ea asigură continuitatea generațiilor și cimentează o societate: ea nu șterge determinismele sociale sau culturale, și nici nu înlocuiește instituțiile însărcinate să pună pecetea timpului pe niște emoții efemere. Nu ea este cea care poate învinge ura, mânia, nebunia ucigașă, ci mai curând rațiunea și democrația, care le canalizează, frânând dominația lor devastatoare. Și încă și mai puțin ea motivează generozitatea sau compasiunea, nu trebuie să-l iubesc pe nefericitul pe care-l ajut, nu mai mult decât pe înfometații, pe nenorociții cărora le trimit bani sau le dau un sprijin material¹⁶⁴. Pentru ca să se manifeste între oameni ceva care să semene cu afecțiunea, trebuie ca moravurile, administrațiile, statele să țină de o altă logică și să nu

¹⁶³ Un exemplu printre multe altele este cel al lui Edgar Morin, care definește o „politică de civilizare”. Sociologul cere „să se schimbe hegemonia cantității, în folosul calității și al bunurilor necalculabile, cum ar fi iubirea și fericirea” (*Journal du Dimanche*, 28 decembrie 2008).

¹⁶⁴ Întreaga ambiguitate a unei anume carități este iubire față de sărăcie mai mult decât voință de a-i ajuta pe cei săraci să iasă din condiția lor mizerabilă. Ne bucurăm că există oameni săraci, ca să le venim în ajutor, devenim un fel de gândaci ai mizeriei lor. Iată următoarea frază, foarte ambiguă, a Maicii Tereza: „Dacă ați ști cât de total mă sacrific în această sărăcie absolută. Îi aștept pe handicapați, pe paralitici, pe bolnavii incurabili, doresc să devin mireasa lui Iisus Cel Răstignit. Nu a lui Iisus urcând spre ceruri în toată gloria Lui, nu a lui Iisus Cel din staul, ci a lui Iisus singur, gol, însângerat”. Aici dolorismul creștin se amestecă cu un fel de poftă de sărăcie, menită să pună în valoare pe cel sau pe cea care o combate. Nefericiții nu reprezintă decât ocazia, pentru sufletele bune, de a-și simți noblețea și de a lucra la propria lor mântuire.

asculte numai de legea capriciului sau a schimbării de macaz, ci să întruchipeze permanența, imparțialitatea, echilibrul. De vreme ce societatea nu este numai iubire, cetățenii se pot lăsa în voia elanurilor lor reciproce, cu toată grațioasa lor inconsecvență. Proiectul de a menține ordinea socială pe vârful fin al iubirii, sperând să măture astfel infamiile și nedreptățile, nu este viabil: trebuie să fie menținută ordinea afectivă într-o anumită autonomie, și să nu fie confundată cu restul.

Iubirea îl creează pe aproapele nostru, a spus filosoful și teologul suedez Swedenborg (secolul al XVIII-lea). Iată o frază frumoasă, dar greșită: căci aproapele meu există, fie că-l iubesc sau nu, trăim printre mii de anonimi cărora nu le pasă de solitudinea noastră și care vor să-și vadă de treburile lor fără să fie deranjați. Nu ne întâlnim cu toți oamenii, cu majoritatea ne încrucișăm în drumurile noastre, chipurile lor nu sunt toate niște enigme care să mă oblighe să-i iubesc (Levinas), să-i slujesc. Mă mențin față de ei la o distanță politicoasă, nu le doresc niciun rău. Neutralitatea binevoitoare ar trebui să fie un *modus vivendi* al oricărei existențe colective. În cetate, în familie, primul imperativ este cel de ajutorare, dar și cel de liniște: să nu-i faci celuiilalt ceea ce nu vrei să-ți facă el ție. Toți oamenii beneficiază de dreptul de a fi lăsați în pace. Una dintre marile virtuți ale vieții colective este evitarea, ceea ce Stuart Mill numea „*no harm principle*”: a nu se amesteca, a nu dăuna, a nu interfera în viața altuia. Practic față de contemporanii mei toate felurile de relații, de la curtoazie la pasiune, trecând prin detașare și chiar prin alergie. Esențialul este să păstrezi bunele intervale, la mijlocul drumului dintre intruziune și abandon, să ridici barierele care îi protejează pe indivizi de expansiunile lor

reciproce. Stendhal definea societatea ca fiind plăcerea pe care oameni a priori indiferenți și-o fac unii altora. Marea bucurie a vieții publice: să îndeplinești între ele universuri străine, să evoluezi în contexte diferite, să te delectezi cu trecerea, cu tranziția, să nu fii prizonierul niciunui grup, să scapi de endogamia socială, de fatalismul consangvin. Ce poate fi mai sufocant decât aceste congregații de persoane care se deranjează unele pe celelalte și se asfixiază prin efuziuni reciproce? Aceasta nu mai e societatea afinităților, ci o mulțime de termite.

4) ÎNȚELEPCIUNEA AȘTEPTĂRII

Cum să nu te miri că atâția responsabili politici sau conducători de întreprinderi folosesc retorica iubirii sau a împlinirii depline fără să se teamă de ridicol? De la Hugo Chavez, care exclamă: „Socialismul este iubire“, la Jacques Chirac, în momentul plecării sale de la conducere, în martie 2007, care ne explică în alocuțiunea sa de adio cât de mult ne-a iubit¹⁶⁵, la candidata socialistă la alegerile prezidențiale Ségolène Royal, care termină, în 2007, un miting de pe stadionul Charlety, de la Paris, prin această propoziție luată din Evanghelie: „Să ne iubim unii pe alții“ („Să ne iubim unii peste alții“ ar fi fost mai aproape de spiritul anului '68), fără să uităm politica bazată pe compasiune a actualului președinte francez, care aleargă la căpătâiul tuturor răniților, sau predicile liderului trotschist Olivier Besancenot, care reia maxima lui Che Guevara: „Trebuie să devenim necruțători, fără să renunțăm niciodată la iubirea noastră“ (frază aceasta e un frumos exemplu de contradicție performativă: avem aici iubirea fără de cruțare a

¹⁶⁵ „Nicio clipă n-ați încetat să sălășluiți în inima și în mintea mea. Nicio clipă n-am încetat să acționez pentru a sluji această Franță magnifică. Această Franță pe care o iubesc tot atât cât vă iubesc și pe voi.“ (Alocuțiune la plecarea lui Jacques Chirac de la conducere, din 11 martie 2007.) Să amintim și fraza de adio a lui François Mitterand din 1995: „Eu nu vă voi părăsi, căci cred în forțele spiritului“, care avea o altă ținută și apartinența unei epoci diferite, unei epoci a rezervei.

revoluționarului, care își elimină dușmanii pentru binele superior al umanității). Un popor nu mai este condus, ci este răsfățat, legănat, raportul cu el este unul de intimitate, de seducție după modelul raportului părinți/copii. Întreprinderea însăși nu se lasă mai prejos când, în loc să se prezinte drept ceea ce este, adică drept o mașină de făcut profit, ea se vrea o cetate radioasă, „un loc de construire a sensului“, și pretinde a cuceri teritoriile imateriale ale sufletului, a se substitui partidelor politice, școlii, marilor spiritualități. Emfaza moralizatoare a unor mari patroni traduce o lăcomie fără limite, dar nu în termeni financiari, ci în termeni simbolici, ei se consideră ca fiind noii legiuitori, interpreți ai conștiinței generale, producători de axiome. De fiecare dată când un guvern, un regim, un mare conducător cedează etilismului sentimental, să devenim bănuitori, căci ei se pregătesc să ne dea o lovitură.

După cum am văzut, cele două mari „civilizații ale iubirii“ (Benedict al XVI-lea) pe care le-am cunoscut în decursul Istoriei, creștinismul până în secolul al XVIII-lea și comunismul, nu au convins. Secolul XX, în versiunea sa bolșevică, a fost secolul altruismului înarmat, avid să construiască fericirea omenirii fără voia ei, dar care a căzut în spirala crimei în masă. Nici democrațiile occidentale nu se lasă însă mai prejos când cedează și ele schimbării universale în numele dreptului la ingerință. Postulăm că valorile noastre sunt globale în ciuda faptului că multe țări, și nu dintre cele mai mici, persistă în a nu voi aceasta (China, Rusia, Arabia Saudită și altele). Excesului de indiferență atât de vizibil în Bosnia sau în Ruanda îi corespunde excesul de interferență din Somalia în 1993, sau din Irak în 2003, când pretindeam că salvăm un popor de la foamete sau de la dictatură fără ca el să vrea. Să ne mulțumim să-i combatem

pe cei care ne atacă, să nu cedăm nimic din principiile noastre, să-i ajutăm pe cei care ne-o cer în mod explicit (ca opoziția iraniană, astăzi), să favorizăm extinderea unor drepturi în alte părți ale lumii. Dar a voi să dai naștere democrației cu forcepsul în toate punctele globului, s-o impui cu forța baionetelor, nu duce decât la revolta popoarelor. Este aceeași beție a Binelui care însuflețește anumite ONG-uri. Prezentându-se ca niște suflete iubitoare, venite să ajute niște suflete aflate în suferință, ele simt uneori o milă incendiară, care-i poate ucide pe cei pe care pretind că-i ajută: să ne amintim de acțiunea excesivă a organizației Arca lui Zoe, în Darfour, în 2007, care a încercat să scoată 103 copii din Ciad și să-i aducă în Franța ca să-i scape din tragedia sudaneză, deși ei nu erau nici orfani, nici amenințați în vreun fel.

Cei care speră să vadă instalându-se la Kabul, la Pekin sau la Riyad versiunea locală a parlamentului din Westminster vor trebui să se înarmeze cu răbdare și să învețe înțelegerea necesității. Faptul că numeroase națiuni mai trăiesc sub jugul arbitrarului și al violenței poate să ne întristeze; dar trebuie să admitem că există o neconcordanță a timpurilor în diferitele părți ale omenirii, libertatea nu este o cruciadă, ci o propunere. Milioane de oameni refuză invitația pentru că ea nu le convine și pentru că ea trebuie reformulată altfel. Convingerea prin puterea exemplului este mai eficace decât îndoctrinarea cu forța. Între încruntare și pace există o zonă gri care se numește înțelegere politică, care recuză atât înfruntările, cât și renunțările. În definitiv, singurul război care contează, așa cum știm încă din Secolul Luminilor, este războiul ideilor, care se duce zi și noapte, în mod pașnic, și care elimină nedreptățile și sfârâmă ierarhiile. Ea singură, și nu tortura

sau bombardamentele, modifică în profunzime mentalitățile, ameliorează condiția femeilor și a copiilor, îi face pe credincioși să-și trăiască credința în mod tolerant și să-și revizuiască postulatele cele mai agresive din cărțile lor sacre. Dar acest război are un defect: este lung, depășește termenul unei legislaturi, se desfășoară timp de mai multe generații, ba chiar timp de mai multe secole. Ca să-l duci la bun sfârșit, prin educație, cărți, dezbateri, trebuie să uzezi de armele rațiunii, ale elocinței. Să îmbini nerăbdarea libertății cu înțelepciunea așteptării.

S) REDUTABILĂ ESTE TENTAȚIA DE A FI BUN (BERTOLO BRECHT)

Trebuie deci să limităm iubirea împotriva propriei sale avidități, să-i frânăm tendința de a cucerii noi sufragii. Vine un moment când ea trebuie să-și recunoască limitele, să admită că, în sfera publică, ea nu poate să rezolve totul. Ea face neîndoielnic miracole, dar n-a realizat niciodată miracolul de a reconcilia umanitatea cu ea însăși. Ea poate chiar să provoace daune mai rele chiar decât viciile pe care pretindea să le remedieze. Geniul religiilor va fi totdeauna acela de a respinge într-o lume de dincolo consolările pe care le făgăduiește în lumea aceasta, de exemplu aceea că „iubirea este mai puternică decât moartea”: cei care ar putea eventual să confirme nu mai sunt aici ca să ne-o spună și nici nu vor coborî din paradis ca să ne-o spună. Beția, extazul, veselia nu întemeiază singure o cetate, chiar dacă o pot mobiliza din nou. Oamenii sunt legați între ei printr-un sentiment de apartenență, printr-o comunitate de valori, o cultură împărtășită, prin niște

pericole depășite împreună, prin aceeași grijă față de cei mai slabi. O lume unificată numai prin aceeași logică a iubirii reciproce face parte dintre acele utopii pe care este bine să le cultivăm, dar pe care ar fi primejdios să vrem să le aplicăm sărind peste tensiuni și inegalități. Trebuie să pariem pe o „simpatie universală” (Fourier), știind totodată că ea rămâne un orizont de neatins.

„Din lipsă de iubire, umanitatea a înnebunit”, a spus Simone Weil. Nu-i destulă iubire pe pământ, supralicitează filosoful creștin Max Scheler: totul n-ar fi deci decât o chestiune de cantitate, de amplitudine. Ar fi nevoie de o injectare masivă de sentiment în biata noastră umanitate, așa cum sunt injectate lichidități într-o bancă pentru a-i ameliora calitatea. Dar va fi totdeauna destul sentiment pentru ca oamenii să se ucidă între ei în numele afecțiunii pe care ar trebui s-o aibă unii pentru ceilalți. Contrariul acestui intimism lipicios este pudoarea, discreția, capacitatea de a mă retrage din lume, de a mă separa, de a nu ajunge să am față de contemporanii mei efuziuni pe cât de demonstrative, pe atât de efemere. Repet: e mai bine să-i separi pe indivizi decât să-i aduni cu forța într-un singur bloc unit prin aversiunea unui al treilea. Epoca noastră e menită să învețe că și cruzimea poate să facă miere din orice floare, chiar și din cele mai generoase, și că fanatismul idilei are aceeași valoare precum cel al disprețului. Să nu lăsăm ca o virtute, fie ea și admirabilă, să domine familia umană, de teama ca ea să nu se schimbe în contrariul ei. Ideologia iubirii, metaforă a tuturor apartenențelor nesigure din era democratică, nu poate deveni substitutul ideologiei politice, ea însăși născută fiind din era teologică, trebuie să terminăm cu iubirea ca religie a mântuirii terestre, pentru a o celebra mai bine ca mister al fericirii particulare.

Să rezervăm folosirea acestui termen doar pentru a desemna relațiile noastre intime: iubirea față de națiune, față de popor, față de cei exploatați, față de umanitate, cu toată maiestatea lor pompoasă, sunt noțiuni prea vagi pentru a nu fi și susceptibile de a fi deturnate. Odată admisă această separare a diferitelor ordine, fiecare poate fi liber să se abandoneze în voia plenitudinii inimilor, a elanului dezordonat al atracțiilor.

CORPUL, BIBELOU BAROC

Corpul, în numele căruia tineretul se ridicase în anii '60, nu a fost atât eliberat, cât pus să se conformeze altor reguli. El face, încă din copilărie, obiectul unei supravegheri nemiloase, este celebrat în aparență, ca să ne putem și mai bine răzbuna pe el, ca să-l putem și mai bine modela, ca pe o grădină *à la française*. În Europa, după cum vedeți, există la femei, și la unii gays, tendința spre o epilare generală: este o înverșunare meticuloasă împotriva firelor de păr, fie că ele se află sub braț sau în alte părți ale trupului, smulse fiind ca un vestigiu medieval, vis de întoarcere la o epidermă de nou-născut. Vom reține de aici că aceeași societate care preconizează bestialitatea în pat este și cea care stârpește până și cea mai mică urmă de păr, de animalitate de pe piele, condamnă ca pe tot atâtea crime mirosurile, ne vrea bine frecăți cu piatră ponce, bine curățați, aproape sterilizați. Vai de cea care ar îndrăzni să se afișeze cu un mic smoc de păr la subsuoară. Plete ude de sudoare, pubis acoperit din belșug cu păr, burti atârânde, refugii mirositoare pentru nasurile delicate, toate astea ar trebui să dispară, în numele decenței și al igienei.

Corpul, în dimensiunea sa tragică și magică, cu secrețiile, fluidele, degradarea sa, poate fi întâlnit astăzi într-o anumită literatură feminină franceză (Catherine Cusset, Claire Legendre, Lorette Nobécourt, Claire Castillon, Nina Bouraoui). Iată sufletul meu, spuneau scriitorii clasici de după Montaigne. Iată sexul meu, spun aceste adepți contemporane ale autoficțiunii, ca și cum sexualitatea feminină ar fi fost, la început, o enigmă chiar și pentru femei. Gândiți-vă, de exemplu, la tabuul care apasă asupra femeilor durdulii în timp ce moda promovează niște lungane plate în chip de splendide regine. Triumful manechinului descărnat, pur elan vertical, icoană a visului de descărnare care străbate epoca noastră. Această fugă în afara materiei aduce cu ea explozia simultană a anorexiei și a obezității. Trupul se răzbună pe corectorii săi prin extincție sau prin proliferarea grăsimii, el se micșorează sau se dilată. Enigma anorecticului este aceea că, vrând să se extragă din fatalitățile fizice, lasă să i se vadă scheletul. Membrele sale subțiri și fragile amintesc de cadavru. Se voia un înger, un spirit, și este o moartă însuflețită, o grămadă de oase ascuțite.

De aceea, rotunjimile, acest stadiu intermediar dintre enorm și slăbănog, par a fi starea cea mai de dorit a trupului, un fel de lux al cărnii, care țâșnește, abundentă și gratuită, aruncând mlădițe în toate direcțiile. Pe când surplusul ponderal omoară formele, desexualizează ființele, rotunjimile le subliniază și le îmbracă. Catifelarea unui obraz, acest rapel la copilărie, rotunjimea unui pântec, linia unei coapse pline, sfera pronunțată a unor fese îndeamnă la mângâiere, la atingere. Repartiția armonioasă a volumelor și a maselor combină grația cu generozitatea: vezi la desenatorul american Robert Crumb gustul pentru femeile robuste, pentru studentele cu trup și picioare puternice.

Adevărata frumusețe nu presupune conformarea la canoane, ea este diversitate vertiginoasă a fizionomiilor, dorinței îi place superfluul, trupul durduliu, și îi place încă și mai mult ciudățenia anumitor organe, care o farmecă prin dimensiunile lor neobișnuite: șolduri fenomenale, sâni enormi, organe genitale disproporționate. Corpul intră atunci în dimensiunea fabulosului. El poate derapa spre colosalul moale, ca în obezitate, spre redundant, ca în body-building, care, cu tendoanele sale proeminente, reînvie imaginea clasică a trupului jupuit de piele (un atlet cu mușchi foarte dezvoltati este o ființă fără piele, asemenea unei mânuși întoarse pe dos), sau spre scurtcircuit, ca în cazul transsexualilor, niște macho cu vulvă, niște femei cu penis, niște herculi cu pieptul bombat. Unde vedem corpuri? Nici în reviste, nici în prezentările de modă, ci pe stradă și pe plajă. Vara este prin excelență sezonul comorilor dezvăluite sub țesătura subțire a fustelor sau a tee-shirts-urilor. Ne lăsăm înghițiți de aceste protuberanțe care ne uluiesc, de aceste bibelouri baroce care scapă criteriilor frumosului și ale urâtului, ale obișnuitului și ale aberantului.

În iubire, belșugul de bunuri nu este dăunător.

EPILOG
SĂ NU VĂ FIE RUȘINE!

Eliberatorii dorinței, ca și apărătorii bunelor moravuri au aceeași obsesie, aceea de a vindeca. Sentimentul tabuurilor pentru unii, societatea hedonismului pentru ceilalți. Dar pasiunile noastre rămân rebele față de vulgata progresistă care admonestează, față de vulgata paseistă care pedepsește, ele se desfășoară indiferente la faptul de a ști dacă sunt morale sau conforme cu sensul Istoriei. Nu vom reveni asupra cuceririlor feminismului, dar nici nu vom sfârși cu vechea mizanscenă a dragostei la prima vedere, a cuplului, a fidelității. Iubirea nu-i bolnavă, ea este ceea ce trebuie să fie în fiecare clipă, cu abisurile și cu splendorile sale. Ea rămâne acea parte a existenței pe care nu o stăpânim, care rezistă înregimentărilor și este refractară ideologiilor. Nu va putea fi salvată de rănilile care o afectează, de excluderile pe care le practică: ea rămâne impură, făcută din aur și din noroi, o vrajă ambiguă. Luați-i ambiguitatea și

veți omorî vraja. Trebuie să păstrăm din ea ceea ce are mai bun, vitalitatea, puterea de a țese legături, aprobarea dionisiacă a vieții, minunată și totodată dureroasă. Și să găsim în nesoluționarea interminabilă a relelor sale farmecul unei soluții posibile. Înțelepciunea iubirii, sacralitatea inimii, transcendența sferei private: există o mare tentație de a anexa, ca în secolul al XVIII-lea, acest sentiment în cercul Rațiunii, al Sensului sau al Eticii. Totuși, nu-i nevoie să-l încununăm cu atâția lauri: el se apără singur. Există progres în condiția bărbaților și a femeilor, există perfectibilitatea individului, dar nu există progres în iubire. Ea va rămâne întotdeauna de ordinul surprizelor. Iată vestea cea bună a secolului care începe.

Ajunși în amurgul vieții noastre, ne cuprinde bănuiala că uneori am acționat greșit. N-am avut cuvintele potrivite pentru prietenul care avea nevoie de ele, pentru copilul care ne era încredințat, am abandonat ființe aflate în suferință, i-am lovit pe cei care ne erau dragi. Am fost, pe rând, lași și meschini, dar, uneori, nobili și generoși. Bogăția sufletului nostru este atât de mare, încât, în mijlocul unei asemenea meschinării, este capabil să ne facă mai buni și să ne ridice deasupra noastră. Trebuie să le spunem întruna tuturor celor care sunt sfâșiați de teama de decepție sau de batjocură: să nu vă fie rușine de contradicțiile voastre sau să fiți ceea ce sunteți, naivi, sentimentali, fideli sau ușuratici. Nu vă lăsați intimidați! Spre bucurie nu există o singură cale.

Iubim atât cât pot iubi oamenii, adică imperfect.

CUPRINS

<i>Introducere</i>	9
 Partea întâi. Un mare vis al mântuirii	
1. Eliberarea sufletului omenesc.....	17
2. Despre seducție ca târg.....	41
3. Te iubesc: cedarea și captura.....	69
 Partea a doua. Idila și discordia	
4. Nobila sfidare a căsătoriei din iubire.....	91
5. Loialitățile fluctuante	115
6. Plăceri și servituți ale vieții comune	139
 Partea a treia. Miracolul trupului	
7. Există o revoluție sexuală?	159
8. Către falimentul lui Eros?	183
 Partea a patra. Ideologia iubirii	
9. Persecutarea din iubire: creștinism și comunism ...	205
10. Papucii lui Marcel Proust	227
 <i>Epilog: Să nu vă fie rușine!</i>	245